

MONOGRAFIA
COMUNEI ȘEPREUȘ

Editura **MIRADOR**

ISBN 978-973-164-082-2

RODICA COLTA

DORU SINACI

**MONOGRAFIA
COMUNEI ȘEPREUȘ**

Arad, 2010

Cuvânt înainte

Elaborarea monografiilor de localitate reprezintă o preocupare permanentă a Colectivului Monografic Județean, organism științific constituit la inițiativa Consiliului Județean Arad, prin Centrul Cultural Județean Arad. Monografia comunei Șepreuș se leagă, indiscutabil, de manifestările de anul trecut din această localitate, când s-au împlinit 60 de ani de la Revolta anticomunistă a sătenilor din Șepreuș, din vara anului 1949. Cu acea ocazie, în prezența președintelui României, autoritățile locale și județene au luat în discuție elaborarea prezentei monografii. Încă de la început, trebuie să mărturisim că, în acest demers, nu s-a plecat de la zero. Autorii au avut la dispoziție Monografia eminentului profesor de la Preparandia arădeană, Florin Pârvu, șepreusean get-beget, publicată în anul 2001, sub titlul „*Șepreuș – vatră de inimă și suflet*”. Vorbim despre o lucrare bine structurată, excelentă în ceea ce privește descrierea cadrului geografic, scrisă – așa cum glăsuiește și titlul – cu inima și sufletul celui plecat din tinerețe de-acasă, dar care se întoarce, oricând, cu gândul în satul său natal. Cu gândul și cu mintea, deoarece profesorul Pârvu a cercetat arhive, a studiat istoria locală și, nu în ultimul rând, a făcut cercetări pedologice și geologice la fața locului. Și - atunci, se poate pune întrebarea: pentru ce o nouă Monografie? Ei bine, autorii au avut în vedere, în primul rând, completarea străduințelor profesorului Florin Pârvu. Dr. Rodica Colta a făcut, timp de câteva luni, o amplă cercetare de teren la Șepreuș, privind obiceiurile locului, costumele populare, dansul, construcția locuințelor, graiul, istoria școlii și a bisericilor etc. , pe care astăzi, într-un cadru integrat și pe deplin științific, le pune la dispoziția cititorilor. Înregistrările și fotografiile realizate în timpul anchetei vor fi păstrate, ca material documentar, în arhiva Biroului de Conservare a Tradițiilor. La rândul său, drd. Doru Sinaci

s-a străduit să cerceteze arhivele și lucrările istorice de referință, punând, cap la cap, parcursul milenar al acestei localități, cu o istorie, ce face ca puține localități din județul Arad să-i stea alături. Dr. Augustin Mureșan a alcătuit stema comunei Șepreuș, pe care astăzi o așezăm pe coperta Monografiei. Dr. Lucian Petraș, un alt șepreușean care face onoare satului în care s-a născut, ne-a pus la dispoziție toate documentele de arhivă din timpul „Rebeliunii” de la 1949. În plus, teza domniei sale de doctorat, „Politică și demers național în comitatul Arad (1895-1916)” este citată pe larg în paginile de istorie modernă a Șepreușului. Dr. Antoniu Martin a studiat procesul colectivizării din Șepreuș, elaborând un studiu, pe care l-a oferit cu generozitate, motiv pentru care l-am inclus în această Monografie. Preotul dr. Pavel Vesa a completat informațiile noastre privind istoria Bisericii ortodoxe din Șepreuș, iar primarul și viceprimarul comunei ne-au stat, tot timpul, la dispoziție. Tuturor celor citați mai sus, dar și minunaților săteni din Șepreuș, care ne-au oferit informații prețioase, autorii prezentei Monografii le aduc cele mai calde mulțumiri. Un gând de aleasă aducere aminte și pentru cel care ne-a fost profesor, coleg și părinte spiritual, Florin Pârvu, a cărui carte ne-a stat în față, în strădaniile noastre de a redacta acest volum. Este vorba despre un demers științific dar și despre „încercarea” noastră de Monografie, deoarece acest gen de carte rămâne o operă vie, deschisă, ce trebuie mereu actualizată, fiindcă, în fond, ea descrie nu numai o lume trecută ci și lumea aflată într-o perpetuă schimbare.

Autorii

CAPITOLUL I

Cadrul natural

Condițiile geografice

Coordonatele geografice

Comuna Șepreuș este situată la intersecția, interferența sau întrepătrunderea paralelei de 46 de grade și 35 de minute, latitudine nordică, cu meridianul de 21 de grade și 41 de minute longitudine estică. După coordonatele geografice, comuna este așezată între paralelele de 46 de grade, 35 de minute și 46 de grade, 40 de minute latitudine nordică și meridianele de 21 de grade, 40 de minute și 21 de grade, 50 de minute longitudine estică. Această așezare a comunei a influențat și a determinat existența unui climat temperat-continental, moderat, de tranziție, cu influență oceanică, care a stabilit în timp, alături de condițiile naturale, practicarea unor culturi agricole specifice: cereale, plante industriale și creșterea bovinelor, porcinelor, ovinelor și diferitelor specii de păsări.

Așezarea fizico-geografică

Teritoriul comunei se întinde în Câmpia de Vest (Câmpia Tisei), în plină câmpie joasă a Crișurilor, în unitatea de câmpie a Cermeiului. Ea este încadrată natural între Crișul Negru, în partea nordică și Crișul Alb, în partea sudică, prin Valea Teuzului, afluent principal al Crișului Negru și este brăzdată de pârâul Sartîșe, acum în parte canalizat și canalul Binișel, fost și el pârâu.

Așezarea administrativ-teritorială

Din punct de vedere administrativ-teritorial, comuna Șepreuș se află în partea central-nordică a județului Arad, la o distanță de 60 km față de municipiul reședință de județ. În partea de nord, comuna Șepreuș se învecinează cu comuna Apateu, cu satele Moțiori și

Berechuiu. Spre est se găsește comuna Cermei, cu satele Șomoșcheș și Avram Iancu, spre sud se găsește comuna Sinteia Mare, cu satele Țipari și Adea, iar spre vest, comuna Mișca, cu satele Satul Nou, Vânători și Zerindul Mic.

Căile de comunicație

Pe relația șoselei naționale, localitatea Șepreuș se află la o distanță de 60 km față de Arad și, pe drumul județean, la o distanță de 20 km de Chișineu-Criș.

- distanța Șepreuș-Apateu este de 6 km;
- distanța Șepreuș-Sinteia Mare este de 11 km;
- distanța Șepreuș-Mișca este de 11 km;
- distanța Șepreuș-Cermei este de 11 km;
- distanța Șepreuș-Ineu este de 28 km.

Condițiile geologice

Formațiuni geologice de adâncime

Zona fundamentului cristalin al Câmpiei de Vest.

Acesta se află fragmentat la diferite adâncimi, de 1. 100m, 2. 400m și 2. 660m, fiind alcătuit din șisturi cristaline, micașturi cu granați, străpunse de puternice masă granitice, gabbrouri și diorit. Prospekțiunile geofizice și forajele executate în cristalin au descoperit anomalii seismice, existența lui la diferite adâncimi datorită faliilor foarte complexe, pe unde au apărut și ape termale bicarbonate, începând de la Satu Mare, până la Timișoara.

Formațiunile geologice ale sedimentului

Acesta se află transgresiv peste zona cristalinului, la diferite adâncimi, între 100m și 1. 000m grosime. Ele sunt alcătuite din calcare, marne calcaroase, gresii, nisipuri, argile și pietrișuri, în care se ascund, în general, zăcămintele de petrol sau țiței și gaze naturale, care se exploatează.

Formațiunile geologice de suprafață

Acste formațiuni sunt de vârstă mai recentă (terțiar, neogen și cuaternar), cu grosimi între 300-600m, alcătuite din nisipuri fine,

argile, nisipuri grosiere, peste care, în cuaternar, s-a depus o masă de loess. Zona aceasta cuprinde ape ascensionale, arteziene cu apă foarte curată.

Mișcările neotectonice de suprafață

Câmpia Tisei este alcătuită, în general, din argile, nisipuri, pietrișuri sau depozite loessoide, care provin din materialele detritice aduse de apele curgătoare de pe dealurile sau Piemontului Codru Moma, uneori chiar din Munții Apuseni. Dealurile piemontale Vestice, în cuaternar, au produs o ridicare general a întregii câmpii, prin depozite lacustre, aluviale și depozite eoliene. Mișcările de ridicare ritmice a regiunilor înconjurătoare ale munților și dealurilor piemontane au produs mișcarea de coborâre, de subsidență locală, neegală a câmpiei. Zona studiată – Câmpia Cermeiului – în care se află teritoriul comunei Șepreuș, se încadrează în câmpia aluvionară de subsidență.

Relieful

Caracteristicile generale ale Câmpiei Tisei (Câmpia de Vest, Câmpia Cermei).

Câmpia Tisei face parte din marea Depresiune a Dunării Mijlocii, care s-a format prin prăbușirea în trepte neegale a blocului cristalin „Tysya” de vârstă paleozoică (patru milioane de ani) cu sedimentarul mezozoic suprapus morfologic. Câmpia Cermeiului din Câmpia Vestică se datorează, în mare parte, evoluției rețelei hidrografice din cuprinsul ei. Câmpia Cermeiului cuprinde două conuri de dejecție (relief mai înalt, format de ape), care afectează și teritoriul comunei Șepreuș.

Treptele de câmpie

Morfologic, Câmpia Cermeiului cuprinde mai multe trepte de relief, ca luncă, câmpii joase de sub 100 m și câmpii înalte, de peste 100 m.

Subdiviziunile câmpiei

Câmpia teritoriului comunei Șepreuș face parte din Câmpia Cermeiului, având următoarele trepte:

-câmpiile înalte, de peste 100 m, care sunt Câmpul Orasteşului, Miclăuşului, Doronguşului, Pustei, Păduriţa, Ioancii, Rozman şi Ceichii. În aceste câmpuri înalte pânza freatică se află la adâncimi mai mari de cinci metri.

-câmpiile joase, de sub 100 m, care sunt Câmpul Belocului, Zoltan, Ghizu, Momac, Lupu, Iugare, Crăciun.

-micorelieful câmpiei cuprinde şi luncile Crişului Alb şi Negru şi afluenţilor Teuz şi Sartişa, la care se adaugă suprafeţele mlăştinoase, în general canalizate.

Condiţiile climaterice

Încadrarea condiţiilor climaterice

Zona studiată se află în vestul ţării, Dealurile Vestice şi a Munţilor Apuseni, fapt care determină un climat central caracterizat printr-un climat temperat-continental moderat, cu influenţe oceanice.

Regimul termic (Staţiile meteorologice Chişineu-Criş şi Ineu)

- temperatura medie anuală este de 10,9 grade;
- temperatura medie a lunii iulie este de 21,4 grade;
- temperatura medie a lunii ianuarie este de 2-4,5 grade;
- temperatura medie multianuală este de 10,8 grade;
- temperatura maximă absolută a fost de 40,4 grade – iulie 1987;
- temperatura minimă absolută a fost de -30,4 grade – ianuarie 1940;
- temperaturile medii acumulate în perioada de vegetaţie, de 250 de zile, sunt de 3. 802 grade peste 0 grade şi 2. 627 grade peste 5 grade Celsius, propice pentru cultivarea tuturor plantelor agricole din această zonă.

Regimul eolian

Prin aşezarea sa, zona studiată este dominată de activitatea vânturilor neregulate: vântul de nord, vântul de nord-vest şi vântul de vest. Vântul de nord şi nord-vest are o intensitate slabă şi este frecvent iarna, accentuând anotimpul friguros, fiind denumit de localnici şi

„orădeanul”. Vântul de vest are o frecvență mai mare și aduce precipitații. Viteza vântului este destul de redusă, de 3,3 m/s. Direcția lui este NV spre SE și V-E, mai ales primăvara și vara. Vânturile, în general, nu sunt puternice și nu viscolesc zăpada, favorizând lucrările hidroameliorative, mai ales irigația prin aspersiune.

Regimul precipitațiilor¹

Cantitatea medie de precipitații anuale, în zona studiată, a fost de 574 mm anuală, cu unele perioade de secetă. Precipitațiile lunare au variat în trecut între 20-24 l/mp, în februarie și 60-70 l/mp, în luna iunie. Precipitațiile anuale au variat între 540-627 mm.

Cantitatea cea mai mare de precipitații cadea până în ultimii ani în luna iunie, fiind de 69 mm, iar cea mai mică, în luna ianuarie, de 22,5 mm. Frecvența cantității anuale de precipitații a fost următoarea: media anuală pe ultimii 40 de ani a fost de 460 mm, iar în 1941 de 795 mm. În intervalul 1991-2001, perioadele de precipitații abundente au fost alternate cu perioade de secetă. Regimul precipitațiilor pe un an, în perioada vegetației, nu este nici azi uniform, situație care compromise culturile cerealiere. Cantitatea de zăpadă este iarna relativ scăzută, cu grosimi medii anuale de 31 cm. Solul a fost, până în anii din urmă, acoperit cu zăpadă, anual, în medie 34 de zile. Cantitatea de precipitații mai mare cade însă vara, datorită influenței ciclonilor. Vârful este în luna iunie, aversele provenind din curenții de convecție. Anul cel mai ploios a fost 1974, când s-au înregistrat 853 mm. Cel mai secetos an a fost anul 1900, când s-a înregistrat doar 275 mm.

Agroclimatologia

Cantitatea de căldură necesară plantelor în perioada de vegetație este dată de temperaturile acumulate de 3. 803 grade C peste 0, de 2. 626 grade C peste 5 și de durata medie a intervalului de 250-259 zile, în care temperatura este mai mare sau cel puțin egală cu 5 grade Celsius. Cu alte cuvinte, cu excepția bumbacului – care necesită 3. 000 grade C peste 5 – se pot cultiva cu succes toate plantele agricole. În intervalul 1991-2010, media zilelor de îngheț a fost între 65-115 zile

¹ De la monografia apărută în 2001, la care facem trimitere, când ne referim la „ultimii zece ani”, modificările climaterice în localitate s-au schimbat foarte mult.

anual, zilele călduroase fiind suficiente din punct de vedere al longevității perioadei de vegetație. Brumele din același interval arată că, 8 ani a înghețat între 10 și 15 aprilie, un an în martie și un an între 8 și 10 mai. Primul îngheț de toamnă a fost înregistrat în luna septembrie, dar majoritatea se manifestă în luna octombrie. Cantitatea medie de precipitații este suficientă pentru satisfacerea consumului specific al plantelor agricole.

Condițiile hidrografice

Apele de suprafață

-Crișul Alb, izvorăște din Munții Bihorului și străbate o lungime de 250 km în țara noastră, udând Depresiunile Brad, Hălmagiu, Gurahonț și Zărand. El drenează o suprafață de 1. 860 km pătrați din Câmpia joasă a Crișurilor, fără a afecta teritoriul comunei Șepreuș;

-Crișul Negru, izvorăște din Dealurile Codru Moma și Munții Metaliferi. Străbate o suprafață de 350 km și udă Depresiunea Beiușului, Câmpia Crișurilor, unde primește ca afluenți pârâul Teuz și canalul Sartișe, care își adună izvoarele din această regiune.

-Pârâul Teuz, izvorăște din Munții Codru Moma, străbate Dealurile Piemontane ale Codrului – de unde primește un număr mare de văi cu cursuri temporare – și, uneori, provoacă inundații.

-Pârâul canalizat Sartișe, își adună apele din Dealurile Codrului, brăzdează Câmpia Crișurilor, înconjurând, spre sud, teritoriul localității Șepreuș. Canalizarea pârâului Sartișe a fost necesară, deoarece a provocat inundații catastrofale în anii 1974, 1977 și 1999.

Cursurile de apă temporare sunt Binișel, Mineș, Salvaș, Botfei, Urviș, Hășmaș, Groșeni, Barșești, Gropoiu etc. Teritoriul comunei mai cuprinde și ape stătătoare, numite de către localnici „ieruri”: Ierul Mare, Ierul lui Stana, Ierul cu cicari, Ierul cu bani, Ieroi, Ierul lui Sălui, Sodom.

Apele subterane

-Apele freatice subterane – apa fântânilor și a puțurilor – variază mult pe suprafețe restrânse, existența lor fiind legată de prezența unor lentile de argilă și de succesiunea neregulată cu structură

încrucișată cu straturi aluvionare, care determină o infiltrare și o circulație neuniformă în straturile pământului. Nivelul freatic – adâncimea acestuia – variază între 0 și 3 metri, în unitățile joase de câmpie și între 3 și 5 metri, în unitățile de câmpie înaltă. Datorită nivelului acestei pânze freatice aproape de suprafața pământului, în perioade cu multe precipitații ea ajunge la suprafața pământului, provocând înmlăștiniri. Din această cauză este și improprie pentru consumul populației, fiind utilizată numai la irigații sau la adăparea animalelor.

-Apele subterane de adâncime se găsesc sub mai multe straturi. Stratul între 10 și 11 metri are o apă puțin potabilă, fiind folosită mai mult pentru spălarea rufelor, pentru conținutul mineral feruginos și calcaros. Între 28 și 30 de metri găsim o apă potabilă moderată. Stratul de 80 de metri are o apă potabilă foarte bună, iar pânza freatică aflată între 80 și 400 de metri este, în general, captivă – curge spre suprafață în mod natural – și dă cea mai bună apă de băut.

-Apele subterane foarte adânci, sau artezienele, cum sunt denumite de către localnici, se formează, datorită înclinării straturilor sedimentare, în formă de pâlnie, sub o presiune foarte mare. Prin forare, acestea țîșnesc la suprafață, oferind oamenilor din Șepreuş o apă excelentă de băut.

Condițiile biogeografice

Vegetația comunei

-Zona de stepă. Această zonă de vegetație cuprinde, pe teritoriul comunei, două subzone: zona de stepă propriu-zisă, cu ierburi și zona de silvostepă, cu ierburi și păduri.

Subzona de stepă propriu-zisă cuprinde ierburi cu specii caracteristice: lolium perene, festuca, spinul vântului, colilia, coada șoricelului și diferite specii de scaieți, la care se adaugă arbuștii, printre care măceșul și porumbarul. Arborii caracteristici stepei sunt salcâmul, plopul, salcia, dudul și nukul. Această subzonă cuprinde mai multe subtipuri: stepă erofilă, mezofilă și halofilă.

Subzona de silvostepă cuprinde arbuști, ca măceșul, gârnița și porumbarul, și arbori : stejarii(specia gorun, cer, gârnița) ulmul, plopul, salcia, ultima în luncile râurilor.

Fauna comunei

Aceasta este formată din animale și păsări, caracteristice stepei. Mamiferele-rozătoare sunt iepurele, hârciogul, orbetele, popândăul și șoarecele de camp, iar mamiferele carnivore sunt dihorul și nevăstuica. Alături de aceste animale caracteristice stepei, la Șepreuș mai trăiesc căprioara, mistrețul și vulpea. Păsările caracteristice zonei sunt prepelița, potârnichea, fazanul, uliul, coțofana, graurul, pupăza, mierla, sticletele, pițigoiul, pitulicea și cucul.

Fauna acvatică este dominată de mamifere ca vidra, nurca și castorul, iar printre păsările de baltă amintim barza albă și neagră, și stârcii. Peștii sunt: mreana, cleanul, crapul, mihaltul, știuca, plătica, linul, somnul.

Agrobiogeografia

Cea mai mare suprafață a comunei a devenit, în timp, datorită defrișărilor numeroase, teren agricol.

-Fauna cerealelor: ploșnițele, păduchele verde, gândacul ghebos, sfredelitorul porumbului, rățișoara porumbului și buha semănătorilor.

-Fauna plantelor tehnice: gărgărița sfeclei, păduchele de sfeclă și molia cânepii.

-Fauna legumelor: gândacul de Colorado, buha verzei, păduchii verzei, gărgărița mazărei, paianjenul etc.

-Fauna culturilor pomicole: omida păroasă a dudului, viespele prunelor și merelor, gărgărița florilor de măr, viermele prunelor, merelor, cireșelor, molia piersicului și strugurilor, păduchele de San Jose etc.

CAPITOLUL II

Istoria aşezării

Atestări documentare

Localitatea Şepreuş apare atestată în timp şi în formele Chepreus, Sewpreus(1425), Seprós(1644).

În hotarul comunei, la 800 m est, la 3 km nord-vest şi la 3 km nord-est se găsesc 3 tumuli cu diametrul de 35-40 m, a căror origine nu este cunoscută².

Prima menţiune documentară a satului datează din anul 1364³. Din perioada 1402-1412 până în 1561 satul a aparţinut diferiţilor membrii ai familiilor nobiliare Bethlen şi Neczpály. În toată această perioadă, izvoarele medievale atestă mai multe conflicte de proprietate între cele două familii, cu precădere atunci când venea vorba despre succesiune. Alături de satele Betlensi şi Bodon, Şepreuşul îşi schimbă de mai multe ori domnul de pământ, dar acest lucru nu a afectat prea mult soarta iobagilor români de aici. Prima descriere a Şepreuşului datează din anul 1412, când satul se găsea situa între pâraurile Sartoş şi Hodoş (Benişel), iar strada principală împărţea localitatea în două.

În anul 1543 aşezarea figurează cu 14 sesii iobăgeşti, în 1561 cu 24 de sesii. Nici perioada stăpânirii turceşti nu a lăsat urme deosebite la Şepreuş, turcii procedând şi aici – la fel ca şi în celelalte cazuri – doar la strângerea birurilor aferente. Până în anul 1700, Şepreuşul este menţionat documentar la 1364, 1407-1412, 1420, 1425, 1455, 1543, 1561, 1567-1579, 1601 şi la 1644. În majoritatea

² ****Repertoriul arheologic al Mureşului Inferior. Judeţul Arad*, Ed. Orizonturi universitare, Timişoara, 1999, p. 121

³ Alexandru Roz, Kovách Géza, *Dicţionarul istoric al localităţilor din judeţul Arad*, Editura Universităţii „Vasile Goldiş” Arad, Arad, 1997, p. 231

dintre aceste consemnări documentare este vorba despre alocări sau succesiuni patrimoniale.

Ca toate localitățile din zonă, satul ajunge în 1732 în proprietatea prințului Rinaldo de Modena, după care devine proprietatea coroanei. Erariul îl va vinde în perioada 1819-1822 membrilor familiei nobiliare Czárán, cea mai mare parte din hotarul satului devenind proprietate domenială.

Șepreușul în contextul istoric al secolului al XVIII-lea

Reformismul habsburgic

Către sfârșitul secolului al XVII-lea, putem vorbi despre trecerea de la „mica”, la „marea Europă”, datorită recuperării creștinătății orientale și extinderii frontierelor politice spre partea răsăriteană a bătrânului continent. Totodată, „Marea Europă” inaugura debutul secolului Luminilor, debutul luptei dintre vechi și nou, dintre laic și religios, rațional și irațional, dintre libertate și despotism.⁴ În plan politic, Diploma leopoldină din 4 decembrie 1691⁵ devine, pentru următorii 150 de ani, o veritabilă „Constituție” a Transilvaniei, chiar dacă, prin recunoașterea și confirmarea vechilor libertăți și privilegii, Habsburgii consolidează identitatea tradițională a stărilor.

Dieta din anul 1714, ținută după răscoala lui Francisc Rákóczi, impunea fiecărui iobag o robotă de patru zile pe săptămână, iar jelerii, care nu aveau pământ și trăiau numai din munca mâinilor, câte trei zile. Mai mult, nobilii cereau ca munca de robotă să nu o facă doar capii de familie, ci toți membrii acesteia, capabili de muncă. În Șepreușul anului 1746, impozitele publice sau contribuțiile erau fixate după vechiul sistem de „porți”, de unde se mai păstrează și astăzi numele de „porție”, asimilat impozitului funciar. De-a lungul timpului, termenul de „porta-poartă” a avut mai multe înțelesuri. La început,

⁴ *Istoria României, Compendiu*, Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan, coordonatori, Institutul Cultural Român, Cluj-Napoca, 2004, p. 418.

⁵ Dată de împăratul Leopold I de Habsburg (1658-1705), după tratativele desfășurate cu principele Mihail Apafi (1661-1690) și cu reprezentanții stărilor transilvănene, prin care Transilvania renunță la suzeranitatea otomană și acceptă protecția imperială.

așa se numea casa și terenul iobagului. După anul 1609, prin „poartă” se înțelegeau câte patru gospodării iobăgești, cu terenurile care le aparțineau, această asociere fiind făcută de către administrația turcească. Apoi, conform Legii XXXVI din anul 1647, patru iobagi, cu tot atâția boi de tracțiune, formau o poartă, după cum șaisprezece jeleri, care nu aveau animale, formau la rândul lor câte o poartă.⁶ Taxele erau și ele împărțite pe mai multe categorii. Există „taxa capitis”, sau darea pe cap, „taxa mercaturae”, sau impozitul pe negustorie, „taxa opificii”, sau după îndeletnicirea meșteșugărească a fiecărui contribuabil, „taxa inseminationis”, care se calcula după cantitatea semănăturilor, „taxa pecorum”, după numărul de vite, „taxa proventuum”, după veniturile obținute, „taxa domorum”, după casă, numită și taxa de fum. În registrul arădean de impozitare, după „Domenstica Conscriptio” din anul 1746, iobagii din Sepreuș aveau o seamă de sarcini împovărătoare. Astfel, fiecare iobag cu gospodărie proprie plătea „taxa capitis” sau darea „pe cap”, cum i se mai spunea, de un florin imperial⁷. Fiecare „subhospes”, sau iobag de mâna a doua, plătea câte 55 de crețari, la fel ca și iobagii fără casă și fără pământ, care trăiau doar din „munca palmelor”. Fiii iobagilor, care depășiseră vârsta de 16 ani erau impozitați cu 25 de crețari, iar frații capilor de familie, care trăiau sub același acoperiș, sau în aceeași gospodărie, plăteau câte 50 de crețari anual. Locuitorii din Șepreuș mai plăteau câte un florin imperial pentru fiecare pereche de boi sau de vaci, pe care o dețineau, și tot cu câte un florin erau taxate și posesia a patru junci sau juninci, perechea de cai sau iepe, posesia a patru mânji, a 10 oi sau capre sau a opt porci. Desigur, impozitul se plătea progresiv, chiar dacă iobagul dispunea de unul sau doi porci etc. „Taxa inseminationis”, ce se plătea după cantitatea pământului semănat, deci arabil, era diferențiată după tipul semănăturii și după cantitate. Astfel, șase cubule⁸ de grâu erau impozitate cu un florin, la fel ca 15 cubule semănite

⁶ După Fábíán Gábor, în Aradul anului 1561 n-au fost conscrise decât trei porți.

⁷ *Florinul rhenens*, bătut din aur, era cea mai întrebuințată monedă și, în sud-vestul Germaniei se mai numea și „gulden”, de la aur. (Cf. Ciuhandu Gheorghe, op. cit., p. 110).

⁸ Cubulul era măsura de volum pentru produsele agricole, pe care românii o mai folosesc și astăzi fie sub denumirea de „câbel”, fie sub cea de „șinic”.

cu orz sau cu ovăz. Două cubule de porumb sau de mei erau taxate tot cu un florin imperial, iar 15 stupi de albine la fel. Meșteșugarii de clasa I plăteau câte un florin anual, cei de clasa a II-a, 50 de creițari, iar cei de clasa a III-a plăteau doar 25 de creițari. Via lucrată cu zece lucrători se impozita tot cu un florin, la fel ca și morăritul sau măsura⁹ de țuică.

Reglementarea urbarială din anul 1771 avea să însemne, pentru locuitorii din Sepreuş, o relativă ușurare a sarcinilor iobăgești. De fapt, domnii de pământ sau arendașii erariali, au încercat tot timpul să sporească obligațiile iobagilor. Acest fenomen a determinat conflicte între imperiali și nobilimea locală, deoarece împovărarea sarcinilor iobăgești lovea direct această categorie de contribuabili și o puneă în imposibilitatea achitării sarcinilor fiscale către stat. Curtea de la Viena își dădea seama că încasarea acestora nu putea să fie asigurată decât printr-o reglementare urbarială, care să stăvilească lăcomia domnilor de pământ.¹⁰ Conform reglementărilor urbariale din 1771, obligațiile iobagilor au fost fixate la 52 de zile pe an de robotă cu carul, sau 104 zile de robotă cu palmele, după o sesie întreagă, precum și 1 florin darea de fum, 1 car de lemne, 2 cocoși, 2 pui, o cupă de unt și 12 ouă. La acestea se adăugau nona și zeciuiala din toate produsele agricole, inclusiv inul și cânepa, precum și din miei, porci și stupi de albine.¹¹ Jelerii erau obligați la 18 zile de robotă cu palmele pe an, 1 florin dare pentru casă (darea de fum) și nona după produsele pe care le obțineau de pe pământurile arendate. Jelerii fără casă erau datori cu doar 12 zile de robotă cu palmele pe an.¹² Urbariul Mariei Terezia a reglementat, de asemenea, și unele

⁹ Măsura de țuică era numită de români și „acău” sau „hăcău” și consta în 54,30 l.

¹⁰ În Ungaria, dintr-o populație de aproximativ 10 milioane de locuitori, doar o jumătate de milion erau posesori de pământ și scutiți de taxe. Această mare și mică nobilime privilegiate, constituiau un real obstacol în calea instaurării controlului fiscal imperial. (Vezi Taylor A. J. P. *Monarhia Habsburgică 1808-1918* ALLFA 2000, București, trad. Cornelia Bucur, p. 19).

¹¹ Géza Kovacs, *Dezvoltarea agriculturii în comitatul Arad după reglementarea urbarială din 1771/1772*, în Studii, revistă de istorie, nr. 4, 1960, pp. 239-256.

¹² Arhivele Statului Arad, Arhiva Prefecturii, *Conscriptiile urbariale*.

probleme legate de administrație și de conducerea efectivă a satelor, încercând să pună capăt abuzurilor feudale. Dacă până atunci susținerea bisericii, a preotului,¹³ a școlii și a învățătorului cădea exclusiv în sarcina stăpânilor feudali, începând de acum susținerea acestor instituții sătești se va face, din ce în ce mai mult, prin contribuția comunității locale. De asemenea, urbariul terezian asigura alegerea judeului și a altor conducători locali de către comunitatea sătească, aprobarea stăpânului feudal fiind doar una de principiu. Urbariul a admis schimbarea liberă a sesiilor între iobagi, la fel ca și transmiterea acestora către urmași prin moștenire ereditară, precum și vânzarea liberă a acestora. Din punct de vedere social, toți iobagii aveau drept de liberă strămutare.¹⁴ Mai târziu, Iosif al II-lea avea să interzică nobilimii achiziționarea de terenuri de la iobagi, astfel că proprietatea migra în interiorul aceleiași clase sociale. Țăranii puteau să vândă pământul doar unor alți țărani, dar niciodată nobilului. Astfel, pătura țărănească a obținut un tip de protecție socială care pur și simplu nu mai exista în altă parte a Europei din acea vreme, decât după Revoluția franceză.¹⁵

Revolta din anul 1824

În primele decenii ale secolului al XIX-lea, comunitatea iobăgească din localitatea Șepreuş avea să se confrunte cu un nou curent care se manifesta pe plan european în ceea ce privește exploatațiile agricole, și anume cu forma alodială a proprietății. Altfel spus, cu acea formă de organizare a agriculturii, în care ponderea principală o dețineau nu sesiile iobăgești, ci alodiul moșieresc. Desigur, aceste schimbări nu s-au făcut fără convulsii sociale, mai ales că, după anul 1815, se constată, într-o măsură necunoscută până atunci, dezertările din

¹³ Nu trebuie scăpat din vedere nici faptul că, începând cu anul 1708, episcopul Isaia Diacovici mută reședința episcopală ortodoxă de la Ineu, la Arad, lucru benefic pentru locuitorii din Micălaca, în marea lor majoritate ortodocși. (Vezi Iorga Nicolae, *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*, I, p. 303).

¹⁴ Arhivele Statului Arad, Arhiva Prefecturii, *Conscriptiile urbariale*.

¹⁵ Taylor, A. J. P., *op. cit.* p. 18.

armată. În pădurile din jurul Ineului se stabilise o ceată de haiduci înarmați, care ataca domeniile învecinate. Doar între anii 1821-1822 au loc 20 de atacuri armate asupra domeniilor din Râpsig, Ineu, Șicula, Cermei, Șepreuș și Tauț, autoritățile comitatense făcând eforturi considerabile pentru stăvilirea acestora.¹⁶ În perioada 1818-1822, majoritatea domeniilor camerale au fost vândute prin scoatere la licitație, iar noua burghezie, îmbogățită în urma războaielor napoleoniene, a cumpărat numeroase terenuri în această zonă. Așa s-a întâmplat și la Șepreuș, unde familia de origine armeană Czárán (Antal, János, István și Kristof), îmbogățită de pe urma comerțului cu porci, a cumpărat domeniul în cauză. De îndată ce domeniul Șepreuș a intrat în stăpânirea deplină a familiei Czárán, noii proprietari au început să-și delimiteze teritoriul în folosul propriu. Adică, rectificând hotarul și delimitând sesiile iobăgești de terenurile alodiale în funcție de fertilitatea solului. În locul terenurilor de bună calitate, pe care le-au deținut, țăranii s-au trezit cu locuri mărăcinoase sau mlăștinoase, total neproductive pentru agricultură. Mai mult, majoritatea livezilor „au căzut” în teritoriul alodial, fără ca iobagii șepreușeni să fie despăgubiți în vreun fel. Aceste pierderi de pământ au nemulțumit întregul sat, care n-a fost dispus să accepte împărțeala noilor proprietari. Juzii și jurații iobagilor au organizat rezistența, iar în anul 1823 sătenii s-au adresat, în scris, organelor comitatense, iar mai apoi Consiliului locotenențial regal din Buda. Neprimind nici un răspuns, șepreușenii s-au adresat în scris, un an mai târziu, însuși împăratului de la Viena. Pe data de 19 iunie 1824, solgbirăul plasei Chișineu, împreună cu un corp de soldați au venit la Șepreuș și i-au amenințat pe săteni să accepte condițiile impuse de familia Czárán, amenințându-i că, în caz contrar, vor distruge satul. Șepreușenii nu s-au lăsat intimidați ci, înarmați cu furci, băte și bolovani l-au alungat pe solgbirău și pe soldații din subordinea acestuia, inclusiv pe vicecomitele, care venise de la Arad. Nici protopopul, care îi îndemna pe iobagi la ascultare, nu a fost cruțat, fiind amenințat cu moartea. Șepreușenii înarmați s-au adunat în jurul bisericii și au început să tragă clopotele „în dungă”. Mai mult, dintr-un raport al vremii, înaintat autorităților comitatense, aflăm că țăranii din Șepreuș „îndrăzniră

¹⁶ Arhivele Statului Arad, Arhiva Prefecturii, *Inquisitiones*, 1811, *facs.* 14/11, *Acta Vicecomitis*, 12II-1823, VII, 1822.

să arboreze pe turnul bisericii un steag roșu, ațâțător la vărsarea sângelui”.¹⁷ Ca urmare, comitele a trimis la Șepreuș un detașament înarmat și, timp de 30 de zile, satul a fost ținut sub ocupație armată. Sute de țărani au fost arestați și trimiși la închisoarea din Cetatea Aradului, dar răscoala aprinsă de șepreușeni s-a extins și în satele din jur, Sinte Mare, Nădab, Șimand, Cermei și Apateu. Spiritele nu s-au liniștit, iar iobagul Stana Gheorghe i-a adunat pe toți locuitorii la marginea satului, îndemnându-i la rezistență și dându-le asigurări că va obține și ajutorul Episcopiei Ortodoxe din Oradea.¹⁸ Sătenii au refuzat să execute lucrările agricole, iar în primăvara anului următor, pe 19 aprilie 1825, o comisie comitatensă a sosit la Șepreuș pentru a asculta doleanțele oamenilor. Ancheta comitatensă a reglementat în final diferendul dintre țăranii din Șepreuș și familia Czárán printr-un compromis, astfel că pentru livezile confiscate iobagii au fost despăgubiți, li s-a restituit loturile fertile din extravilan, pe care le-au avut înainte de reglementarea de hotar, iar suprafața de pășune comună a fost fixată în raport cu efectivul de animale existent.¹⁹ Tot în această perioadă, ca urmare a reîmpărțirii loturilor intravilane, se delimitează străzile și ulițele interioare, iar satul începe să prindă conturul urbanistic pe care-l cunoaștem astăzi. Din punct de vedere demografic, conform recensământului din 1850, satul Șepreuș avea 2. 649 de locuitori, dintre care 2. 621 români ortodocși și 28 catolici.

Mai remarcăm o manifestare a sătenilor din Șepreuș, legată de dorința lor de libertate: deși legea cu privire la desființarea iobăgiei, ca urmare a Revoluției de la 1848, a fost publicată și aplicată oficial de la 1 mai 1848, șepreușenii au renunțat cu toții la iobăgie încă de la sfârșitul lunii martie 1848. În plus, când oficialitățile comitatense au venit să le facă cunoscute prevederile legii revoluționare, sătenii s-au plâns de împărțeala nedreaptă a pășunii, care nu mai fusese reactualizată în raport cu numărul de animale. Nu deținem informații despre implicarea directă a șepreușenilor în contextul mișcărilor revoluționare din anul 1848, dar în anul 1861, când Ioan Raț a fost mandatat să ducă la Viena memoriul românilor ardeleni pentru

¹⁷ Arhivele Statului Arad, Arhiva Prefecturii, Acta Congregationum, 1526/1825.

¹⁸ Ibidem, 952/1825.

¹⁹ Ibidem, 1551/1825.

convocarea unui „Congres Național”, sătenii din Șepreuș, alături de cei din Pâncota, Șicula, Iosășel, Crocna, Valea Mare etc. „au doneat anumite sume de bani, pentru acoperirea cheltuielilor de drum.”²⁰ Mai mult, în anul 1861 la Primăria din Șepreuș se vorbea românește, iar notarul de atunci, Ioan Goldiș, impusese limba română ca limbă oficială în actele antistiei comunale. Conform rapoartelor din acea vreme, doar la Șepreuș se întâmpla acest lucru, localitățile din jur încă se luptau pentru cucerirea acestui drept.²¹ În sfârșit, un eveniment deosebit s-a petrecut în localitatea Șepreuș în anul 1877, an în care Regatul României, de peste munți, lupta pentru cucerirea independenței de stat. Preoteasa din Șepreuș, Ersilia Sturza, a lansat un apel publicat în revista „Biserica și Școala”, adresat femeilor române, prin care le cerea să contribuie la strângerea de bani și materiale medicale de primă necesitate, pe care să le trimită ostașilor români pe frontul din Balcani.²² În apelul publicat, Ersilia Sturza prezintă caracterul justificat al Războiului de Independență pentru România, insistând și asupra legăturilor permanente care s-au manifestat, de-a lungul istoriei, în tot spațiul etnic românesc de pe ambele versante ale Carpaților, argumentând că, în aceste momente deosebit de importante pentru soarta românismului, aceste legături trebuie intensificate. *„Aceste legături – arăta Ersilia Sturza – ne duc inimile la frații noștri în lupta dincolo de Carpați, și ele ne provoacă de a îmbrăca doliu pentru cei ce vor cădea victimă dușmanului, de a împleti cununi de flori pentru cei ce se vor întoarce cu victorie.”*²³ Vorbim despre un moment deosebit al istoriei noastre naționale, când apelul șepreușencei Ersilia Sturza se transformă într-o punte de trăire românească, configurând idealul de unitate națională care se va împlini peste patru decenii. Apelul Ersiliei Sturza nu rămâne fără efect, iar presa românească din Arad îi sare în ajutor, astfel că din foarte multe localități arădene se strâng sume de bani și materiale sanitare, care apoi sunt trimise Societății de „Cruce Roșie” din

²⁰ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 25, din 2 martie 1861, p. 105.

²¹ *Concordia*, anul 4, nr. 45, din 4/16 iunie 1864, p. 179.

²² Roz Alexandru, *Ecoul războiului pentru independență din 1877-78 în părțile Aradului*, în *Ziridava*, V, 1975, p. 46.

²³ *Biserica și Școala*, an I (1877), nr. 19, din 5/17 iunie, p. 151.

București.²⁴ Tot despre Șepreuș și tot despre familia Sturza vorbim și la momentul 1899, când fiul Ersiliei Sturza, Marius Sturza, se afla student la Viena și este ales de către ceilalți studenți români din capitala Imperiului Habsburgic în funcția de președinte al Societății „România Jună”, calitate pe care o îndepliniseră și alți mari intelectuali arădeni, printre care Iuliu Traian Mera și Ioan Slavici.

Viața politică a comunei Șepreuș 1900-1945

Revolta din anul 1903

În intervalul 1900-1903, impozitul comunal a crescut la Șepreuș cu 50%, îndeosebi datorită măririi nejustificate a aparatului administrativ. Această măsură a edililor locali avea să stârnească mânia șepreușenilor, cu atât mai mult cu cât sătenii erau nemulțumiți și de diferențierea nedreaptă a impozitului de stat pentru pământul arabil, care prevedea ca țăranii să plătească 6 coroane pentru fiecare iugăr, în timp ce moșierul plătea doar 1,03 coroane. În plus, moșierul Rozvány s-a înțeles cu reprezentanții antistiei comunale (consiliului local) pentru ca aceștia să voteze cumpărarea a 981 iugăre de teren în contul țăranilor șepreușeni, din moșia lui. În realitate, moșierul dorea să scape de acest teren de categorie slabă și aflat într-o zonă inundabilă, la un preț piperat și pe cheltuiala gospodarilor șepreușeni. Evident, sătenii reacționează față de această samavolnicie, plângându-se până la autoritatea comitatensă, iar moșierul eșuează în încercarea sa. Mai mult, comisia comitatului Arad i-a îndepărtat din funcție pe primarul și pe judele de lege din Șepreuș, organizând alegeri locale

²⁴ Ioan Pop, Nicolae Oncu, George Popa și Aurel Beleş din Arad au donat câte 20 de florini, iar colecta revistei “Gura Satului” s-a ridicat la 103 florini, 654 kg. de scame medicinale și fâșii de pânză. Mai departe, s-au adunat bani și materiale sanitare din localitățile Șiria, Căpâlnaș, Agriș, Cherechiu, Sintea, Gașa, Măderat, Drauț, Mișca, Pâncota, Arăneag, Ususău, Curtici, Macea, Nădlac, Buteni, Luguzău, Prăjești, Lipova, Comlăuș, Pecica, Pil, Șeitin, Nădab, Nadăș și, bineînțeles, Șepreuș. Mai mult, din Șiria, Toc, Curtici și din localitățile de pe Valea Crișului Alb au plecat și voluntari care s-au înregimentat în armata română. (Cf. Roz Alexandru, op. cit.).

anticipate, în data de 17 ianuarie 1902. Candidatul de primar, susținut de către țărani din Șepreuș a fost Mihai Incicău, avându-l ca și contracandidat pe Pârv Flore „a lui Lică”, susținut de către autorități și de către marii moșieri. Pentru impunerea candidatului favorit – net dezavantajat în cazul unor alegeri corecte – autoritățile modifică unilateral data alegerilor, fără a face publică schimbarea. Acest lucru conduce la câștigarea alegerilor de către candidatul susținut de autorități, fapt care stârnește revolta șepreușenilor. Mai mult, noul primar trece la amenințări și reia problema cumpărării pământului mlăștinos deținut de către Rozvány în sarcina comunității. Șepreușenii reclamă aceste abuzuri la comite, astfel că autoritățile anulează alegerile și fixează un nou scrutin electoral pentru data de 7 mai 1903. Candidează tot Pârv Flore „a lui Lică”, ca om de încredere al autorităților locale, bucurându-se și de sprijinul protopretorului Csukay Gyula din Chișineu-Criș, iar candidat al sătenilor este desemnat Iosif Mate. Autoritățile nu se dezmint și îl numesc pe protopretorul Csukay Gyula ca șef al comisiei electorale, iar ca președinte a comisiei de numărare a votului tocmai pe Jozef Rozvány. Altfel spus, lupul paznic la oi. Evident, cei care îl votează pe Pârv Flore pot să-și exercite și de două sau chiar de trei ori dreptul la vot, în timp ce peste 30 de săteni cu drept de vot sunt respinși de la urne pe diverse motive închipuite (la acea vreme, votul era deschis). Protopretorul a adus în localitate și o unitate de jandarmi, pentru a intimida masa de cetățeni, iar la ora 12,30, nemaifiind votanți, s-a trecut la numărarea voturilor. Spre surpriza autorităților, candidatul sătenilor, Iosif Mate „a Bărănieștilor”, a obținut cu trei voturi peste candidatul susținut de oficialități. Se anunță rezultatul votului, sătenii ovaționează succesul propriului candidat, dar moșierul Rozvány nu se resemnează cu înfrângerea și solicită continuarea alegerilor. După reluarea votului, deși se mai prezintă doar un singur votant, candidatul Flore Pârv este desemnat câștigător cu un avans de șase voturi. Exasperați, sătenii se revoltă față de această nedreptate flagrantă, dar jandarmii trag în plin, fără somație, șiucid șase persoane, pe Todor Toma, Petru Suciu, Vasile Suciu, Ioan Turcuș, Tudura Suciu și Toader Cipoș. Alți 35 de săteni, dintre care îi amintim pe Iosif Veliciu, Micula Veliciu, Petru Henț, Ioan Henț, Gabor Pavel, George Pârv, Ioan Horga, Todor Suciu și Petru Sălăjan, sunt grav răniți. Protopretorul Csukay Gyula, de teama unei revolte de amploare a

sătenilor, cere sprijinul autorităților comitatense, care trimit o companie militară în localitate. Cazul de la Șepreuș devine un subiect major de presă în ziarul românesc arădean „Tribuna”, unde Roman Ciorogariu, Vasile Goldiș, Ștefan Cicio Pop, Mihai Veliciu, Sever Bocu și, mai ales, prim redactorul Ioan Russu-Șirianu scriu pe prima pagină o sumedenie de articole incriminatoare despre „masacrul de la Șepreuș”. Cazul Șepreuș nu poate fi evitat nici în congregația comitatensă din noiembrie 1903, când Mihai Veliciu și Ștefan Cicio Pop cer deschis autorităților să ia măsurile de rigoare și să-i pedepsească pe vinovați.²⁵ Evident, nu se ia nici o măsură, dar lucrurile se rezolvă oarecum pe plan local, în sensul că primarul Flore Pârv, speriat de amploarea conflictului și de moartea sau rănirea gravă a multor săteni, demisionează. Cel mai probabil că a fost și amenințat de unii dintre șepreușeni. Se țin noi alegeri, câștigate de către Iosif Mate, rămas singur în competiția electorală, deoarece autoritățile s-au temut să mai desemneze un contra-candidat împotriva celui susținut de săteni.

Anul următor au loc alegeri pentru congregația comitatului²⁶, iar țăranii din Șepreuș votează masiv cu candidații români, propuși de către Partidul Național Român, deși autoritățile maghiare, văzând trăirea națională a șepreușenilor, au mutat centrul cercului electoral de la Șepreuș, la Cermei. Cu toate acestea, românii își adjuceacă toate cele șase locuri puse în joc, iar într-o scrisoare adresată lui Roman Ciorogariu, Mihai Veliciu îi explică acestuia succesul de la Cermei : *„Azi am primit știrea telegrafică despre rezultatul de la Cermei care e impunător, căci a reușit peste tot lista noastră românească, căzând ca puzderii domnii îngâmfați de pe lista guvernamentalilor. Astfel de rezultat n-a produs cercul Cermeiului de 28 de ani, când eram eu notar la Șepreuș. Atunci centrul era Șepreușul, însă domnii erau convinși că cu centrul în Șepreuș nu-și pot scoate oamenii lor, au aflat de bine să strămute centrul la Cermei de la Șepreuș. Onoare românilor din cercul Cermeiului și închinare nemijlociților lor conducători.”*²⁷ În aceste momente vorbim despre perioada în care

²⁵ Petraș Lucian, *Politică și demers național în comitatul Arad (1895-1916)*, Editura Brumar, Timișoara, 2008, p. 34.

²⁶ Asemănător Consiliului Județean de astăzi.

²⁷ SJANA, *Fond Roman Ciorogariu*, rola 9, dosar 21, p. 372.

Aradul se impune în fruntea luptei românilor transilvăneni pentru drepturi naționale, iar decizia politică în ceea ce privește strategia Partidului Național Român se lua tot în părțile arădene.²⁸ Din acest punct de vedere, localitatea Șepreuș a constituit, în permanență, unul dintre cele mai puternice centre românești din această regiune, sătenii de aici susținând, necondiționat, alegerea candidaților naționali pentru Parlamentul din Budapesta. Astfel, în anul 1905 au loc alegeri parlamentare, iar Șepreușul făcea parte din cercul electoral Chișineu-Criș, unde Partidul Național Român îl avea desemnat ca și candidat pe prim-redactorul ziarului arădean „Tribuna”, Ioan Russu-Șirianu, nepotul marelui scriitor, gazetar și om politic Ioan Slavici. Cu această ocazie, pe data de 16 ianuarie 1905, Ioan Russu-Șirianu este prezent la Șepreuș, fiind însoțit de Mihai Veliciu. Șepreușenii îl întâmpină pe candidatul lor național la marginea localității, în dreptul morii de astăzi, cu fete îmbrăcate în frumosul port național din Șepreuș și cu o ceată de feciori, călare pe cai împodobiți de sărbătoare. Alaiul este primit cu cântece naționale și cu aclamații entuziaste: „Trăiască Russu Șirianu”, „Trăiască nația românească”. Erau de față și învățătorii din zonă, dar și preoții Petraș și Vuculescu din Șepreuș, însoțiți de preotul capelan Brâncoveanu.²⁹ Victoria a fost obținută doar la cel de-al doilea tur de scrutin, pe data de 10 februarie, iar cu o zi înainte, candidatul Ioan Russu-Șirianu vine tot la Șepreuș, în fieful românesc de aici. Deloc întâmplător, deoarece șepreușenii votează masiv cu candidatul național, Ioan Russu-Șirianu obținând aici 84 de voturi, iar contracandidatul său, ungurul Csukay Gyula, doar 27. Aportul șepreușenilor la alegerea lui Ioan Russu-Șirianu ca și deputat român în Parlamentul budapestan a fost unul covârșitor, deoarece în cercul electoral din Chișineu-Criș acesta a câștigat la o diferență infimă, de doar 99 de voturi.³⁰ Trebuie să menționăm și faptul că succesul lui Ioan Russu-

²⁸ Sinaci Doru, *Aradul – capitală politică a românilor transilvăneni*, în *Aradul și Marea Unire din 1918*, culegere de studii, Vasile Goldiș University Press, Arad, 2008, Grec Marius, Boia Stelean Ioan coord., pp. 27-30.

²⁹ Petraș Lucian, *op. cit.* p. 68.

³⁰ *Ibidem*, pp. 73-74. Procesul de votare, început la ora 9,00 în două secții de votare, avea să cunoască următoarele scoruri electorale: ora 10,00, Russu-Șirianu 145 voturi, iar Csukay 70, la ora 12,00, Russu-Șirianu avea 869 de voturi, iar Csukay 583, la ora 17,00 Russu-Șirianu avea 929 de voturi, iar

Șirianu a fost posibil la Chișineu-Criș și, în special, la Șepreuș, și datorită sprijinului de care acesta s-a bucurat din partea șepreușeanului Mihai Veliciu, memorandist și președinte al clubului comitatens al Partidului Național Român între anii 1895-1910, o personalitate care se bucura de un prestigiu moral considerabil în zonă.

Înființarea partidelor istorice românești după 1918

Primul partid românesc, înființat la 20 mai 1925, în Șepreuș a fost Partidul Țărănesc, condus de Ion Mihalache³¹ iar prima conducere locală a partidului a fost formată din :

Președinte : Pârv Iosif

Vicepreședinte: Pârv Cornel

Secretar: Pârv Simion

Membrii: Roșca Ioan, Hălmăgean Ioan, Henț Teodor, Velici Iosif, Toma Teodor

Nu a existat o evidență precisă a membrilor de partid, nici carnete. Țărăniștii se întâlneau ca să discute problemele economice și politice ale comunei, duminica după masa la unul sau altul dintre ei.

Când se întâlneau cu reprezentanții de la centru, adică cu Mihai Veliciu, care era președinte, cu Ștefan Cicio Pop, Ioan Suciu, Vasile Goldiș, care erau vicepreședinți, erau invitați și simpatizanții partidului.

Al doilea partid, care a luat ființă în 30 mai 1925, a fost Partidul Național Liberal. Din prima conducere a acestuia au făcut parte:

Președinte: Matea Teodor

Vicepreședinți: Horga Teodor, Henț Ioan

Membrii: Stana Iosif, Stana Simion

În anul 1936, adică la 11 ani de la înființarea celor două partide istorice, ele aveau la conducere aceeași președinți. În plus, în localitate au mai fost înființate o filială locală a Partidul Vaida (Frontul Românesc), care îl avea ca președinte pe Roșca Ioan și o filială a Partidului Național Liberal –ramura georgistă, a lui Brăteanu- care îl avea ca președinte pe Pârv Teodor.

Csukay 677, la ora 18,00 Russu-Șirianu avea 1045 de voturi, iar Csukay 866, iar la ora 19,30 scorul era de 1082 de voturi, la 983 în favoarea candidatului român. (Vezi și *Tribuna*, nr. 23, din 18 februarie 1905, pp. 2-3).

³¹ Fuzionează în 1926 cu Partidul Național Român din Transilvania condus de Iuliu Maniu formând Partidul Național - Țărănesc

În 1939 ia ființă, pentru scurtă vreme, și Partidul Legionar, cu următoarea conducere locală:

Președinte: Teședan Ioan

Vicepreședinți: Stana Mihai, Stana Petru

Membrii: Buduca Ioan, Faur Ioan, Ban Mihai, Pavel Petru, Sturz Ioan

Membrii Partidului Legionar (Totul pentru Țară) și-au desfășurat activitatea pe cuiburi, au purtat uniforme și au cântat prin localitate cântece legionare.

Anii de comunism

În anul 1946 în localitate se înființează Partidul Social Democrat - Frontul Plugarilor iar în 1947 Partidul Comunist Român. În urma alegerilor fraudate din 1946, prin care în România se instalează puterea comunistă, președintele Partidului Național Țărănesc din Șepreuș Pârv Cornel jr. și fratele acestuia Pârv Ioan au fost condamnați, primul fiindcă a îndemnat alegătorii să voteze „ochiul” iar al doilea fiindcă a strigat „*Trăiască Iuliu Maniu*”. În vara anului 1947 partidele istorice au fost interzise în România, activitatea lor încetând și în Șepreuș.

Prin reforma agrară din 1945, cei patru moșieri din Șepreuș³² au fost expropriați, mai întâi până la 50 ha iar apoi complet, iar o parte din țăranii au primit între 1-3 ha de pământ de familie. Au fost împroprietăriți cu prioritate cei care au luptat de front, văduvele de război și țăranii lipsiți de pământ sau cu pământ foarte puțin. În același timp, prin noua politică comunistă, au fost distruse și gospodăriile țăranesti mai mari, țăranii însăriți fiind deportați în Câmpia Bărăganului, Dobrogea, Delta Dunării. Pentru ceilalți, au fost introduse cote în natură, care au crescut de la un an la altul, ajungând să depășească recoltele și devenind imposibil de achitat. Rezultatul a fost o sărăcire a populației comunei. Măsura a fost urmată peste câțiva ani de colectivizarea agriculturii. Cei care nu au vrut să intre de bună voie au fost amenințați și supuși la diverse presiuni până au semnat.

³² Czarán Victor, Czarán Ghizu, Csarán Bufu și Czarán Joanci

Revolta anticomunistă din luna august, 1949

Ziua de duminică, 31 iulie 1949, avea să rămână, de-a pururi, în memoria sătenilor din comuna Șepreuș. Tot satul era prezent la o nuntă a unor tineri din localitate când, pe nepusă masă, dubașul de la Consiliul Popular a convocat oamenii în fața Primăriei, ca să fie informați de către un activist de partid în legătură cu recolta de grâne din acel an. Desigur, principala comunicare făcută de către activistul de partid viza cotele de cereale, pe care gospodarii din Șepreuș trebuiau să le predea statului, în contul despăgubirilor de război față de Uniunea Sovietică. Mai mult, plata muncitorilor de la batozele de treierat grâu trebuia făcută în bani de acum încolo, nu în produse, cum era în anii trecuți. Puși în fața acestor „noutăți”, sătenii din Șepreuș s-au revoltat, comunicându-i activistului de partid că nu le mai rămân cereale pentru hrana zilnică până la recolta următoare. În replică, activistul le-a răspuns că „am văzut multe prune în comună, deci mâncați prune cu pâine, că aceasta este hrana țăranului vara.” La răspunsul cetățenilor, că nu le mai rămân cereale nici pentru pâine, activistul i-a îndemnat să mănânce fân și paie. Acest răspuns jignitor a fost, de fapt, scânteia care a aprins flacăra revoltei. Activistul de partid și toți ceilalți din delegația acestuia au fost alungați afară din comună, cu pietre și înjurături. Pe loc, sătenii au ales un comitet de conducere a revoltei – sau a „rebeliunii”, cum a rămas în literatura comunistă – comitet din care au făcut parte Stana Ioan, a lui Băndet, un țăran înțelept și foarte bun gospodar, Stana Simion, zis Nanci, Stana Petru, Sălăjan Ioan, a Huhului, Burcă Teodor, a Brezului și Pârtan Petru. Sub conducerea acestui comitet, între 2. 500 și 3. 000 de săteni s-au adunat în fața Primăriei și, considerând că această clădire reprezintă adevăratul mijloc de opresiune a sistemului comunist și sursa tuturor relelor, au devastat-o. Apoi, au devastat și magazinul din localitate, de unde au luat toate alimentele de care duceau lipsă și pe care le primeau doar porționat, pe cartele, după care au dat foc și fostului conac boieresc, pe cale de a fi transformat în sediu de C.A.P. Toată noaptea următoare sătenii s-au organizat în patrule și au păzit drumurile de acces în localitate – numele localității, în traducere înseamnă „șapte uși”, de fapt cele șapte porți de intrare în comună – de teama unor posibile represalii. Acestea n-au întârziat

să apară, deoarece în dimineața de 1 august 1949, câteva camioane încărcate cu jandarmi și-au făcut apariția pe podul de la moară. Văzând organizarea sătenilor, care blocaseră podul cu grape întoarse cu dinții în sus, jandarmii s-au retras pentru moment. Apoi, în grupuri pedestre sau călare, jandarmii au încercat să ia podul cu asalt, cu toate că sătenii care păzeau acest obiectiv doreau să ducă tratative cu comandanții acestora. Văzând că jandarmii încep să-i lovească pe săteni cu patul puștilor și cu cravașele, un om de legătură a chemat masa mare de săteni revoltați de la Primărie la fața locului. Mulțimea i-a dezarmat pe jandarmi, luându-le caii și armamentul, dar la scurtă vreme au apărut mai mulți soldați și securiști, în număr mare. Au avut loc schimburi de focuri, soldații folosind – pentru intimidarea sătenilor revoltați – mitraliere, grenade și branduri. S-a înregistrat și prima victimă, Ioan Faur, care a fost ucis de un glonț. Văzând mulțimea de soldați, capii revoltei le-a recomandat sătenilor să se ascundă, pentru a nu fi uciși, mulți dintre ei plecând înspre Munții Codru Moma, prin satele Beliu, Craiva, Agrișu Mare, Bochia etc. Armata intră în sat și, din casă în casă, a arestat tot ce a găsit în cale : femei, bătrâni, copii, oameni maturi, pe care-i duc, sub escortă, în curtea Primăriei. Regretatul profesor Florin Pârv, autorul monografiei „Șepreuş – vatră de inimă și suflet”, își amintește că a fost arestat împreună cu părinții și, alături de ceilalți săteni, au fost ținuți zile întregi în beciurile Primăriei, fără apă și fără pâine. În ziua de 2 august 1949, sătenii din Șepreuş au fost interogați cu brutalitate de către organele de Securitate. Unii au fost eliberați, alții sunt duși la Arad. Avocatul Pârv Teodor, fratele socrului capului revoltei Stana Ioan, Pârv Ioan, socrul capului revoltei Stana Ioan, Incicău Mihai, socrul capului revoltei Stana Simion și Stana Ioan, cârciumarul din localitate sunt duși în fața Primăriei și împușcați fără cruțare. Împușcați pe la spate, ca să se spună că au fugit de sub escortă, cu toate că nici unul dintre aceștia nu participaseră direct la revoltă. Trupurile lor au fost ținute două zile pe platoul din fața Primăriei, iar sătenii au fost aduși cu forța de către soldați, să-i vadă și să se înspăimânte. Apoi, fără nici o ceremonie religioasă, au fost îngropați într-o groapă comună la marginea localității. Cei trei frați care fost considerați ca fiind printre capii revoltei, Stana Ioan, Stana Simion și Stana Petru, n-au reușit să fie prinși de către organele de securitate decât în anul

1952, cu toate că, în tot acest răstimp, au stat ascunși tocmai în sat, pe la rude și pe la prieteni. Semn cât se poate de clar că revolta de la Șepreuș a fost un fenomen de masă, o revoltă împotriva sistemului comunist împovăraător, care atenta la averea și la libertatea gospodarilor de aici. De fapt, tot în această perioadă înregistrăm revolte similare, dar de mai mică intensitate, în satele limitrofe Apateu, Șomoșcheș, Berechiu, Coroi, Craiva, dar și în localități din județele Bihor și Timiș. Remarcăm și faptul că, în fiecare dintre aceste localități revoltate, au avut loc execuții cu sânge rece, pentru înspăimântarea localnicilor. La Șomoșcheș au fost executați Ioan Faur și Gheorghe Margine, la Apateu Simion Stana, Ioan Manhu și Petru Moț, iar la Berechiu Petre Ilonca. În toate aceste cazuri, motivul execuției a fost declarat „fuga de sub escortă”. La Șepreuș, 40 de săteni au fost condamnați la ani grei de pușcărie și șase familii au fost deportate.

Lista condamnárilor din Șepreuș

1. Stana Simion, zis Nanci – 20 de ani de temniță grea și confiscarea averii.

2. Stana Ioan, fratele – 16 ani de temniță grea și confiscarea averii.

3. Stana Petru, fratele - 13 ani de temniță grea și confiscarea averii.

4. Pârtan Petru, zis a Pârtanului – 10 ani de temniță grea și confiscarea averii.

5. Sălăjan Ioan, zis a Huhului – 8 ani de temniță grea și confiscarea averii.

6. Burcă Teodor, zis a Brezului – 8 ani de temniță grea și confiscarea averii.

7. Roșca Gheorghe, zis a Doghii – 6 ani de temniță grea și confiscarea averii.

8. Suciu Mihai, zis a Dorului – 5 ani de temniță grea și confiscarea averii.

9. Incicău Ioan, 5 ani de temniță.

10. Chebelev Ioan, 4 ani.

11. Horga Mihai, 4 ani.

12. Petraș Mihai, 3 ani.

13. Petica Gheorghe, 3 ani.

14. Halangău Mihai, 3 ani.
15. Suci Teodor, 3 ani.
16. Cochirla Orădan, 5 ani.
17. Roșca Flore, 2 ani.
18. Pavel Ioan, 2 ani.
19. Stana Traian, 2 ani.

Alți cetățeni din Șepreuș au primit pedepse mai mici, între un an și doi ani de temniță.

După 60 de ani, cei care mai trăiesc își amintesc:³³

„Țin minte că era într-o duminică, la sfârșitul lui iulie, când mă afluam la joc cu ceilalți feciori și fete din sat. La un moment dat, am auzit că se întâmplă ceva în sat. Am ieșit toți feciorii și fetele afară din sală, să vedem ce se întâmplă. Știam că o venit aici un activist care a ținut cu oamenii o ședință. Nu se dădu-se drumul la treierat și oamenii cereau să se dea drumul că nu mai aveau făină pentru pâine. Și atunci el (activistul) a zis: «dacă nu aveți pâine atunci mâncați paie și fân». Atunci oamenii au început să se revolte și or început să-l bată, iar el o scăpat, cu fuga, către Sinte. Noi, cei de la joc, am ajuns chiar în hărmălaia aceea, la marginea satului, la podul de peste Sartiș. Și poate se termina cu atâtă, oamenii chiar au început să se întoarcă la casele lor. Erau mulți acolo. Numai că apar trei milițieni călări și înarmați, cu activistul între ei. Când or trecut podul, oamenii i-or înconjurat pentru că erau mulți care or făcut răz boiul și nu se temeau de ar mele lor. După ce i-or înconjurat, i-or dezarmat și dat jos de pe cai și or început să-l pumnălească din nou pe activist, care o zburat până în Sartiș, în apă. Și cineva îmi zice: «mă, Ioane, du-te și scoate-l de acolo». M-am băgat în apă și l-am împins afară, când ce să vezi, unul dintre cei cu arme l-o luat în că tare și o vrut să tragă. Dar altul a stri gat: «mă, nu trage că-l puști pe Ioane». Și nu o mai tras, o lăsat arma jos. Noroc că m-am băgat acolo că altfel îl împușca. Dar și pe celălalt mal erau niște oameni care din nou or început să-l ia la bătaie. Atunci, el s-o șmecherit, s-o aruncat din nou în apă, cu fața în jos, de am crezut că o mu rit. Dar nu a fost așa, numa s-o prefăcut.

³³ Interviu și înregistrări făcute de prof. Ioan Tuleu în 26 aug. 2009

Între timp, oamenii or început să se pregătească pentru orice. S-or tras clopotele într-o dungă. Unii or intrat în Primărie și or dat foc la dosarele cu cotele și la portretele lui Dej și Pauker, s-au tăiat firele de telefon. Dimineața ne-am dus din nou la pod, când or venit militarii. Erau acolo și Stana Ioan, și Stana Simion și mulți alții. Pe Stana Ioan l-or prins la pod dar apoi l-or scăpat și o fugit și Petru Stana, și încă un frate de-al lor. Toți cei trei frați Stana or scăpat. Armata o început să tragă, erau mulți militari veniți cu mașinile. După ce s-o băgat armata în sat oamenii au fugit pe la casele lor și pe unde au putut. Soldații s-au organizat în echipe pe fiecare uliță și or intrat prin case și pe cine l-o găsit l-o dus unde-i acuma căminul cultural. Acolo, era, atunci, un conac la care în timpul nopții i s-a dat foc și încă mai ardea. Ne-or și bătut acolo, iar un milițian o luat un dosar care era ars și ne-o obligat să mâncăm din tăciunele acela. După ce am fost adunați, am fost re partizați prin pivnițe. Au fost arestați și tata și frate-meu. Dar tata era bătrân și nu prea violent, așa că i-or dat drumul. Pe mine și frate-meu ne-o băgat în pivnița de la spital. În doi august ne-au în căr cat în camioane, ne-or pus să ne în tindem pe podea și patru mili țieni aflați în colțuri ne păzeau cu armele și ne-or dus la Arad și acolo ne-or băgat într-o pivniță, unde ne-or ținut cam o lună. Acolo ne-au interogat și ne băteau continuu, fără să ne dea de mâncare, încât unii au leșinat de foame. După o lună ne-or dus la penitenciar unde ne-au dat mâncare, un fel de terci. Odată, la audiență o fost prezent și activistul care a început să mă în ju re de Dumnezeu: «Tu ești ăla care o vrut să mă omoare?». Eu i-am spus că l-am salvat: «Vă aduceți aminte că o strigat cineva nu trage că-l împuști pe Ioanea?» Și și-o adus aminte. Și acolo ne-or ținut o lună, după care am fost trimiși la Curtea Martială de la Timișoara. Acolo m-or verificat din nou și m-or întrebat: «tu te-ai băgat în apă ca să-l bați sau să-l salvezi?». Le-am spus că m-am băgat să-l salvez, că de nu eram în fața armei, l-ar fi în puscat.

Într-o zi ne-au scos afară, în curtea închisorii, și ne-au împărțit în două tabere pe toți și eram mulți, din toate satele din jurul Șepreușului. Unii la stânga, alții la dreapta și tare ne era frică că ne împușcă. Eu am nimerit în tabăra bună. «Voi mergeți acasă», ne-o șoptit un milițian. Și așa s-a și întâmplat, că ne-or suیت într-o dubă și ne-or trimis la gară să prindem trenul de Arad. Am uitat să vă spun

că în prima dimineață, după ce ne-or arestat, or luat dintre noi pe unul Stana, era cârciumar, și avea doi copii, un avocat și un plugar și pe socru lu Stana, Simion zis Nanci, i-or dus în sat și i-or împușcat lângă Primărie. Cadavrele or rămas acolo mai mult timp să le vadă lumea”. (Ioan Petruț, n. 1932)

„Când o început rebeliunea la noi, eu eram chiar în Primărie. Mă certam cu agentul agricol care o venit să-mi facă evaluarea pentru cotă. Eu aveam un hectar de pe care o pierit grâul ce l-am semănat în toamnă. Și agentul nu mi-o scăzut cota. Am vrut să-l bat în Primărie da or sărit milițienii să-l apere. Eu m-am avut bine cu unul dintre ei, dar nu știu cum l-am apucat de umăr și i-am rupt epoletul. Dar milițianul nu o avut treabă cu mine, numa cu agentul. Tot atunci, era în sat unul Balasz, activist de partid, căruia i-am cerut să ne dea voie să călcăm (treierăm) grâul și să plătim muncitorii ca înainte, cu cotă parte din cereale. El o spus că nu. Noi i-am spus că nu mai avem ce mânca, iar el ne-o îndemnat să mâncăm paie și fân. Și atunci s-o răsculat lumea pe el și l-o fugărit până o zburat în Sartiș și acolo l-or ajuns și l-or bătut. Noaptea s-or tras clopoțele să iasă lumea și ne-am adunat iară în centru. Dar luni dimineață, s-or băgat milițienii pe străzi și or început să împuște. Știu că or împușcat pă socru-meu, Faur Petru, care se afla întâmplător pe stradă. O căzut în drum și o murit pe loc, că l-o îm pușcat direct în cap. Cinci prunci or rămas după el și nu i-o dat ni meni nimic. Pe noi ne-or arestat luni și marți ne-or pus în ca mioane și ne-or dus la Arad la cercetări. Noaptea or început să ne in terogheze. Noaptea la 12 or sculat pe unul de lângă mine, care nu a avut nici o tangență cu răscoala, îl căutau pe ginerele lui, l-or adus aici în sat și l-or împușcat în mijlocul satului. Pe ginere nu l-or prins atunci, ci mult mai târziu. Patru or împușcat atunci. Pe Stana Petru, care era cârciumar l-or împușcat că ar fi dat băutură la oameni să se îmbete și să facă scandal. Marți m-or dus la cercetări: «cunoști pe ăsta? Îl cunosc. El o spus să mân căm paie și fân. Dar pe ăsta și pe ăsta. Ei, atunci, treci acolo», și m-or băgat într-o cameră în care erau patru milițieni în maieuri, cu corbaciuri. Un sublocotenent m-o trimis până în fundul camerei și după aia înapoi, cred că pentru intimidare. «Stai acuma pe scaun și dă de cla ra ție», mi-o zis sublocotenentul: «scrie unde ai fost și ce ai făcut». Dar să revin și să vă spun că în timpul nopții

cu rășcoala din Șepreuș, cineva o vrut să dea foc la casa primarului. Mă zic, să nu-i dați foc că vă dau în cap. Că nu o să ardă numa casa lui, ard și vecinii. El m-o auzit că era ascuns în pod și o declarat la miliție în fa voa rea mea. Primarul o zis că îi comunist dară eu am zis că nu-i comunist, că eu sunt comunist, că am numa un hectar de pământ și doi copii. El nu-i comunist, am mai zis, el este o fostă slugă în Banat și s-o pus primar și în patru ani o luat 20 iugăre de pământ și cinci cai. El îi comunist? Mi-or luat declarația și o doamnă de acolo o zis: «nu știu, ăsta știe să mintă bine sau n-o făcut nimic». La confruntarea cu agentul agricol, un milițian o zis câtă el: «Tovarășe Stana, vedeți că există oameni care au curajul să spună ce-ați făcut. De ce nu sunteți atenți cu treburile astea». Și peste două, trei zile mi-or dat drumul acasă. ” (Petru Incicău, n. 1924)

Procesul colectivizării agriculturii în comuna Șepreuș³⁴

În iunie 1948, a fost adoptată rezoluția Kominformului prin care Moscova impunea colectivizarea agriculturii în statele satelit din estul Europei. Odată cu Plenara Comitetului Central din 3-5 martie 1949 – a cărei rezoluție constituia textul de bază în chestiunea colectivizării – PMR devenea ultimul partid comunist est european care intra într-o operațiune de proporții împotriva țărănimii. Rezoluția plenarei arăta că exploatarea agricolă de 5 ha erau nerentabile și nu puteau asigura bunăstarea familiei țărănești. Totodată, plenara a adoptat principiul liberului consimțământ, recunoscând necesitatea unor măsuri practice pentru ai atrage pe țărani. Se preconiza înființarea unor întovășiri simple de cultivare a pământului, cu ajutorul cărora partidul putea duce muncă de lămurire privind avantajele agriculturii colectivizate³⁵.

Cum miza în procesul colectivizării o reprezentau țăranii mijlocași – cei săraci fiind mai receptivi la mesajul colectivizat – s-a considerat că propaganda de tip demagogic persuasiv va avea în cazul lor succes. Campania de lămurire a mijlocașilor a mers mână în mână cu cea de demascare a chiaburimii și a mentalității ei de clasă. La Arad campania de atragere și lămurire a început de timpuriu.

³⁴ Material redactat de Dr. Anton Martin

³⁵ R. Levy, *Gloria și decăderea Anei Pauker*, Iași, Ed. Polirom, 2002, p. 85.

Promotorul acesteia a fost ziarul local „Patriotul”. În foarte multe articole erau puse în antiteză proprietatea țărănească individuală și marea exploatare socialistă, singura viabilă în concepția regimului. Această propagandă preliminară nu a produs efecte de niciun fel în rândurile unor țărani care, trăind în respectul pentru muncă, nu se lăsau manipulați de lozincile privind bunăstarea colhozului și nici nu erau dispuși să accepte cu resemnare colectivizarea³⁶.

Cu o zi înainte de plenara colectivizării, la 2 martie 1949 a fost emis decretul nr. 83 pentru completarea unor dispoziții din legea 187/23 martie 1945, în temeiul căruia toate averile moșierilor treceau în patrimoniul statului. Decretul respectiv nu i-a avut în vedere doar pe moșieri, dispozițiile lui aplicându-se și unor țărani. Astfel, în localitatea Șepreuș a fost expropriat colonelul Ștefănescu. Încadrarea sus numitului în categoria moșierilor era arbitrară, acesta neavând o suprafață mai mare de 20 ha. Ceea ce i se imputa reprezenta folosirea ocazională a muncii unor zilieri pe care îi plătea în produse³⁷.

Se poate considera că sistemul colectărilor a pregătit terenul pentru instalarea structurilor agriculturii socialiste. Sistemul cotelor a întărit controlul politic asupra populației rurale, impunând gospodăriilor individuale un regim de dependență față de instituțiile statului. Țăranii erau obligați să predea „surplusul” de cereale chiar la batoză, în timpul operațiunilor de treierat. Prin cotele obligatorii au fost afectate toate categoriile de țărani, atât gospodăriile colective cât și cele individuale.

Calculate în mod aberant, rupte de realitate, ele nu au făcut decât să agite continuu o lume a satului și așa neliniștită de perspectiva colectivizării. Sistemul draconic aplicat cu deosebită vigoare de cele mai multe autorități locale a generat o stare de încordare în numeroase sate arădene. Cotele foarte mari din vara lui 1949 și măsurile dure luate de autoritățile comuniste pentru preluarea lor integrală au stat la baza primelor răscoale țărănești care, indirect, vor fi și răscoale împotriva colectivizării. Izbucnite concomitent în satele din jumătatea sudică a județului Bihor și în cele din nordul județului Arad, răscoalele s-au desfășurat după o schemă simplă, aceeași peste tot³⁸.

³⁶ Patriotul (Arad), an 6, 11 ianuarie 1949.

³⁷ Patriotul (Arad), an 6, 5 martie 1949

³⁸ O. Roske, D. Cătănuș, *Colectivizarea agriculturii în România. Dimensiunea politică, vol. 1, 1949-1953*, București, ed. Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, 2002, p. 133.

Dincolo de sistemul cotelor obligatorii, regimul a introdus colectarea produselor agricole vegetale începând din mai 1951. Aceasta a fost dublată de decretul nr. 64/1951 care extindea răspunderea pentru nepredarea cotelor și asupra altor membrii ai familiei, dacă aceștia influențau în vreun fel eveziunea. Decretul reitiera invitația la denunțarea țăranilor care nu respectau planul de colectări, denunțătorii din rândul țăranilor săraci și mijlocași fiind recondensați cu 25% din produsele confiscate. Efectele acestui decret nu vor întârzia să apară și în comuna Șepreș. Aici, dând dovadă de o remarcabilă „vigilență revoluționară” și interesați de reconpena promisă, proaspeții comuniști Potcan Dumitru, Mărișca Floarea și Covaci Ioan l-au demascat pe Popa Ștefan pentru 1200 kg porumb ascuns, pe Indricău Petru pentru 6 saci de floarea soarelui și pe Sferlea Traian din Pilu pentru dosirea a 2000 kg porumb și 700 kg floarea soarelui. Cei demascați astfel au fost judecați în fața sfatului popular Șepreș și condamnați la câte 4 ani închisoare, confiscarea întregii cantități de cereale găsite în gospodăriile lor și amenzi de câte 10000 lei³⁹.

După demararea oficială a colectivizării, măsurile împotriva chiaburilor devin tot mai dure, iar sfera de aplicabilitate a acestora se lărgeste. Obligați să însămânțeze anumite culturi chiaburii s-au văzut și obligați și supravegheați de sfaturile populare să-și întrețină în stare perfectă utilajele agricole pentru a fi puse în orice moment la dispoziția autorităților locale. Deși suportau singuri costul reparațiilor, în cazul în care nu le efectuau, aceștia deveneau victime sigure ale regimului care urmărea tocmai eliminarea lor. Pe această platformă, la Șepreș au fost arestați chiaburii Sas Petru, Moca Sima, Moca Mihai și Cordoș Iosif pentru nerepararea tractoarelor, batozelor și secerătorilor: toți au fost trimiși în judecată⁴⁰.

Înființarea și funcționarea gospodăriilor agricole colective aveau la bază statutul model întocmit de comisia agrară în iulie 1949. Astfel gospodăria colectivă trebuia să reprezinte o mare gospodărie agricolă socialistă, în care țăranii se uneau benevol, punându-și la un loc pământul și principalele mijloace de producție. La intrarea în gospodăria agricolă colectivă țăranii trebuiau să aducă cu ei tot pământul deținut. Potrivit statutului model, puteau deveni membrii

³⁹ Flacăra Roșie (Arad), 14 iulie 1951.

⁴⁰ Flacăra Roșie (Arad), 25 iunie 1950.

ai colectivei țăranii cu gospodării mici și mijlocii, țăranii fără pământ indiferent de sex sau naționalitate având peste 16 ani. Nu erau primiți chiburii și alți exploatare precum și cei caer și-au pierdut dreptul electoral⁴¹.

La 16 iunie 1952 un raport al biroului raional al PMR Criș analiza modul în care s-au aplicat directivele partidului privitoare la consolidarea gospodăriilor colective. Ca principală limită a activității biroului raional pentru promovarea colectivizării era considerată superficialitatea atitudinii membrilor de partid care erau împotriva creeri de colective în comunele în care existau perspective. În cazul comunei Șepreuș din cei 20 membrii ai organizației de bază PMR au făcut cereri pentru colectivă 14, ceilalți 6, printre care unii cu funcții, sustrăgându-se sub diverse pretexte. Din cei 65 membrii ai Frontului Plugarilor doare 10 și-au făcut cereri, din cele 52 de membre ale UFDR numai două doreau să intre în colectivă, în timp ce din UTM nu s-a înscris niciunul⁴².

Cel mai important aspect a fost, pe parcursul întregului proces de colectivizare, atragerea de noi membri în gospodăriile agricole colective. În anul înființării, în gospodăria agricolă „Înfrățirea” din Șepreuș au intrat 9 familii – 7 sărace și 2 fără pământ – numărul acestora ajungând la sfârșitul lui 1952, la 66⁴³. În 1957, în gospodăria colectivă din comună au intrat 12 familii: 9 sărace și 3 fără pământ⁴⁴. Spre sfârșitul procesului de colectivizare se remarcă un număr semnificativ de intrări în gospodăria colectivă: în 1960, 64 familii, dintre care 59 sărace, 3 fără pământ și două mijlocașe⁴⁵. Înscrierile masive în colective, cum s-a întâmplat și în cazul comunei Șepreuș în anii 1959-1960, au fost o reflectare a schimbărilor majore care au avut loc în societatea românească în deceniul cinci. Dacă în primii ani ai colectivizării, proprietarii individuali puteau evita alte cerințe ale regimului predându-și cotele, mai târziu acest lucru nu a mai fost

⁴¹ D. J. A. A. N., fond Sfatul Popular al raionului Ineu, dosar 22/1952, f. 2.

⁴² D. J. A. A. N., fond Comitetul Raional de Partid Chișineu Criș, dosar 27/1952, f. 31.

⁴³ D. J. A. A. N., fond CAP „Înfrățirea” Șepreuș, dosar 1/1952, f. 7.

⁴⁴ D. J. A. A. N., fond CAP „Înfrățirea” Șepreuș, dosar 9/1956 – 1960, f. 15.

⁴⁵ Ibidem, f. 56.

posibil. Șicanele făcute celor neînscriși în colectiv s-au extins, deoarece acum partidul-stat cotrola mai eficient și mai profund societatea. Spre sfârșitul procesului de colectivizare, devenise vulnerabilă întreaga populație a satului: presiunile nu mai erau doar economice sau ideologice, ci se aplicau în aproape orice domeniu.

O chestiune delicată atât pentru autoritățile comuniste cât și pentru conducerile gospodăriilor agricole colective o reprezenta situația participării la muncă a membrilor colectivști. Participarea la muncă în gospodăria colectivă „Înfrățirea” din Șepreuș, în 1952, a fost modestă: 20 de bărbați au realizat 600 zile-muncă, iar 7 femei 299 zile-mincă. Numărul mic al colectivștilor nu a permis organizarea unei brigăzi de muncă⁴⁶. Preocuparea constantă a conducerii pe parcursul anului 1957 a fost, pe lângă atragerea de noi membrii, mobilizarea la muncă a colectivștilor. Aceasta deoarece absenteismul a atins cote alarmante. Spre exemplu, în mijlocul campaniei agricole de vară, din 60 membrii apti de muncă au participat regulat la întreținerea culturilor doar 16-18 persoane zilnic. Pentru recoltarea ovăzului, cosirea trifoiului, culesul porumbului, s-a recurs la țărani din afara gospodăriei. Cei care au participat regulat la lucru pe tot parcursul anului – 54 persoane – au efectuat un total de 8931 zile-muncă. Gospodăria și-a organizat activitățile agricole într-o brigadă de câmp cu patru echipe, cuprinzând 54 brațe de muncă⁴⁷.

În 1960, participarea la muncă în gospodăria agricolă din Șepreuș a cunoscut o creștere sensibilă. Cu toate că un număr de 370 membrii au realizat 61002 zile-muncă, s-au înregistrat și pierderi la culturile agricole datorate absenteismului. Pentru ameliorarea situației, consiliul de conducere a stabilit sancțiuni economice⁴⁸.

Și la Șepreuș, imposibilitatea gospodăriei colective de a asigura tuturor membrilor un trai decent i-a determinat pe unii dintre aceștia să recurgă la munca în alte locuri. Totodată, refuzul de a participa la muncile colectivei a reprezentat și o formă de protest la îndemâna țăranilor care nu se puteau împăca ușor cu regimul proprietății colective.

Sustenabilitatea gospodăriilor colective era dată și de realizările agro-zootehnice. În 1952, anul constituirii, recolta colectivei

⁴⁶ D. J. A. A. N. , fond CAP „Înfrățirea” Șepreuș, dosar 1/1952, f. 7.

⁴⁷ D. J. A. A. N. , fond CAP „Înfrățirea” Șepreuș, dosar 9/1956 – 1960, f. 13.

⁴⁸ D. J. A. A. N. , fond CAP „Înfrățirea” Șepreuș, dosar 16/1960, f. 56.

„Înfrățirea” a revenit în totalitate membrilor. În al șaselea an de funcționare, gospodăria din Șepreuș a obținut producții medii la hectar bune, chiar depășind planul la unele culturi: la orzul de toamnă 1860 kg/ha, la porumb 2608 kg/ha. Mai slab se prezentau producțiile de secară (965 kg/ha), floarea soarelui (1134 kg/ha) și cartofi (7372 kg/ha). Veniturile primite de un colectivist pentru o zi-muncă au constat în: 4 lei, 13 kg cereale, 0,3 kg floarea soarelui, 0,72 kg cartofi, 1,5 kg sfeclă furajeră, etc. Șeptelul era încă foarte redus: la 31 decembrie 1957 în gospodărie existau doar 14 cabaline, 30 porcine, 237 ovine și 14 păsări⁴⁹.

Prin recoltele slabe obținute, gospodăria din Șepreuș se situa în 1960 la polul opus față de colectiva model din Sântana. Cu excepția sfeclei de zahăr, unde cantitatea planificată a fost depășită cu peste 5 tone, la celelalte culturi producțiile medii la hectar se situau mult sub așteptări: la grâu doar 1107 kg, la orz 1398 kg, la ovăz 958 kg, la porumb 1540 kg, la cartofi 9882 kg. Veniturile pentru o zi muncă la „Înfrățirea” erau relativ modeste și constau în: 7,13 lei, 3,5 kg cereale, 0,08 kg floarea soarelui, 0,30 kg cartofi, 0,16 kg zahăr etc. În pofida acestor aspecte, șeptelul s-a consolidat semnificativ: la 31 decembrie 1960 existau 119 bovine, 53 cabaline, 33 porcine și 756 ovine⁵⁰.

În perioada de consolidare s-a constatat că gospodăria colectivă din Șepreuș a avut realizări agro-zootehnice modeste. Spre finalul colectivizării, susținerea din partea statului a facilitat creșterea productivității în sectoarele sus menționate.

În strânsă legătură cu productivitatea muncii se afla și aspectul dotărilor tehnice și edilitare. La 31 decembrie 1957, existau pe raza gospodăriei „Înfrățirea” o casă de administrație, 3 grajduri de animale muncă, o maternitate scroafe, 2 saivane, o magazie cereale, 3 crame, 2 renize, 2 pătule și un siloz. Colectiviștii dispuneau de 8 pluguri, 6 grape, 6 care și căruțe, o basculă, 7 prășitoare, o semănătoare păioase și o semănătoare porumb⁵¹.

În 1960, gospodăria din Șepreuș a construit un grajd pentru vaci, două saivane și un coteț pentru păsări. La sfârșitul anului, sectorul edilitar cuprindea: două grajduri pentru vaci, 2 saivane, o magazie

⁴⁹ D. J. A. A. N. , fond CAP „Înfrățirea” Șepreuș, dosar 9/1956 – 1960, f. 17

⁵⁰ *Ibidem*, f. 60.

⁵¹ *Ibidem*, f. 23.

cereale, 2 pătule, 2 remize, 3 crame, o casă de administrație, 2 grajduri animale muncă și un cotet de păsări. Membrii cooperatori dispuneau de 29 pluguri, 17 prăitoare, 28 care și căruțe, o batoză, un autocamion, două trioare, o cositoare și o greblă mecanică⁵². Se poate constata că pe parcursul colectivizării creșterea productivității muncii a permis o mărire a fondurilor financiare, fapt ce s-a reflectat și în realizarea de investiții în mijloacele tehnice și edilitare din gospodăria colectivă „Înfrățirea”.

Ca peste tot în România și comuna Șepreuş a fost supusă la succesive campanii de mobilizare: campania pentru strângerea cotelor, campania împotriva chiaburilor, campania pentru înscrierea în gospodăria colectivă. Instituțiile tradiționale ale satului – primăria, biserica și școala – fiind aservite de regim, demararea colectivizării i-a găsit pe țăranii din Șepreuş fără niciun sprijin în fața asaltului sistematic al statului comunist. Inaugurată sub auspicii modeste – numărul redus de membrii, insuficiența suprafețelor cultivabile, starea precară a inventarului viu și mort, slaba dotare tehnico-edilitară – gospodăria colectivă „Înfrățirea” a avut nevoie de sprijinul statului pentru a se consolida.

La finalul procesului de colectivizare din comuna Șepreuş, gradul de dependență al țăranului față de regimul comunist a crescut semnificativ: țăranul liber s-a transformat în proletar aflat în slujba autorităților locale. Totuși, se poate aprecia că procesul colectivizării a contribuit la mobilitatea socială a țăranilor printr-un nou sistem de remunerare, generând chiar și o nouă diviziune a muncii în interiorul familiei țărănești.

Dezvoltarea industriei arădene, care părea să dea o nouă șansă tinerilor din comună, ce nu doreau să lucreze la C. A. P. , a determinat în anii 1960-1970 un adevărat exod al șepreuşenilor spre Arad. Rezultatul a fost o scădere a populației de la un recensământ la altul, care continuă și azi, chiar dacă, după 1990, în localitate s-au stabilit romi căldărari din Covăsânț.

⁵² *Ibidem*, f. 55.

CAPITOLUL III

Populația

Cele mai vechi atestări indică localitatea ca fiind românească. De-a lungul vremii, în toate recensămintele oficiale, românii au fost majoritari. De pildă, în 1851 în localitate trăiau 2621 ortodocși și 28 de catolici.⁵³ Din a doua jumătate a secolul al XIX-lea, în Șepreuș se vor așeza, pentru o vreme, pe lângă maghiari, și germani, câțiva slovaci, evrei și țigani. O parte dintre aceștia au fost meșteșugari și au venit aici datorită meseriei. Numărul acestor locuitori de altă etnie a fost însă, tot timpul, nesemnificativ în raport cu românii, chiar dacă, din 1869 până în 1910, înregistrăm o oarecare creștere a lor. Această creștere se oprește după primul război mondial, când curba celor de alt neam decât românii devine descendentă. Astfel, recensământul din anul 1930 consemnează în Șepreuș 3750 de români, 116 maghiari, 171 rromi și 22 germani. Evreii, care la recensământul din 1869 apar cu 49 de persoane, iar la cel din 1900, cu 75 de persoane, dispar în anul 1930 din structura etnică a comunei. La fel se va întâmpla mai târziu și cu germanii. În prezent în localitate trăiesc 2780 de locuitori, din care 0,4% sunt maghiari, 12 % rromi iar restul români.

Populația comunei în perioada 1715 -2007

1715-1720 -13 familii

1742- 31 familii

1746- 54 familii

1771- 186 familii

1828- 340 familii

1851- 2639 locuitori

1869- 4118 locuitori

1880- 3864 locuitori

1900 -4237 locuitori

1910- 4686 locuitori
 1941- 3712 locuitori
 1956- 4018 locuitori
 1966-3534 locuitori
 1977-3042 locuitori
 1992-2759 locuitori
 2007- 2395 locuitori

Structura etnică a populației în perioada 1880-1941

Anul	Rom.	Magh.	Germ.	Slovac	Ruteni	Croați	Sârbi	Alții
1880	3265	349	17					127*
1900	3452	533	37	4		99	2	111*
1910	4074	479	51					86*
1930	3750	116	22					171**
1941	3465	84	36					127
1956	3949	44	15					-
1966	3487	27	18					-
1977	2779	11	12					235**
1992	2471	9	7					268**
1999								338**

Această compoziție etnică a făcut ca Șepereușul să se configureze în peisajul cultural al zonei ca o așezare de câmpie tipic românească.

Populația localității după vârstă

Populația localității în funcție de sex și statutul social

Anii	0-5 ani	6-11	12-14	15-19	20-39	40-59	60-
1900	730	551	237	419	1289	820	192
1910	810	638	309	482	1275	889	282

⁵³ Fenyés Elek, *Magyarországi geographiai szótára*, III, Pest, 1851, p. 25

Anii	Bărbați	Femei	Necasăt.	Căsătoriți	Văduvi	Divorțați
1900	2140	2098	2241	1692	302	3
1910	2346	2344	2748	1637	299	6
1956	1962	2056	-	-	-	-
1966	1734	1800	-	-	-	-

Densitatea populației

1930- 53 locuitori/ km pătrat

1956- 50 locuitori/ km pătrat

1966- 46 locuitori/ km pătrat

1977- 40 locuitori/ km pătrat

1992-39 locuitori/ km pătrat

1999-40 locuitori/ km pătrat

CAPITOLUL IV

Viața tradițională

Habitatul

Satul

Din punct de vedere etnografic, Șepreușul este o așezare adunată, care închide parțial, în zona construită, drumul județean 793. Odinioară a ținut de plasa Chișineu-Criș din județul Arad, apoi de raionul Chișineu-Criș din regiunea Crișana ca din 1968 să fie inclus din nou în județul Arad.

Cele mai vechi mărturii documentare despre așezarea din perioada medievală, vorbesc despre trei sate Betlemas, Oroshaza (acum Oroskez) și Șepreuș, care s-au unit. Rezultatul a fost o așezare tăiată în două de ulița principală.⁵⁴ Conform tradiției orale, așezarea s-a mutat pe actuala vatră în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, însă aspectul de azi al localității datează abia din anul 1824, când, în urma reîmpărțirii loturilor întravilane, au fost trasate o parte din străzile, paralele și perpendiculare, pe drumul principal, ce taie localitatea. În anul 1851 în localitate erau menționate, pe lângă biserică și școală și 4 case domnești.⁵⁵ De la acest nucleu, comuna se va extinde în secolul XX mult spre margini. Partea dinspre sud a așezării, unde se găsește actuala moară, este înconjurată, pe o porțiune, de pâraul canalizat Sartișe. Prin hotarul comunei mai trec pâraul Binișel și Teuzul.

Toponimele din hoarul satului, notate de topografi, la începutul secolului XX, au fost următoarele: mlaștina Sodom, fosta pădure Desiu mare⁵⁶, Capacoi, Dumbrava, pusta Țarină, Nagyér, Orostiec,

⁵⁴ Márki Sándor, *Aradvármegye és Arad Szabad Királyi Város története*, Első rész, Arad, 1892, p. 246.

⁵⁵ Fenyés Elek, op. cit. p. 25

⁵⁶ Devenită fâneată, pășune.

Nagyszék-nyomás, Rezistie, Luncă de cicăși, pusta Vukulescu
Miklós, Darvastó, Livada, Dorongos, Holumbári.⁵⁷

Casă lungă cu ornamente în tencuială,
la ferestre și fronton

Târnaș „îngrădit” cu scânduri

Casa

Dacă despre primele tipuri de case țărănești, semiîngropate și monocelulare nu există mărturii în localitate, casa cu două încăperi (cameră de la stradă + tindă) a supraviețuit în localitate până în urmă cu șaptezeci de ani, fiind încă vie în amintirile oamenilor în vârstă. Mulți șepreușeni săraci au locuit în aceste case mici până în a doua jumătate a secolului XX. Familiile fiind mari, bătrânii „durmeu” după cuptor iar tinerilor li se punea patul în ișălău.

Cea care s-a impus însă, încă din secolul al XVIII-lea, în tot imperiul, a fost casa franconă, introdusă de Maria Terezia, odată cu hotărârea de „alinie a caselor la linie”.

Cunoscută sub numele de *casă lungă* sau *bătrânescă*, această casă este compusă din trei încăperi („soba mare”, tinda și „soba de locuit”), are acoperișul în două ape, și este orientată cu frontonul spre stradă, unde are două ferestre, la cameră, și una la târnaș, când acesta este închis. La numeroase case însă târnașul este și azi închis până la jumătate cu scânduri și susținut cu

⁵⁷ Somogyi Gyula, *Arad Szab. Kir. Város és Arad vármegye községeknek leirása*, Arad, 1913, p. 213.

stâlpi de lemn. Pe frontonul multora dintre ele, pe lângă ferestruicile (găurile) de aerisire, se păstrează încă inițialele sau numele proprietarului și anul construcției sau renovării.

Un alt tip de ornament, cu rol apotropaic este crucea traforată din lemn.

De-a lungul veacurilor, materialele de construcție s-au schimbat, la fel cum s-au schimbat și tehnicile de construcție.

Numărul caselor a crescut progresiv, odată cu dezvoltarea localității. De la 525 de case în 1880 s-a ajuns la 910 în 1900, la 964 în 1910 și la 1006 în 1941. Până la începutul secolului XX, ponderea au avut-o casele din lemn, alături de care au existat totuși și case din pământ bătut cu maiul, în cofraje de lemn, sau case din văiuță. Un indiciu important, legat de această schimbare a materialelor de construcție ne oferă recensămintele clădirilor din 1900 și 1910. Astfel, în anul 1900, Șepreușul apare înregistrat cu 910 de case, din care 25 erau din cărămidă și piatră, 16 din pământ și piatră, 61 din văiuță și 808 din lemn și alte materiale. Cât privește materialul utilizat la acoperiș, 578 erau acoperite cu țiglă, 72 cu șindrilă și 260 cu trestie⁵⁸. Peste zece ani, numărul caselor

Fronton cu numele proprietarului
și anul construcției

Cruce de lemn la fronton

⁵⁸ Studia Censualia Transsilvanica. *Recensământul din 1900. Transilvania*, Editura Staff, Cluj Napoca, 1999, p. 98-101

Ornament din tencuială la ferestre. Detaliu

Casă în vinclu

ajunge 964 de case, din care 33 erau din piatră și cărămidă, 36 din piatră și pământ, 100 din văiușă și 798 din lemn. Acoperișul la 816 a fost din țiglă, la 34 din șindrilă și la 114 din trestie⁵⁹.

Vechea tehnica de construcție a acoperișurilor s-a transmis și ea pe durată lungă. La toate casele bătrânești, pereții au în partea de sus, jur împrejur, un chenar de grinzi, peste care se așeza, pe toată lungimea casei o grindă groasă, cioplită dintr-un singur trunchi de copac, numită *meșter grindă*. Peste chenarul de grinzi și peste meșter grindă se fixau, la distanță de 1 m - 1,5 m între ele, grinzile perpendiculare, care se vedeau în interior. Peste aceste grinzi se podea cu scânduri și se lipea un strat de pământ.

O lungă perioadă de timp, la acoperirea acestor case s-a folosit trestia, care se găsea din abundență în zonă. Trestia, făcută snopi, era așezată în rânduri orizontale și de jos în sus. Snopii erau legați, rând pe rând, de leăturile prinse orizontal pe căpriori. În partea de jos se forma o streășină largă cât târnațul. Trestia se punea uscată, doar cea de pe coamă, se umezea pentru a fi îndoită.

În perioada interbelică, locul caselor de lemn și din pământ bătut, fără fundație, a început să fie tot mai mult luat de case din văiușă și din cărămidă, cu fundație și cu acoperiș de țiglă.

⁵⁹Studia Censualia Transsilvanica. *Recensământul din 1910. Transilvania*, Editura Staff, Cluj Napoca, 1999, p. 88-91

Schimbări au apărut, în timp, și la finisajele exterioare și interioare. Văruite inițial atât în interior, cât și în exterior, cu alb sau albastru, ulterior s-a trecut la pictarea camerelor cu rolul și la tencuirea exteriorului. Odată cu tencuirea, a apărut și decorul în aplicații de tencuială, la fronton și în jurul ferestrelor.

La un inventar, azi numărul caselor bătrânești, care au scăpat demolărilor, este mai mic în raport cu casele în vinclu și cele în „L”, construite de prin 1970. La acest patrimoniu construit românesc se adaugă palatele țigănești ridicate în nucleul central al așezării, după 1990.

Palat țigănesc

Dacă palatele țigănești sunt străine peisajului cultural local, *casele în vinclu* și cele în „L” marchează o anumită evoluție a arhitecturii rurale, prin înlocuirea modelului terezian cu două modele semiurbane, de tranziție. Casele în vinclu sunt dispuse „de-a latul”, au două camere la stradă, ferestre mari, iar în interior o compartimentare mult mai generoasă (antreu, bucatărie, baie, cămară). Cele în formă de „L”, au o parte din construcție de-a latul uliței și în continuare o parte lungă în care sunt alte camere și cuptoriștea. La toate aceste construcții noi, regăsim, ca element de continuitate, tencuiala exterioară în verde și gri, proprie gustului local, și ornamentele în tencuială.

Interiorul casei

Interiorul caselor vechi a fost inițial unul țăranesc, ca de pe la începutul secolului XX în casă să apară mobila cumpărată de la târg, vopsită și bălăuită iar mai târziu

Interior tradițional cu paturi clădite

mobila combinată. Pe jos era pământ galben, care era „murluit” periodic.

Vechiul interior tradițional a ținut seama de compartimentarea casei francone. În camera de la stradă, destinată primirii oaspeților și utilizată doar în ocazii speciale, se găseau două patruri, dispuse simetric, de o parte și de alta a ferestrelor, pe care, pe lângă „strujac” erau clădite câte două dune și 6-9 perne încât ajungea până la „podele”. La mijloc, în spațiul dintre paturi, era o masă, acoperită cu măsăriță țesută în război, cu alesături, 6 scaune și o laviță cu spate, între ferestre. În încăperea mai erau două dulapuri și un divan, în continuarea unuia dintre paturi. Azi, în majoritatea caselor, camera de la stradă este mobilată cu mobilă de fabrică produsă prin anii 70.

Tinda a avut inițial o vatră deschisă și era locul unde se țineau vasele și se făcea mâncare. Odată cu apariția „cuptoriștei”⁶⁰ ea s-a transformat într-o cameră de locuit, cu pat cu dună și perne, în care dormeau musafirii.

„Soba de locuit” era tot cu două patruri, masă și scaune doar că de pe paturi lipseau pernele. Aici se găsea un șpohert și era încăperea în care odinioară se lucra în serile lungi de iarnă.

Gospodăria

Gospodăria este și azi compusă dintr-o primă curte către stradă, o a doua curte în spatele casei, și o grădină.

^aura cu fân

În prima curte, împrejmuită odinioară cu gard din nuiele, leațuri, scânduri și mai târziu cu un gard din beton sau fier, se putea intra dinspre stradă pe o poartă mică și pe poarta mare de căruțe. În această curte se găsește fântâna, cuptoriștea sau căsuța mică, și grajdul.

În curtea din spate este șura cu fân, cocina, cotețul pentru

⁶⁰ Cuptoriștea este de fapt a doua casă, mai mică, din curte, unde pe lângă cuptorul de copt pâinea se mai găseau o bucătărie de vară și două cămăruțe folosite, de generația mai în vârstă, iarna.

păsări, cotarca căpița de paie și gunoiul. Un al gard desparte această curte din spate de grădină.

Coteșele din ocol

Cotarca pentru porumb

Mormântul
familiei Czárán

Cimitirul satului

Vechiul cimitir, în care se aflau mormintele unor personalități locale a fost în perioada comunistă desființat, încât, în localitate există acum un singur cimitir, segregat, în care, diferitele etnii și culte își îngroapă morții, în propriul sector. Dintre mormintele ungurești, merită atenție cel colectiv, al membrilor familiei Czárán, strămutați în cimitir din cripte, la demolarea bisericii catolice prin anii 1980.

Crucile ortodoxe sunt, în funcție de vechime, din lemn, piatră, marmură.

Dacă monumentele din piatră și marmură, executate la oraș depersonalizează parțial cimitirul sătesc, crucile înalte de lemn, cu numele mortului scrijelit din brișcă și pomul plantat pe mormânt lângă cruce, sunt încă și azi o mărturie vie a cultului românesc al morților în localitate.

Placa de mormânt cu
blazonul familiei
Czárán

Cruci ortodoxe

Cruce înălă din lemn, cu
numele scris din bri⁶¹că

Pom plantat pe mormânt
lângă cruce

Ocupațiile tradiționale

Agricultura

Agricultura a reprezentat încă din secolul al XVIII-lea principala ocupație în localitate. Potrivit conscripției din 1745/1746 în localitate s-a cultivat porumb, pe teren propriu al oamenilor (195 4/8 câble⁶¹), și grâu (195 câble), orz (26 câble) și mei (12 6/8 câble), în arendă. Totuși cultura cerealelor abia acoperea necesitățile locale.

În anii 1771-1772, suprafața cultivată a ajuns la 850 iugăre⁶², oamenii practicând asolamentul bienal. După 1848 asistăm la consolidarea proprietății moșierești prin comasarea pământurilor domeniiale. În 1855 localitatea apare înregistrată cu 19.000 holde⁶³, din care 2980 holde pământ arător, 3600 holde pășune, 2000 holde livadă și 10,420 holde pădure. Pământul arabil al satului a fost de calități diferite: o parte pământ negru, cealaltă pământ de calitate a doua. Din aceste pământuri 17100 holde aparțineau domeniului și doar 1900 comunei, ca holde urbariale⁶⁴.

Cum inundațiile pârâielor din hotarul așezării continuau să afecteze culturile de cereale, locuitorii au fost obligați să schimbe

⁶¹ O câblă reprezenta aprox. 118 litri

⁶² În secolul al XVIII-lea 1 iugăr era egal cu 1100 stânjeni pătrați.

⁶³ Holda este echivalentă cu un jugăr

⁶⁴ Fenyés Elek, *Magyarországi geographiai szótára*, III, Pest, 1851, p. 25

alte produse pe grâu. Singura cultură cu randament în secolul XIX a fost cea a porumbului, pentru orez pământul nefiind bun.

În a doua jumătate a secolului XIX, au avut loc alte mutații în structura terenului. Prin defrișarea pădurilor, suprafața arabilă a fost mărită, ajungând la 9210 iugăre cadastrale⁶⁵. Proprietatea țărănească a crescut și ea în intervalul 1848-1898 de la 1306 iug. cad. teren arabil la 2147 iug. cad. + 350 iug. pășune comună și se trece și în Șepreuș la gospodăria capitalistă, cu muncă salariată⁶⁶.

Culturile

Principalele culturi au fost tot timpul grâul și porumbul, orzul și ovăsul fiind semnădate pe suprafețe mici. Ponderea culturilor rămâne aceeași și după 1918. În anul 1929 moșia lui Csárán János figura printre „câmpurile de încercare” a soiurilor de grâu.

Dintre soiurile de grâu existente pe piață, în perioada interbelică în Șepreuș s-a cultivat soiul „Bancut 1201”, care era rezistent la cădere, destul de productiv, cu mult gluten și rezistent la rugina.

Alături de aceste culturi, pe suprafețe mai mici s-a cultivat floarea soarelui, sfeclă de zahăr, plante furajere și cânepă. De pildă, dintre plantele furajere, în 1937 în localitate s-a cultivat trifoi pe o suprafață de 69 ha.

La acestea s-au adăugat legumele, cultivate mai ales în grădinile de lângă casă dar și în „tălechiuri”.

⁶⁵ După 1810 se introduce jugărul cadastral, care este echivalent cu 1600 stânjeni pătrați(0,5755 ha)

⁶⁶ Referitor la marii proprietari de pământ din localitate, în anul 1851, domeniul aparținea familiei Csárán (Marton, Emmanuel, János, Gergely, Tivadar, ifj. János și Antal). Situația pământurilor se menține neschimbată pe durată lungă, cea mai mare parte din terenuri fiind deținută până la naționalizare de câțiva proprietari. Astfel, cu toate că, prin reforma agrară din 1921, a avut loc o expropriere parțială a proprietarilor de moșii și o parte din țărani au primit 1-2 ha, într-o evidență din 1937, în Șepreuș încă apăreau înregistrați 10 proprietari mari de pământ: Drăgan Pascu cu 96 ha, Csárán Viktor cu 393 ha, Csárán Ștefan cu 107 ha, Csárán Geza cu 120 ha, Csárán Edgand cu 152 ha, Dr. Momac Dimitrie cu 135 ha și Pasmayer Iosif cu 80 ha. Contele Tisa Koloman, Kovalcsik Emeric și un oarecare Cisidy Ioan nu aveau trecute în tabel suprafețele deținute. La fel, în anul 1943, între cei 73 de proprietari de pământ din județul Arad, cu peste 100 ha, la Șepreuș figurau în continuare trei din frații Csárán.

Vechile tehnici de cultivare

Cultivarea pământului s-a făcut de către țărani, secole de-a rândul, în mod tradițional.

Inițial oamenii au arat cu plug cu brăzdar de lemn, apoi, din a doua jumătate a secolului XIX, cu pluguri intermediare, ce aveau coarnele și grinderiul din lemn, iar trupa metalică. De asemenea, la pregătirea ogorului pentru semănat s-a utilizat grapa și tăvălugul. Grapele vechi au fost dreptunghiulare, cu colți de lemn și grapele din mărăcini, fixați pe un lemn.

La început semănatul s-a făcut manual. Grâul de toamnă se semăna prin octombrie. Sămânța era pusă în șorț sau într-un sac, pe umărul stâng, și de acolo era împrăștiată cu mâna dreaptă.

Porumbul era semănat primăvara, după ce se încălzea pământul. Cei care semănau terenuri mici acopereau sămânța din cuiburi, cu sapa. Pe terenurile mari sămânța era aruncată în spatele plugului, încât brazda următoare acoperea boabele din precedentă.

La prășit se foloseau sape lucrate în atelierele de fierărie din sat sau cumpărate la târg. Cât privește recoltatul, până în a doua jumătate a secolului XIX, păioasele erau tăiate cu secera, după care, în paralel au început să se folosească și coasele. La secerat participau toți membrii familiei. Pentru a feri snopii de umezeală, ei erau așezați în mijlocul holdei, în „călchie” (cruci românești). O asemenea cruce românească era alcătuită din 25 de snopi. Primul snop, numit „popă” se așeza cu spicele spre apus. Peste el se clădeau ceilalți snopi în cruce, cu spicele spre interior. În vârg se punea un alt snop (popă) cu spicele spre apus.

Treieratul s-a făcut inițial cu cai sau boi, care călcau spicele cu picioarele fie pe o arie fie în ocolul gospodăriei. Apoi paiele erau aruncate în sus cu furca de lemn, până când toate boabele cădeau pe vatră. Selectarea boabelor se făcea cu ciurul. Odată cu apariția batozelor, alesul grâului de pleavă a început să se facă cu vânturătoarea.

În trecut, semănarea grâului a fost la români una ritualizată. Sămânța de grâu era amestecată cu cenușă luată din vatră (mana strămoșilor), iar în brazdă puneau peri de porc, „*ca grâul să fie puternic și des ca peria*”. De asemenea, în perioada secerișului, credința în existența unui spirit al grâului transforma secerișul într-o

activitate marcată de practici rituale, menite să stimuleze puterile magice ale plantei și să asigure recolta din anul următor. În acest sens, primele spice erau împletite și se păstrau la icoană. Ultimele spice, numite „*Barba lui Dumnezeu*”, erau lăsate în holdă. Cu vremea însă toate aceste practici au fost uitate.

Cultura cânepii

Cânepa s-a semănat pe loturi individuale, în anumite locuri, cu pământ bun, numite „*cânepiște*.” O familie semăna cam 25-30 kg de sămânță. Șepreușenii semănau atât cânepă de vară, cu tulpină subțire, pentru fire, cât și cânepă de toamnă, mai groasă, pentru sămânță. Pământul era arat și îngrășat cu gunoi de grajd încă în toamnă. Primăvara se mai ara odată sau se *căpălea*, pentru a mărunți pământul înainte de semănat. Semănatul cânepii se făcea, tot cu mâna, din aprilie până la sfârșitul lunii mai. Cânepa de vară, pentru fuior se semăna mai deasă, iar cea de sămânță mai rară. Prima se cocea din iulie până pe la mijlocul lui august și nu făcea sămânță. La cules tulpina se scotea cu rădăcină cu tot, câte un mănunchi. Din 3 mănunchiuri se făcea o *mănușă*, care se lega cu o legătoare. Mănușile erau așezate în picioare, la uscat. Când erau uscate se tăiau rădăcinile cu securea, se făceau sarcini, adică grămezi de 10 mănuși, legate cu nuiele, care erau duse la Teuz sau la Sartișe, la topit. Acolo era lăsată la topit o săptămână. Cânepa de toamnă, era recoltată în septembrie. Înainte de a fi dusă la topit i se scotea sămânța. Pentru asta mănunchiurile erau puse la uscat, cu floarea în sus, și erau acoperite cu cânepă de pe margine sau cu paie, să nu se ude de la ploaie. Era ținută așa câteva zile „*să dospească*”, apoi femeile desfăceau mănunchiurile și puneau cânepa iară la soare să se usuce. După ce se usca era îmblăcită, sămânța era vânturată iar tulpinile duse la topit. Fiindcă vremea era mai rece, topitul dura două săptămâni. După ce era topită, adică atunci când tulpina se putea rupe ușor, cânepa era spălată bine, după care era pusă în picioare la soare și când era uscată era dusă acasă.

Pomicultura

Șepreușeni au plantat cu multă vreme în urmă pruni, în „*tălechiuri*” și în grădinile de pe lângă casă. Soiul local de prună este „*Grasa*

Românească. ” Din aceste prune grase și dulci oamenii fac „miere de prune” și rachiu. Rachiu de Șepreuș, ajuns renumit, este azi în curs de atestare, ca produs tradițional.

Viticultura

Până prin anii 1950-1960 în Șepreuș nu a fost un butuc de vie. Oamenii cumpărau strugurii de la ungurii din Satu Nou, vinerea la piață. Unguroaicele aduceau strugurii cu roaba. Ulterior toți au început să își pună viță de vie, hibridă, în curte.

Creșterea animalelor

A altă ocupație tradițională importantă, atestată în sat din secolul XVIII și practică și azi este creșterea animalelor. Animalele din gospodărie au asigurat atât mijloacele de tracțiune necesare agriculturii, cât și o însemnată parte din hrană.

Primele informații despre numărul de animale existente în localitate ne sunt oferite de conscripției din anul 1746. La acea dată satul deținea 61 de boi, 32 cai, 68 vaci, 112 porci și 31 de stupi.⁶⁷ Peste 20 de ani, adică în 1765-66, odată cu triplarea populației și cu reorganizarea unor activități, ponderea diferitelor animale din gospodărie se va schimba în funcție de noile nevoi: numărul boilor crește la 77, numărul cailor scade la 29, numărul vacilor rămâne același, numărul porcilor crește la 216. Pe lângă aceste animale, de la mijlocul secolului XVIII-lea oamenii încep să crească și capre. În sfârșit, din motive necunoscute, numărul stupilor scade de la 31 la 1, albinăritul dispărând ca ocupație în sat. La începutul secolului al XIX-lea ponderea în localitate o dețineau vitele, urmate de porci, cai din rasa Nonius și capre⁶⁸.

La finele secolului al XIX-lea, familia Czárán din Șepreuș figura printre marii crescători de porci din județ, alături de Kintzig, Purgly, Zselénszki, etc. Domeniul apărea înregistrat cu 480 de animale (număr ce include, alături de porcii din rasa Mangalița, și vitele din rasa Simenthal).

Mangalița reprezintă una din rasele tradiționale de porci din Câmpia de Vest. Porcii din această rasă sunt animale rustice, care

⁶⁷ Vezi Gheorghe Ciuhandu, *Românii din Câmpia Aradului de acum două veacuri*, Arad, 1940.

⁶⁸ Fábrián Gábor, *Arad vármegye leirása historiai, geographiai és statistikai tekinteten. Geographiai leirása*. 1835, mss. p. 52

valorifică bine porumbul și furajele din gospodăria țărănească, sunt rezistente la boli și la condițiile climatice mai puțin favorabile. Mangalița a fost foarte răspândită în trecut în județul Arad, fiind apreciată pentru grăsimea și pentru carnea gustoasă.

Însă ca mai toate localitățile din județ, nici Șepreușul nu a scăpat în timp de epidemii. Cele mai grave erau cele de pestă porcină, dar se înregistrau și alte boli. Pe pildă, într-un document din 1895 apărea consemnat în localitate „*orbanțul la porci*”.

„*Măngulitu*”, cum i se spune în Șepreuș, a reprezentat tot timpul o importantă sursă de hrană și de venit. Oamenii țineau pe lângă casă chiar și în perioada comunistă una sau mai multe scroafe, care făceau, fiecare, câte 24 de purcei într-un an. Familia păstra dintre aceștia doar câți îi erau necesari pentru hrană, iar restul îi vindeau, când erau de opt săptămâni. Azi această rasă autohtonă a fost înlocuită cu rase de porci de carne.

Turmele de oi sunt menționate în localitate de la sfârșitul secolului al XIX-lea⁶⁹. În trecut șepreușenii au preferat oile din rasa țurcană, cu fir lung, cărora în graiul local le spuneau „*birci*.” Oamenii continuă să țină și azi oi, însă acum este preferată rasa Merios. În localitate sunt înregistrate în prezent 3458 de capete.

După 1990 caii au reapărut în gospodărie fiind utilizați la muncile agricole, transport și călărie.

În trecut toate animalele din gospodărie erau trimise dimineața la câmp, adică pe pășunea comună, în localitate existând mai multe turme de porci, de capre, de oi, de vaci și stave de cai. Familiile plăteau anual, în bani și produse, porcarii, văcarii, ciobanii și stăvarii tocmiți să le păzească. Azi porcii sunt ținuți în gospodărie însă restul animalelor sunt trimise, conform obiceiului strămoșesc, la pășune. În fiecare gospodărie pe lângă animale, oamenii țin și găini, rațe și găște. Mai ales pentru adventiștii de ziua a șaptea, care nu consumă carne de porc, carnea de gâscă reprezintă un aliment important.

Caii reapar în gospodărie

⁶⁹ Gaal Jenő, „*Aradvármegye és Arad Szabad Királyi Város közgazdasági, közigazgatási és közművelődési állapotának leírása*, Arad, 1898, p. 127

Ocupații casnice-gospodărești

Dintre activitățile practicate în cadrul gospodăriei și azi, la care participă întreaga familie, fac parte producerea rachiului și de tăierea și prepararea porcului.

Producerea rachiului de casă

Dacă îngrijirea pomilor fructiferi (tăiatul uscăturilor, curățatul, săpatul, stropitul) constituie o ocupație bărbătească, la adunatul prunelor pentru rachiul, participă toți membrii familie. După cum se coc, fructele sunt adunate și băgate în căzi. Pentru ca rachiul să fie bun acestea nu au voie să fie putrezite, uscate sau murdare. Prin urmare în perioada de coacere, pomii sunt bătuți zilnic și fructele cazute sunt adunate imediat. Ca să fermenteze, ele sunt ținute în căzi de lemn acoperite, între 2-6 săptămâni, în funcție de zahărul din fructe și de temperatură. Transportatul la cazanul de fierț țuică îl fac bărbații. În cazanele sătești de odinioară, de 150 l, distilarea, la foc domol, dura cam 1-2 ore de cazan, iar rachiul era distilat de două ori.

În perioada comunistă oamenii fierbeau rachiul la „căldarea” C. A. P-ului, renumită pentru rachiul pe care îl producea. Conform tradiției, contează foarte mult și apa. Nu orice apă era bună. Oamenii nu „grădăleau”⁷⁰ alcoolul ci băgau apă în el, ca să coboare gradele de la 80-72 la 52, și învârteau până se făceau cercuri. Știau din ochi când e bună.

Azi în comună funcționează o pălincărie privată, a lui Roșca Simion. Fiul acestuia, Roșca Mihai, a început demersurile de atestare a *Răchiei de Șepreuș*, ca produs tradițional.

Tăierea porcului

O altă activitate în care era implicată toată familia era tăiatul porcului. Odinioară tăierile aveau loc în jurul datei de 20 decembrie adică „de Ignat”. Activitatea începea dimineața devreme. Vecinii și prietenii se adunau la casa celui ce urma să-și taie porcul. După ce beau un păhărel de rachiul să își facă curaj, mergeau la coteț, prindeau

⁷⁰ Nu măsurau gradele

porcul și unul din familie sau un om cu care s-a vorbit dinainte îl înjunghia. Pârjolitul se făcea mai demult cu paie. Acum se folosește lampă cu gaz sau butelia. După pârjolit porcul este curățat și spălat până pielea îi devine roz, apoi era băgat în „casa în care stăteau”, și așezat pe jupi de tulei și acolo făceau totul. Sângele se ștergea cu cârpe de cânepă. Porcul era crăpat în trecut pe spate. Acum tranșatul se face afară iar porcul se crapă în față. Se scot șuncile din față și șuncile din spate și apoi se crapă în două, și se scot măruntaiele (inima, plămânii, rinichii, splina), care se așează într-un vas cu apă rece, după care se taie fiecare bucată, se curăță, se spală și se așează la fiert pentru cardaboș. O parte din capul porcului rămâne pentru fiert iar cealaltă parte se păstrează pentru răcături. Până când fierb măruntaiele, porcul este tăiat în bucăți mai mari și este așezat pe o masă. Apoi se decupează tablele de clisa iar restul se taie bucăți mai mici pentru topit. Șuncile, care se păstrează pentru vară, sunt puse deoparte. La fel și carnea care se lasă. Restul de carne se taie bucăți și se macină împreună cu slănina pentru cârnaț. În timpul acesta femeile scot mațele și încep să le curețe.

O bucată din gușă se fierbe și se pregătește cu usturoi, cu boia. Carnea pentru cardaboș se macină mai mare.

Rețeta de cârnaț este, cu mici diferențe de gust, aceeași. Se pune usturoi, sare apoi se frământă până se desprinde carnea măcinată de pe degete. Cârnațul după ce este umplut, se lasă să se zvânte apoi se pune la fum.

Cardaboșul se prepară cu orez. Se mai pune puțină sare, puțin piper, puțin cimbru, puțin maieran. Obiceiul este să se pună în mațe mari și fiecare bucată de cardaboș se leagă la capete și se pune la fiert. După ce dă puțin în clocot, se scoate și se pune la răcit.

În Șepreuș se face și „șfarclă”(tobă) și maios.

Șunca, clisa și carnea lăsată să se mănânce peste an este pusă vreme de 6 săptămâni în saramură apoi la fum. Afumatul se făcea în pod.

Prelucrarea cânepii, țesutul în război, cusutul și brodatul

Activitățile legate de cânepă erau destinate în gospodărie femeilor. După ce cânepa era topită, spălată și uscată era adusă acasă cu căruțele și se trecea la scoaterea firelor din tulpina lemnoasă prin

Măsăriță cusută de Roșca Floare.
La capete are motivul prescura

Poneavă aleasă „cu boți”

Suman din habă albă, ornamentat cu postav roșu și negru

melițare. La început se frângea tulpina cu un melițoi, apoi, pentru a se scutura pozderia și pentru a se înmuia și netezi fibrele, cânepa era mărunțită cu o meliță mai îngustă. După ce scoteau pozderia, firele erau grebănate cu greabănul sau hacela și împărțite în trei categorii: *fuior*, *bărbie* și *câlți*. Din fuior urma să se toarcă fire subțiri pentru cămăși, spa-toaie, ștergare, măsurite. Din bărbie se făcea pânză de grosime mijlocie pentru lipidee, gaci, cămăși din tort pă tort (cânepă pe cânepă). Câlții erau pentru saci, funii. Torsul începea toamna și ținea toată iarna, dar se torcea doar luna, miercurea și joia, fiindcă marțea și vinerea nu erau considerate seri bune pentru această activitate. În localitate se făceau șezători de tors. Începeau seara pe la 18 și țineau până la 23, fiindcă fetele trebuiau să fie acasă înainte de miezul nopții. În ianuarie, după terminatul torsului, femeile puneau firele pe rășchitor, făceau jirebii de 30 de fire și le albeau cu leșie fierbinte. Urma spălarea cu maiul, limpezirea cu apă rece și uscarea la soare. Apoi jirebiile erau depănate pe vârtelniță și începea montarea războiului de țesut. Se făcea urzeala, se învelea, se nevedea.

Prelucrarea lânii

Prelucrarea lânii s-a făcut și ea odinioară în gospodărie. Lâna tunsă de la oi se sorta, se spăla, se usca, se scărmana, se pieptăna și apoi se torcea. Firele toarse erau rășchirate și făcute sculuri. Din aceste fire

de lână, iarna se țeseau în război lați de pânză, din care se făceau ponevi, ornamentate în alesătură și șube.

Făcutul săpunului de casă

Odinioară și săpunul se făcea în casă. Femeile puneau în cazan 4 kile dă grăsime (slănină, untură, resturi diferite), 5 kile dă apă și o kilă dă sodă caustică. Se dizolva mai întâi soda în apă și apoi se băga peste grăsime în cazan și se întorcea până începea să facă bulbuci și se alegea săpunu deasupra și atunci era scos cu un polonic și pus într-un lighean și, după ce se întărea, se tăia. Fiertul dura trei ore. Leșia se pune la o parte și cu aceea se spăla vasele la intrarea în post sau hainele.

Coptul pâinii

Toate casele au avut în trecut, unele mai au și azi coptor de pâine, coptul pâinii fiind o activitate obișnuită în toate gospodăriile din Șepreuș. Aluatul se făcea de seara, în jumătate de troacă. Făina se strângea grămadă și se făcea un aluat cu apă caldă și cu cumnău sau, mai nou, drojdie, ca să dospească. Aluatul era acoperit cu o măsurită peste care se pune o perină și era lăsat așa până dimineața, pe la patru- cinci ceasuri. Atunci era învărtit bine, se încălzea apă și se învăluia cu toată făina și se pune un pumn de sare și apă caldă, câtă trebuia, și se frământa bine, bine, până făcea bășici și se desprindea de pe mâini, apoi iar era lasat să dospească. În vremea aceasta se făcea focul în vatră. Cuptorul era considerat ca bine ars când se băga drăgla în el și săreau scânteii. Jarul se trăgea pe margine. Aluatul de pâine se tăia cu cuțitul și se împărțea în mai multe coșeri, care se acopereau bine cu șterguri și cu perini și din nou era lăsat să dospească. Și când era bine crescut, aluatul de pâine, pus în laboși rotunde era băgat în cuptor cu o loptată rotundă cu coadă lungă. Pâinea trebuia să se coacă măcar două ore jumătate. Când se scotea, se mătura cenușa de pe ea. Pe deasupra se

Aluatul de pită gata de băgat
în cuptor

Florica Stana scoțând pâinea din cuptor

ștergea cu o cârpă udă, ca să se mai moaie coaja. O pâine de casă ținea 7-8 zile. Nu se arunca nimic din ea.

Tradiția se păstrează în unele gospodării și azi, femeile continuând să facă pâine o dată pe săptămână, după cum au învățat din bătrâni.

„Mniera de prune”

Se face și azi în gospodărie. Căldarea din cupru de obicei se împrumută fiindcă nu toată lumea are. În trecut oamenii făceau clacă la „*pomnit dă prune*”, acum ajută neamurile. Prunele fără sâmburi se pun în căldare la foc, fără zahăr, și se învârt cu o lingură în formă de „L” până „*mniera de prune*” se îngroșă. Se știe că este gata când stă sucitoarea în ea, în picioare. Atunci se pune în oale de pământ. *Mniera de prune* face o crustă și se păstrează așa mai mulți ani.

Meșteșugurile

Morăritul

Toponimia „*la moară*”, a locului din capătul opus al satului, unde s-a ținut cândva târgul, indică existența în trecut a unei mori, azi dispărută.

La actuala moară, în anii 1923-1924, era morar Bagosi Iuliu.

Această moară comunală se găsește lângă pârau Sartiș. În perioada comunistă a fost una dintre cele mai renumite mori din zonă, la care veneau să macine toate satele din jur. Șirul de căruțele cu grâu ce stăteau la coadă să le vină rândul, ajungea până la primărie. După 1990 a lucrat cu 3 angajați. Din 2006 nu mai funcționează.

Meșteșuguri țărănești

Meșteșugurile tradiționale au cunoscut un avânt în localitate mai ales după 1820. În secolul al XIX-lea în Șepreuș sunt menționate rotăritul, dogăritul și împletitul de nuiete⁷¹.

Dogăritul

Dogăritul este menționat de Fábíán Gábor la Șepreuș în monografia sa din 1835⁷². Autorul amintește despre comerțul cu „sarsamuri din lemn” lucrate în Șepreuș. Înflorirea acestui meșteșug trebuie pus în legătură cu culturile de pruni și cu tradiția producerii rachiului de către toate satele din zonă. Dogarii produceau și reparau căzi și butoaie, de diferite mărimi, la care se adăuga confecționarea de „măsuri” de cereale. Dogăritul ca meserie și-a pierdut rentabilitatea odată cu apariția produselor de fabrică (butoaie din plastic, baloane de sticlă, damigeane), care erau mult mai ușoare și mai practice. Ultimul atelier de dogărit din localitate, a fost lui Leptih Iosif, cunoscut ca „pinterul”.⁷³

Pentru repararea butoaielor și căzilor din sat mai veneau și doi dogari ambulanți din zona de deal. Ei stăteau în localitate câte o lună și lucrau la comandă.

Împletitul de nuiete

Meșteșugul este atestat documentar la sfârșitul secolul al XIX-lea, Șepreușul fiind considerat un sat specializat în această ocupație tradițională.

Documentele vremii vorbesc despre existența unor suprafețe mari de răchită, care creștea natural, fiind utilizată de o parte din locuitori la confecționarea, în gospodărie, a măturilor și diferitelor coșuri, inclusiv coșara specială pentru uscat cumnăul⁷⁴, pe care le vindeau apoi la târgurile din localitate și din jur.

După al doilea război mondial activitatea a devenit una profesională, de stat.

⁷¹ Somogyi Gyula, op. cit. ,p. 213

⁷² Fábíán Gábor,op. cit. p 52

⁷³ Atelierul cu toate uneltele existente în el a fost achiziționat de Complexul Muzeal Arad.

⁷⁴ Aceste coșuri aveau diametrul de peste un metru și pereții de 5 cm

Astfel în anul 1969 în localitate a luat ființă o secție a I. J. I. L Arad și a început să fie semănată răchita de cultură. Inițial unitatea a funcționat cu 20 de angajați însă după 1972, când a fost dată în folosință hala de lucru modernă, numai numărul împletitorilor a ajuns la 170, la care s-au adăugat angajații de la topitorie și tâmplărie.

Împletitori de coșuri anii 1964-1971

În 2001 încă se produceau pentru piața internă și externă fotoliile „Helga” și exista un magazin de prezentare.

Atelierul funcționează și în prezent cu un număr de 5 persoane, produsele, în cea mai mare parte coșuri, fiind preluate de Romimplet Arad și exportate în Suedia.

Maria Laza pe „calul de decojit”. 2010

Coșuri pentru export. 2010

„Covăcia”

Atelierul de fierărie a supraviețuit în localitate până azi, redevenind util după 1990, odată cu reapariția căruței și calului în gospodărie. Actualul covaci, Velici, care a moștenit meseria și atelierul de la tată său, lucrează și azi cu vechile unelte de acum 150 de ani.

Șubăritul

Șubăritul și-a păstrat utilitatea în comună și în primele decenii de comunism, țăranii din localitate renunțând mai greu la portul tradițional. Șepreușul și-a avut până în 1966, când a murit, propria șubăriță, pe Florița Florii Dodi (Roșca), care din lâna dubită de „*un om venit de pe dealuri*”, croia și cosea iarna șube în forma și la lungimea purtată în Șepreuș. Tot ea era aceea care ornamenta șuba cu bucăți de postav colorate, procurate de la Mihai Lăptarul, pe care le tăia în diferite forme și le cosea la gât, pe piept, buzunare, manșete, potrivit ornamenticii satului. Plata pentru muncă era de 500 lei vechi, o pită și uneori câte o „*cucurbă*.” ⁷⁵

Veliciu Ioan în ȕuba scurtă până la genunchi din ȕepreuȕ

Cizmăritul

Cizmăritul a continuat să fie practicat „*la casă*” până în 2008. Ultimul cizmar din Șepreuș, Indricău Petru, fost și poștaș în comună, a făcut ani de zile la comandă, pentru șepreușeni, cisme cu foi și șlarfe.

Odinioară în localitate s-au confecționat și opinci cu gurgui. Tăblile de piele, gata tăbăcite, se cumpărau de la un oarecare Ris și erau duse la opincarul Ungur Ioan, care făcea din ele opinci.

Indricău Petru, ultimul cizmar din ȕepreuȕ

⁷⁵ Dovleac de copt

Micii meseriași, comercianți, birtași din perioada interbelică

În intervalul 1923-1936 anuarele naționale⁷⁶ au înregistrat în localitate mai mulți mici meseriași, comercianți și birtași, care au reprezentat la acea vreme pătura socială de mijloc:

Bărbieri: Csandrik Andrei, Gulyás Ștefan

Cismari: Burcă Teodor, Cionea(Cicanea?Ciane?) Simion, Herdeleu George, Pârv Mihai

Pantofar: Întălept Teodor

Franghier: Falcușan(Tălcușan?) Simion

Fierari: Filip Ioan, Carpan(Cerpenii?) Iosif, Gombar Petru, Ștrifler Adam și Suciuc Cornel

Croitor: Matecovici Ioan

Măcelari: Matecovici Ioan, Pavel Ioan

Moașe: Csomai Francisca, soția lui Garbai Iosif

Rotari: Karman Andrei, Karpanai Iuliu, Kiss Ioan și Kompf Iosif

Tâmplari : Burcă Ioan, Moldovan Ioan

Zida:r Fekete Iosif

Birturi și restaurante: Gabor Traian, Petraș Ioan, Koth Daniel, Roșca Iosif, Stana Ioan, Pârv Mihai

Băcănie: Ciontea Ioan, Ban Teodor, Karponai Iosif, Gabor Traian, Petran Ioan, Roth Daniel, Stana Ioan, Szinola Ferdinand.

Coloniale Szeveld Ferdinand, Stana Simion.

Cei plecați la ucenicie, au renunțat la portul tradițional, au îmbrăcat haine nemțești și au început să se comporte, potrivit noii lor poziții sociale. Ei și-au păstrat acest statut în Șepreuș, până la naționalizare, când au fost transformați în lucrători la cooperatie.

La fel, tot până la naționalizare, au funcționat și birturile particulare în sat. Toate aveau un hididiș, care cânta. Ultimele rămase în amintirea oamenilor în vârstă au fost birturile de „la Stana”, de „la Traian”, de „la Deica”, de „la Ioșcoi”, de „la Coadă Udă”, de la „casa Bărănescu.” Aici se servea rachiu de casă, Monopol, Vișinată, Noroancă, Izmă galbenă și verde, Secărică. Vinurile erau aduse de la Siria, Mocrea și Mocirla.

⁷⁶ *** Anuarul „Socec” al României- Mari, vol. II –Provincia. 1923-1924 Editura „Socec & Co. ”, Buc. p. 106 și Anuarul României pentru comerț, industrie, meserii și agricultură, Ed. Rudolf Mosse S. A. , 1925-26.

Portul popular

Portul popular din localitate este specific Bazinului Crișului Alb. Odinioară hainele au fost făcute în casă, din pânză cu tinari iar mai târziu din bumbac. Vestimentația era în funcție de ocazie. La lucru se purtau haine simple, pe când la sărbători se îmbrăcau haine bogat ornamentate.

Astfel, în zilele de sărbătoare, la biserică sau la joc, bărbații au îmbrăcat odinioară, vara, gaci largi, din opt lați, până la glezne și chimeșe de misir sau bumbac cu cipcă, laibăr negru din satin, înflorat, și *cizme cu foi* sau *șlarfe*. Ulterior gacii au devenit haine de lucru, la sărbători fiind înlocuiți cu nădragi priceși, băgați în cizmă. În zilele de lucru, până prin 1950 șepreușenii s-au încălțat când a fost vreme rece cu opinci iar vara au umblat desculți. În față, aveau zadie.

Iarna purtau nădragii de barșon verzi sau negri, cu șire și mițăla, peste care luau șuba, bogat ornamentată cu postav negru și roșu, cu

Bărbați în port de sărbătoare

Portul de lucru

Fecioro de °coală

Port de femeie tânără măritată

cusături. Capul era acoperit vara cu clop negru iar iarna cu căciulă de miel.

Feciorașii de școală se îmbăcau la fel cu adulții.

Femeile și fetele purtau odinioară spătoaie, poale, zadie și zobon din mătase. Spătoiul, poalele și zadia erau lucrate din pânză țesută în casă. Poalele aveau în partea de jos ornamente lucrate cu roșu și albastru. Spătoiul avea mâneci largi prinse pe umăr, pumnari și guler rotund. Ornamentele, în aceleași culori ca la poale, erau dispuse în șiruri verticale, pe mânecă. Zadia era ornamentată în partea de jos cu motive alese în roșu și negru sau roșu și albastru, iar pe margini avea cipcă. Mai târziu peste poale a început să se poarte sumna din stofă sau mătase, peste bluză un viziclu și o zadie confecționată din același material cu sumna.

Haine din stofă apărute în perioada interbelică

Fetele mai mici umblau vara cu capul descoperit, cu părul împletit în două cozi.

Cele de măritat purtau la gât mărgel și bani de aur sau taleri de argint, puși pe sârmă cu primă de trei degete, roză sau albastră, trase cu *fodră* sau *primuță* cu *fufi* iar pe cap cercuri din „flori de său”. Femeile măritate își legau cârpele de pe cap în față.

Portul fetițelor de școală

Fată de măritat cu cerc pe cap și bani la grumaz

Femeie măritată cu cârpă în cap legată în față

În picioare, în funcție de anotimp, purtau păpuși sau sandale. Iarna peste aceste haine luau șube sau bitușe.

Cu vârsta, culoarea hainelor se închidea, portul bătrânilor fiind de culoare neagră, încărcat de sobrietate.

Port bătrânesc

Ocazii de socializare

Târgul

Pe lângă piața săptămânală, care era vinerea, în Șepreuş s-au ținut, odinioară, două iar mai apoi trei târguri pe an. Acestea aveau loc la o dată fixă, publicată în calendarele populare, ca să fie cunoscută în toate ținuturile din jur. Din 1884 până în 1909 în localitate se țineau 2 târguri, la 1 mai și înainte de 2 noiembrie. Apoi, prin 1936, în localitate s-au organizat trei târguri pe an. Târgul de primăvară avea loc vinerea, înainte de Florii, târgul de vară la Sfinții Petru și Pavel iar târgul de toamnă de Sfântul Dumitru.

Arteziana

În fața fostului conac Czáran, azi sediul primăriei, se găsește fântâna arteziană construită în anul 1880, din care oamenii continuă să ducă apă de băut. Prezența acestei fântâni a fost în viața satului o ocazie de întâlnire și de cunoaștere a tinerilor.

Claca și ajutorarea

Când trebuia adus balast din Criș „*tot satul*” mergea cu căruțele să ajute. Și plata era un pahar de răchie și un blid dă colăcit. La fel se făcea clacă și la spart casa, la sfârmat cucuruz, la îmblăcit floarea de ruș și la secerat. Oamenii se supărau dacă nu erau chemați. Azi se mai face clacă la săpatul fundației sau la ridicarea acoperișului la casă.

Pe lângă clacă în sat se practica și ajutorarea. Câte zile te ajuta cineva la cosit de pildă, atâtea trebuia să-i întorci înapoi.

Șezătoarea

Șezătorile aveau loc din postul Crăciunului până în Cășlegi, luna, miercuri și joia, și ele se țineau la câte o casă. Odinioară aproape pe fiecare uliță se făcea șezătoare la cineva. La o casă se adunau câte 10-15-16 fete, verișoare, prietene, vecine. O asemenea casă de șezătoare a fost la „A Nușchii”. Cele mai multe au fost șezători de tors, depănat, cusut. Fetele aduceau pe rând petrol pentru lampă. La șezători veneau și feciorii. Furau fusul sau acul de cipcă al fetelor și acestea „*ca să-l scoată*” de la fecior trebuia să îl sărute. De asemenea era obiceiul să se joace „*D’a fântânuța*”. Un fecior stătea pe scaun și zicea că a căzut în fântână și numea o fată care să vină să-l scoată. Aceasta îl săruta și rămânea în locul lui, iar jocul continua. Din când în când gazda cășii, care nu stătea cu tinerii, venea să facă ordine. Obiceiul era ca atunci când pleca de la șezătoare un fecior să-l petreacă o fată. Ea zicea că „*iese după el.*”

Șezători de tors făceau și femeile măritate. În timpul războiului ele stăteau la *șterț*⁷⁷ și lucrau până noaptea târziu.

Răguta

Feciorii din sat, care erau de aceeași leat, de când primeau ordinul de recrutare, până la plecare, adică o lună-două, obișnuiau să umble cu higheghea și drapelul național pe ulițele satului, jucând. Ei purtau căciuli împodobite cu mărgelile și cu panglică tricolor (ornamentate de prietenă sau de o rudă). În felul acesta comunitatea era înformată

„Răguta”. Petrecerea feciorilor recrutați

despre cei care urmau să plece să-și satisfacă serviciul militar. Obiceiul era ca tinerii să mănânce în fiecare zi, la prânz și seara, la familia unuia dintre ei. Familiile considerau acest lucru o cinste și se împărțeau în așa fel, ca recruții să ajungă pe acasă pe la toți. De asemenea în fiecare seară era joc până noaptea.

⁷⁷ Un pahar în care se punea ulei de floarea soarelui și o feștilă, care era aprinsă și ardea

Întregerile de cai

Șepreușenii organizau în trecut, pe ulițele satului întregeri de cai prinși la căruțe. Țăranii, care aveau și ei „cai de fugă” se întreceau, în special, cu cail grofilor.

Jocul duminical și din zilele de sărbătoare. Balurile

Odinioară jocul duminical și cel de la sărbători se ținea la diverși oameni, care și-au transformat prăvăliile în săli de joc. Șepreușul, fiind o comună mare, jocul s-a ținut inițial în 8⁷⁸ mai apoi în 6 asemenea „săli de joc”, de câte 15 m, cele mai cunoscute fiind cele de „la Stana”, „Ioșcoi”, la „Hăicoi” și la „Sîmnoanea Deichii”. Pentru cele șase locuri de joc au existat tot atâtea benzi (formații muzicale), care cântau.

Cele șase formații instrumentale, care au cântat la joc, au fost: *Banda lui Bâru*, care cânta la clarinete, *Banda lu Bâzu*, care cânta la viori, *Banda lu Picica* care cânta tot la viori, *Banda Crăciuneștilor*, *Banda lu Roată* și *Banda lu Vidu*⁷⁹. Când formația era completă ea era compusă dintr-o vioară prima, o vioară contra, o broancă și o tobă.

Renumiți instrumentiști au fost Pecica, „hididiș”, care cânta la sala de joc a lui Ioșcoi, „a Ceichii”, care cânta la broancă și taragotistul Novac.

Tinerii se adunau la sala de joc pe la ora 14. Fetele veneau în grup. Feciorii care organizau jocul, adică *gazdele de joc* adunau de la toți participanții o taxă la intrare, din care plăteau muzicanții și sala. Muzica („banda”) era așezată sus, la 2 m, cu scara, și existau reguli precise, care erau respectate de cei care dansau. „Îndăluitul” îl

Întregeri de cai

⁷⁸ Culegere făcută în 1979. vezi Corpus de documente etnografice, *Sărbători și obiceiuri*, vol. II, Banat, Crișana, Maramureș, Ed. Enciclopedică, Buc., 2002, p. 278.

⁷⁹ Mihai Barna, *Folclor muzical din Câmpia Crișului Alb*, Editura Mirador, Arad, 2004, p 57.

faceau feciorii cei mai în vârstă, dintre cei mai bogați, „găzdoi”. Ei jucau lângă muzică sau sub higheghe. Urmau ceilalți în șir, de-a latul sălii, iar ultimii, către ușă, copiii. Dacă cineva voia să i se dedice o melodie, cel cu vioara cobora arcușul să se pună banii.

Fata era invitată pe „*tri zăcăli*”, care în Șepreuș erau *Pa lungu, Mânânțălu* și *Romoșa* și erau schimbate după fiecare suită. Cei însurați nu aveau voie să joace fete. Însurații jucau doar între ei. Mai întâi își juca nevasta și apoi se schimbau între ei.

De asemenea se considera rușine ca o fată să refuze pe cineva. Ea era scoasă din joc „*cu marșu*”.

Sălile particulare de joc s-au închis prin anii 1955-1960 iar, mai târziu, au fost demolate. Jocul s-a mutat la căminul cultural, în „*sala de horă*.” A continuat să se țină până prin 1986. Venea să cânte Sani, „*hididișul din Vădas*”.⁸⁰

Balurile se țineau tot la sălile de joc, la sărbătorile mari (de Crăciun, de Anul Nou, de Bobotează, de Paști, de Rusalii, etc.). Spre deosebire de joc, care începea după masa la ora 13-14, balurile aveau loc noaptea și la ele participau și oameni mai în vârstă. Pe lângă suita locală, prin 1946 la baluri se juca și sârba, adusă, de cei ce făcuseră armata, din Regat, dar și valsuri și tangouri. În acei ani era o concurență între tinerii meseriași și elevii de liceu, la cumpărat regina balului. Meseriașii, care aveau mai mulți bani cumpărau mai multe bilete și ei scoteau „*regina balului*”. Aceasta era după aceea dansată de toți.

Toamna se organiza balul strugurilor deși șepreușeni nu aveau vii. Ei cumpărau strugurii din Satu Nou și-i aduceau cu căruțele. Ca și în satele cu tradiția vinului și aici sala era decorată cu ciorchini de struguri iar feciorii încercau să fure câte un strugure pentru fata cu care era, fără să fie prins.

Obiceiuri calendaristice

Postul Crăciunului

Începe în 15 noiembrie și țină până în ziua de Crăciun. Este un interval de curățire sufletească și trupească în care nu se mai organizau

⁸⁰ Localitatea Vânători

nunți, baluri, joc duminical iar oamenii renunțau la mâncarea de dulce. De când începea postul oamenii corindau seara.

În săptămâna Crăciunului femeile făceau curățenie mare în casă. Odinioară văruiau, murluiau. De asemenea se făcea mai multă pâine, fiindcă între Crăciun și Bobotează nu se cocea, fiindcă se credea că este păcat.

Tot acum se coceau și colacii care urmau să se dea colindătorilor.

Ajunul Crăciunului

În dimineața de Ajun, devreme, pe la case începeau să umble pițărâii cu urări. Acești pițărâi erau în general copii mai mici de până în 12 ani. Când intrau în casă ei ziceau „*Bună dimineața lu Crăciun*”. Oamenii din sat considerau că dacă le intră în casă prima dată prunci, le va merge bine tot anul. Prin urmare celor care veneau le dădeau colac și nuci.

În Ajunul Crăciunului seara prin sat începeau să umble colindătorii. În Șepreuș se „*corinda*” fără muzică. Odinioară, colindau seara atât copii mai marișori cât și feciorii. Aceștia umblau la colindat câte 4-5, și alegeau mai ales casele cu fete de măritat. Începeau de afară, „de la fereastră”, cu colinda de intrare „Ciucur verde de mătase”:

*„Ciucur verde de mătase
Sloboză-ne gazdă în casă
C-afară ploaie dă varsă
Și d-asară-s tăt p-afară
Și ni-o picat picurile
Dă la tăte steșinile. . ”*

În casă mai cântau două-trei colinzi și încheiau cu:

*„Să fii gazdă veseloasă
Să plătești colinda noastră
C-on colac mândru, frumos
Dân pelița lui Cristos”*

Pentru colindat gazdele le dădeau băutură, cârnați, colac, plăcintă și bani. Fiecare avea straița lui. Copii de școală mai colindă și azi „*O ce veste*” și „*Trei păstori*”.

Unii feciori se făceau *goață*, adică se mascau și umblau tot așa, câte 2-3, pe la case, sperind lumea. Se îmbrăcau în femeie, cu ciorapi trași pe cap, cât mai urâți.

Cu multă vreme în urmă în Șepreuș s-a umblat și cu țurca. Masca era din carton, avea un cioc mobil de lemn, semăna cu capul de barză. Pe deasupra se purta o haină lungă făcută din mai multe culori. Jocul Turcii se desfășura pe uliță, dar se opreau și la casele unor neamuri. Turca făcea tot felul de sărituri și speria copiii cu ciocul. Pentru joc i se dădea bani, colaci, cârnați.⁸¹

În sfârșit, în prima zi de Crăciun băieții de școală mergeau prin sat cu steaua. Ei erau îmbrăcați cu haine albe de dieci, de la biserică, decorate cu cruci. Pe cap aveau coifuri de hârtie și duceau o stea din hârtie ținută pe un băț. Conducătorul avea o sabie de lemn. Obiceiul, introdus de învățători după primul război mondial, se păstrează în Șepreuș și azi.

Masa din Ajun este una de post.

În sfârșit legat de ziua de Ajun există o serie de credințe și tabuuri. Astfel în ziua de Ajun și de Crăciun nu se dă nimic din casă fiindcă își dă norocul. În noaptea de Ajun pentru prosperitate și pentru sănătate nu era voie să se termine fânul în iesle și nici să se stingă focul sau lampa.

Crăciunul

În ziua de Crăciun se mergea la biserică, după care urma o masă îmbelșugată, în credința că dacă masa de Crăciun este bogată așa va fi tot anul. În această zi nu se făcea joc.

A doua zi de Crăciun se slobozea jocul iar seara se făcea bal.

Anul Nou

De Anul Nou se mânâncă carne de porc, fiindcă porcul scurmă cu râțul tot înainte și nu găină care împrăștie totul. De asemenea oamenii credeau că așa cum este ziua de Anul Nou așa va fi tot anul.

Bobotează

Se sfințește apa în biserică și toți credincioșii își iau apă.

În ajun de Bobotează, preotul umblă prin sat, însoțit de cantor, cu „*Jordanul*”. El sfințește casa și gospodăria iar la plecare lăsa apă

⁸¹ Culegere făcută în 1979, vezi Corpus de documente etnografice, Sărbători și obiceiuri, vol. II Banat, Crișana, Maramureș, Ed. Enciclopedică, Buc. , 2002, p. 209-212

sfințită și busuioc. Apa sfințită este bună de boli, se păstrează în casă vreme de un an. Se bea și se face frecții cu ea.

Vergelul

În Câșlegi, tinerii din Șepreuș făceau la diferite casele din sat, *Verjel*, adică un fel de bal la casă, cu muzică, mâncare și băutură. Când era *verjel* petreceau până dimineața. Vinul îl aduceau tot de la Satu Nou.

Sân-Toaderul

Ziua de Sân-Toader cade totdeauna în prima sâmbătă din Postul Paștelui. Ea deschide seria sâmbetelor de pomenire a morților, fiind prin urmare parte într-un arhaic cult al strămoșilor. În această zi, în Șepreuș, se duce grâu fiert (colivă) la biserică.

Memoria satului mai conservă vag credința într-un sfânt patron al cailor, activitățile nocturne fiind interzise în serile dinainte de această sâmbătă de teama Sântoaderilor, justițiarilor săi servitori.

Ca patron al cailor, Sân-Toaderul justifică spălările rituale ale părului, cu apă în care s-au pus flori de corn. Spălarea se făcea dimineața devreme în această sâmbătă, gestul vizând magia prin similitudine, ce ar face să crească și părul fetelor, precum cozile cailor.

Postul Paștelui

În prima zi de post, care pica luna, femeile spălau toate oalele cu leșie, după care, până la Paști, fierbeau în ele doar mâncare de post.

Buna Vestire

Este „dezlegarea la pește”. Se zice că în această zi învie toată musca și se dezleagă graiul păsărilor.

Sf. Gheorghe

La Sf. Gheorghe oamenii puneau la ușa și la ferestrele de la grajd crengi de „*ruguț de strâgă*”, ca să nu intre strâga și să ieie laptele de la vacă.

De „Sânjorj” feciorii le udau pe fetele pe care le prindeau pe uliță. Aruncau pe ele găleți de apă.

Floriile

În sâmbăta Floriilor tinerii duceau crengi de salcie la biserică. Duminica erau sfințite, după care oamenii le făceau coroniță și le aduceau acasă unde le puneau la icoană.

Săptămâna Mare

Miercuri

Miercurea era ziua când în sat se făceau *Paștile*. Prescurărița venea la casa celui care s-a anunțat că dă Paștile în acel an și coace aici cele șapte pâini, pe care înainte de le pune în cuptor pune pristolnicul.

Joia Mare

Credincioșii împreună cu primarul și preotul pornesc de la biserică cu cantorul, cu prapuri și cu doi dieci să aducă „paștile”. În curte se face o slujbă religioasă, preotul sfințește casa, după care pornesc în convoi cu coșurile cu „paști” la biserică, unde sunt sfințite.

Din această zi până la Paști nu mai băteau clopotele ci toaca.

Vinerea Mare

Acum se vopseau ouăle. Mai demult, femeile vopseau ouăle cu coji de ceapă.

În Șepreuș în Vinerea Mare se face maslu cu trei popi și este obiceiul să se facă o *pogace*, de post, care este sfințită și se împarte la credincioși. Pogacea este făcută tot de prescurăriță, ajutată de alte femei. Faina, ouăle, uleiul sunt date de credincioși.

Paștele morpilor în cimitir

Sâmbăta Mare

Seara în curtea bisericii se aprindea un foc care ardea până dimineața.

Sf. Paști

Dimineața, cum se făcea ziuă, pruncii (pițărâii) mergeau la „pițurat”, după ouă. Ei intrau în casă spunând „Am venit a pițura!” iar oamenii le dădeau ouă, colac și plăcinti.

Lunea după Paști se ieșea din biserică în procesiune la cruce. După masă era joc.

Miercuri după Paști se ieșea cu prapuri la țarină.

Paștile Morților

În prima duminică după Paști se merge și azi la cimitir, se face o slujbă, în care sunt pomeniți toți morții, apoi se sfințesc mormintele și se dă de pomană ouă roșii. La rromii căldărari din localitate această pomană este excesivă. Aduc la cimitir prăjituri, torturi, bere.

Înălțarea

Se face în biserică slujbă la eroi.

Rusaliile

Lunea după Rusalii se iese din nou la cruce iar miercurea la țarină. „*Să țâne dă teatră*”. Femeile împletesc coronițe de grâu, pe care le pun la icoane sau pe peretele de la casă, unde rămân vreme de un an.

Sânzienele

Ziua Nașterii Sf. Ioan Botezătorul, cunoscută popular ca Ziua de Sânziene reprezintă miezul verii, din această zi vara se îndreaptă spre iarnă.

În Șepreuș, în această zi, se fac cununi din flori de sânziene și se duc la cimitir și se pun pe morminți, la cruce.

Sf. Petru și Pavel

Până în această zi nu era sclobod să mănânci mere, fiindcă se credea că dacă se bat merii va bate și grindina. De la Sfinții Petru și Pavel începea odinioară secerișul.

Sf. Ilie

Este considerată „*sărbătoare spărioasă*”. Ziua era ținută prin nelucrare. Memoria satului păstrează încă amintirea

Cunună de spice, pusă în casă,
la fotografie

Cunună de sânziene pusă la
cruce

unor întâmplări, în care a trăzănit „la hodaie”, într-o holdă și altădată când a trăznit într-o *călchie*(cruce) de grâu.

Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul

Cu multă vreme în urmă în această zi oamenii nu tăiau cu cuțitul și nu mâncau cu „*lingură de fer*” numai cu lingură de lemn, din „*troci*”.

Ziua Crucii

Din această zi se băteau nucii. În tradiția populară aceasta este ziua în care intră șerpii în pământ. Se spunea că „*se închide pământul*”.

Sf. Dimitrie

Numită și ziua soroacelor la Sf. Dumitru se făceau plățile la cei angajați și încetau înțelegerile făcute.

Obiceiuri fără o dată fixă

Mămăruța

Când era secetă mare, în iunie sau iulie 3-4 fete, din familiile mai sărace, mai târziu țigănci se îmbrăcau în buruieni(bozi) și umblau prin sat, pe la case, cântând un cântec de adus ploaia. Gospodinele le udau ritual cu apă și le dăceau bani și ce puteau.

Obiceiuri de familie

Nașterea

Mai demult copii se nașteau acasă. Oamenii fiind săraci, femeile nașteau jos pe pământ iar sub ele se puneau haine vechi. Cea care o ajuta de femeie să nască, moașa, venea și spăla copilul vreme de o săptămână. Odinioară șepreușenii credeau că, a treia seara după

⁸² Informații obținute în 1979 de la Mache Anuța, născută în 1902, analfabetă de Alexandru Popescu vezi Corpus de documente etnografice, *Sărbători și obiceiuri*, vol. II Banat, Crișana, Maramureș, Ed. Enciclopedică, Buc., 2002, p. 16

naștere, la miezul nopții, veneau cele trei ursitoare, să-i ursească pruncului. Ca să le îmbuneze, familia le pune pe o masă apă și pâine. Se spune că nimeni nu le-a văzut, doar le-a auzit glasul.⁸²

Vreme de 6 săptămâni, noul născut era considerat vulnerabil și trebuia ferit de cele rele. Nu era scos din casă iar cei care veneau să-l vadă trebuiau să fie atenți să nu-l deoache sau să-i ia la plecare somnul.

Tot în această perioadă, femeia, devenită prin naștere impură, nu avea voie să iasă din casă, să aducă apă și să frământă pâine. După 6 săptămâni se făcea o binecuvântare, echivalentă reintegrării lehuzei în familie și comunitate.

Botezul

Conform tradiției, în Șepreuș, nănașa de cununie era aceea care, trebuia să boteze toți copiii din familie. Ea împreună cu o altă femeie ducea copilul la biserică să-l boteze. Ca dar, odinioară ea dădea doar „*pânza pentru copil*” însă, după 1970, în localitate încep să se dea „*daruri mari și bani*.” La fel, obiceiul de a face o petrecere de botez este și el de dată mai recentă. În trecut, oamenii nu făceau, ca azi, petrecere după botez. Acum după botez se petrece, acasă, cu neamurile și vecinii, care îi dăruiesc copilului haine și bani.

Căsătoria

În trecut, când tinerii se plăceau și se hotărâu să se căsătorească, părinții feciorului mergeau să o ceară pe fată însoțiți de o rudă apropiată. Cu vremea au început însă să meargă în pețit singuri. Cum se trimitea vorbă înainte despre această vizită, oaspeții erau așteptați de părinții fetei și primiți în soba dinaintea. În discuțiile dintre familii, un subiect important a fost zestrea pe care o primea fata. Odinioară aceasta a constat din pământ și așternuturi, haine, ultimele transportate simbolic la casa unde urmau să locuiască tinerii cu lada de zestre. Dacă nu se înțelegeau la zestre căsătoria nu se

Chemători la nuntă călare

Chemători cu biciclete

Miri cu domni^oorul și domni^oara de onoare

Alai de nunta^o

mai făcea. În ultimii 70 de ani însă tocmeala a dispărut iar acum fata primește de la părinți mobilă, bani, mașină. După ce se înțelegeau, urma cinstea cu băutură și se stabilea data nunții și cine vor fi „nănașii”.

Inițial doar cu două zile înainte, mai târziu, cu o săptămână, doi chemători, băieți necăsătoriți, în port popular, cu flori artificiale, oglinzi și *prime* la cloape și la sticlele împletite pline cu răchie, mergeau prin sat să invite, în numele familiilor, la nuntă. Odinioară ei au umblat pe la case pe cai împodobiți cu „lipideauă cu cipcă” și ponevă de lână colorată și cu prime, apoi, după predarea cailor la colectivizare, au început să meargă pe biciclete, bogat împănate cu flori de hârtie colorată. Chemătorii mergeau să invite doar la casele celor scriși. Îi cinsteau cu răchie iar cel invitat, dacă

accepta, spunea: „*Doamne dă-le noroc, să ne întâlnim cu bine, să petrecem sănătoși.*”

Mai demult nunta s-a ținut duminica. După cum s-au înțeles, ea se făcea la casa unuia din miri sau la sala de horă. Datina în Șepreuș este și astăzi ca cei invitați să aducă înainte de nuntă o „ghină”, zahăr, făină, ouă. Vecinele ajutau la făcut *grițerii* (tășcuțele) Dacă

vremea era caldă iar nunta se ținea la casă, bărbații făceau în curte o șatră mare, împodobită cu ponevi și șterguri țesute în casă.

Junele poartă în piept pană de ceară, numită „struț”. Insemnul de mire i-l pune o rudă, când pornea de acasă și îl scotea după ce se strigau darurile. Mireasa era gătită în hainele tradiționale de sărbătoare de către fete, femei, prietene, înainte de a merge la cununie. Ca semn distinctiv ea poartă pe cap „șlaier și coroniță cu flori de său”.

Nunta este condusă de doi grăitori ai junelui și al miresei. Aceștia spuneau fiecăruia ce trebuie să facă, îi dirijau pe cei ce serveau masa, anunțau când se dădeau cinstele, pe care le și strângeau și mulțumeau nuntașilor. Grăitorul junelui purta ca insemne un ștergar, un colac și un picior de porc.

Invitații se adună și azi la casa junelui, de unde grăitorul acestuia, cu muzica și cu câțiva nuntași, se duc după nănași (există o singură pereche de nași care sunt de obicei nașii de botez ai mirelui) și îi aduc la june, unde sunt serviți cu prăjituri și țuică, apoi pleacă cu toții spre casa miresei.

Odinioară alaiul mergea cu căruțe, ulterior s-a mers pe jos. La unele nunți călăreții jucau în față steagul de nuntă. Numit *zăzgălău*, acesta era un steag tricolor împodobit de prietenii miresei, cu o zi înainte de nuntă, la casa mirelui, cu prime, țângălău, batiste, iederă.

Pe drum femeile *descântă* (rostesc strigături), perechile dansează. Feciorii îi servesc toți trecătorii cu băutură. Aceștia spun: „*Noroc, mintea cea bună tinerilor*”.

Ajunși la casa miresei găsesc poarta închisă și începe un dialog între cei doi grăitori, cel al miresei, care îi așteaptă, și cel al junelui, care explică pentru ce au bătut atâtea cale. El cere sălaş și spune că au adus un vânător care caută o căprioară. După ce se târguiesc, fiecare încercând să-l pună în încurcătură pe celălalt, este deschisă poarta. Nuntașii mirelui se așează la masă și cer să fie adusă mireasa. Grăitorul miresei le aduce în locul acesteia mai întâi o babă cu o lipideauă în spate, mărgelă de piparcă și buchet de urzici. Alaiul mirelui nu o acceptă. Femeile îi descântă grăitorului miresei:

Nunta^oi dansând

*„Frunză verde dă răchită
Astă mireasă-i zbârcită
Frunză verde ca nalba
Țâne-o pântru dumneta”*

Grăitorul mirelui o plătește pe babă cu bani vechi ca și ea. Grăitorul miresei aduce a doua oară o fetiță, și abia a treia oară este scoasă din casă mireasa. Atunci femeile descântă:

*„Frunză verde dă răchită
Ce mireasă potrivită”*

Înainte de plecare la biserică, grăitorul miresei cânta încă cu cineva hora miresei, prin care aceasta își lua rămas bun de la părinți, de la casă și de la starea ei de copilă, apoi femeile descântă din nou:

*„Frunză verde după vie
Noi plecăm la cununie
Dumnezo cu noi să fie”*

Alaiul pornește spre biserică, unde are loc cununia religioasă. Mirii au prinsă de umeri o stofă primită de la nași.

Muzica rămânea afară. În fața bisericii odinioară călăreții jucau steagul de nuntă. După cununia religioasă când ieșeau din biserică se aruncau bani. Alaiul se întoarce pe un alt drum, ca să nu se desfacă căsătoria. Odinioară, la casa junelui, în fața șetrei, acum în fața sălii de horă, pe nuntași îi așteaptă, pe o masă, un colac, numit *țâpoi*, o farfurie cu grâu și un vas cu apă sfințită. Alaiul înconjură de trei ori masa, timp în care doi copii aruncă asupra lor grâu și îi stropește, cu un mănunchi de busuioc, cu apa sfințită. Apoi grăitorul mirelui aruncă de trei ori colacul în sus și toți se reped să-l prindă. Cel care-l prinde acela îl începe. Sunt serviți toți nuntașii din el. Mireasa duce măsuta și i-o dă soacrei. Femeile descântă:

*„Bucură-te soacră mare
Că Ț-aduc teptănătoare
Și pă inde ti-a teptăna
Zece ani nu te-a mânca. ”*

sau

*„Miresuță draga me
Dă Ț-o părea soacra re
Mătură casa cu ie
Dă Ț-o păre socru rău*

Închide-l în iștălău. ”

sau

„Cât îi satu nost dă mare

Nu-s căși ca la socru mare

La ferești îs flori domnești

La țâțâna cei dă ușe

Rădăcina cei dă ruje. ”

Cu aceasta pornea petrecerea propriu- zisă. În timpul nunții „călăreții”(chemătorii) aveau grijă de steag, să nu-l fure nimeni, fiindcă pierdeau cinstea de la miri. Ei îl puneau în casă iar după nuntă era stricat.

Până mai pregăteau mâncarea, oamenii jucau. Urma masa. Mirii stăteau între nănași în capul mesei. Nuntașii erau serviți cu *zamă dă ghină, popricaș dă oaie*, mai nou cu *sarme*, friptură cu cartofi și plăcintă. Între felurile de mâncare se mai juca și se făceau glume, cum ar fi furtul părucilor miresei. Mai nou, nașul are pregătită o altă pereche de pantofi, cu care încalță mireasa. Dacă nu a cumpărat pantofii,trebuie să plătească celor ce i-au furat pe cei din picioare, ca să îi dea înapoi.

La 12 noaptea cei doi grăitori strigau cinstea miresii și a junelui. În trecut nănașii dădeau un colac și un picior de porc scos din „moare”. Acum se dau bani. După ce se anunța câți bani s-au strâns se spărgea o farfurie, ca cioburile să aducă noroc. Mireasa era schimbată în nevestă de nașă. I se dădea jos *fatiolu* și era „înconcetă”. Părul împletit în două cozi era strâns la ceafă și legat cu o cârpă roșie. Peste acesta se puneă o altă cârpă, legată

Masa de nuntă

Bucătăresele aducând
tortul miresei

în față. Tradiția în sat cerea ca mireasa să apară luna la arteziană, cu olurile după apă.

În trecut au fost și cazuri în care tinerii nu s-au căsătorit ci au fugit împreună. Cei care prindeau de veste mergeau în urma lor bătând din căldări, ca să „știricească”.

În prezent nunțile se țin sâmbăta, la Căminul Cultural, și au câte 300-400 de invitați, încât familia taie câte 3-4 porci. Torturile și prăjiturile care erau pe toate mesele au fost înlocuite de tortul miresei, din care mănâncă toți nuntașii.

Spre deosebire de nunțile românești, nunțile rromilor căldărari țin două zile și o noapte, mireasa și junile sunt jucați numai pe bani, iar la masă se servesc câte 30-40 de purcei de lapte fripți.

Moartea - cultul morților

Oamenii știau că va muri cineva când începea să latre câinele a mort. Ca să amâne moartea se făcea slujbă la biserică. La fel ca să ușureze moartea preotul citea rugăciuni.

Când murea cineva la biserică se băteau clopotele iar în casă se oprea ceasul și se întorcea sau acoperea oglinda cu un „dos”⁸³, apoi familia se îngrijea de spălarea mortului. Obiceiul în localitate este să fie chemați un om mai bătrân sau doi bărbați mai săraci dacă mortul era bărbat, sau o femeie-două femei, dacă mortul era femeie, care se ocupau cu asta și știau rânduiala. Apa se arunca într-un loc ferit, ca să nu calce cineva peste ea. Apoi mortul este îmbrăcat cu hainele de îngropăciune, care fuseseră pregătite cu multă vreme înainte și este așezat pe catafalc, cu picioarele spre ușă, adică „gata de plecare”. Acesta se face din două scaune, puse la un capăt și la celălalt pe care

Mortul cu două lumânări la cap

se așeza o măsurită din pânză de cânepă țesută în război. La cap, de o parte și de alta se puneau două lumânări, care trebuia să ardă tot timpul. Mai demult, lumina cea mare era pusă pe o scândură, așezată de-a latul copârșeului, atunci când se puneau mortul în copârșeu. Când era dus

⁸³ ștergar

mortul la cimitir, lumânarea era ruptă în patru bucăți, care se puneau la colțurile copârșeului.

Acum, înainte de slujba de înmormântare, pe pieptul mortului se pune o lumânare, de mărimea lui, răsucită.

Seara se face privechi. Priveghiul durează și azi două seri, timp în care mortul este vegheat de familie, rude, prieteni, cunoștințe, vecini. Ca timpul să treacă mai ușor, și cei care păzesc mortul să nu adoarmă, bărbații joacă cărți și uneori fac glume. Odinioară jucau chiar anumite jocuri de priveghi. Mai demult familia nu obișnuia să-i servească pe oameni cu nimic, apoi i-au servit cu bomboane, după care au început să-i servească cu cozonac, apă minerală, suc și răchie.

Femeile din familie bocesc mortul iar celelalte povestesc diferite întâmplări din viața acestuia. Aceste bocetele fac și azi parte integrantă din ceremonialul înmormântării, fiind, un fel obligație rituală, care trebuia respectată, indiferent de circumstanțe. Oamenii din sat socotesc că a nu boci mortul este un păcat.

„Născute din durere“, bocetele au un caracter spontan, o formă instabilă, iar conținutul lor este adaptat la datele concrete ce privesc defunctul. Sunt cântate pe o melodie lentă, în public, pentru a arăta comunității cât de mult este regretată moartea rudei decedate. În sfârșit, potrivit mentalității populare, mortul trebuie plâns cu vorbe și „pentru mort“, altfel va crede că nu a fost iubit de cei care au rămas. În plus, prin cuvintele acestor cântece mortului i se dau indicații precise, despre ce trebuie să le spună celorlalți din familie, plecați mai demult, în lumea de dincolo.

În timpul slujbei de înmormântare, care are loc în curte, participanții sărută crucea de pe pieptul mortului și pun bani pe sicriu. Sărutarea crucii este însoțită de noi bocete ale femeilor din familie. Preotul cere iertare de la familie și rude în numele mortului. Uneori familia plătește cantorului să cânte „*Hora mortului*“, un cântec prin care mortul își ia rămas

Scoaterea mortului în curtea casei

Mortul dus la groapă cu car cu boi

Convoi funerar cu căruță mortuară

bun de la toți cei dragi. După aceasta carul mortuar și cortegiul funerar pornește spre cimitir . Inițial mortul a fost dus la groapă cu car cu boi iar mai târziu cu căruță mortuară. În fruntea este dusă crucea și prapuri, iar la veterani steagul tricolor. Urmează preotul și diecii îmbrăcați în alb, neamuri și prieteni. Conform datinii, carul mortuar se oprește la fiecare gură de uliță. Preotul citește din Evanghelie și se aruncă bani. La cimitir, în fața gropii se bocește din nou. Gropașilor li se dă, peste copârșeu, două străiți cu colaci și o găină vie.

Cei invitați casă, la pomană, sunt serviți cu fasole sau „curchi, făcute cu carne sau clisă“.

La șase săptămâni și la un an familia face pentru mort parastas. Și atunci se dă mâncare acasă dar numai celor chemați.

Obiceiuri legate de casă

Construcția casei

Informații despre anumite rituri de construcție practicate în trecut, nu sunt în localitate. De altfel până la apariția caselor din văiuță, cu fundație, nici nu putem să vorbim despre punerea vreunui animal la fundație, ca jertfă a construcției, sau a unor obiecte aducătoare de noroc. Totuși cu ocazia demolărilor, la casele cu fundație s-au găsit bani îngropați, semn că o anumită ritualistică cu rol apotropaic se săvârșea în trecut. Această ritualistică continua și pe verticală, prin punerea crengii verzi cu sticlă și ștergură în vârf, „când se găta de ciripit”. Obiectele îi reveneau meșterului constructor. Sfârșitul casei era marcată de o masă, care se dădea celor ce au lucrat.

În trecut nu se încuia poarta. Când omul pleca de acasă punea pe dinafară, ca semn că lipsește, o bucată de *ciripă* și oamenii știau că-i plecat și nu intrau.

Sfeștania casei

Prin anii 1940 se mai păstra încă obiceiul sfințirii lunare a caselor. Preotul începea să umble la sfințit prin sat de dimineață și cum satul era mare umbla toată ziua. Această sfințire a caselor se numea „*sfeștania ceia mică*”. Odată pe an se făcea și *sfeștania mare*, când pe peretele preotul desena insemnele lui Isus.

Repertoriul de narrative

Poveștile satului

Când nu povestesc despre rebeliunea, care a produs multă suferință în sat și care reprezintă subiectul exemplar, întoarcerile în trecut le produc șepreușenilor multă plăcere.

Cu toate că grofii unguri au dispărut din localitate de mai bine de șaizeci de ani, memoria locală a conservat numeroase povestioare legate de ei: despre obiceiul de a se plimba cu patru cai prinși la birja ușoară, despre cum și-a pierdut Victor pelerina de la cal, despre cum și-a vândut „*loncioaie*”⁸⁴ castelul șepreușenilor în ‘46, despre cum au fost „*arădicați*” și duși în detenție la Tg. Mureș, unde făceau „*păpuci din pipirig*”, despre ultimul grof, rămas în sat, fără urmași.

Alături de aceasta saga locală a grofiilor, localitatea a conservat și povestea, prezentată ca adevărată, despre cum a înșelat Lică Sămădau un satean și i-a luat porcul din coteț. În sfârșit, toți povestesc despre, Lițu Ruji, un personaj ciudat, care făcea previziuni ce s-au adeverit.⁸⁵

Spuse cu umor, cunoscute de toată lumea din localitate, aceste întâmplări constituie azi repertoriul de narrative ale așezării.

Mitologie populară

Alături de povești, memoria locală mai conservă încă și credințe, superstiții, tabuuri legate de un mic grup de ființe malefice, din altă

⁸⁴ Csárán János

⁸⁵ A trăit, spun oamenii, în secolul al XIX-lea

lume, precum *strîga*,⁸⁶ *caii* lui Sîn Toader, *Marți Sara*, *strigoiul*, *spiriduș* care în anumite condiții devin agresive.

Astfel despre strigi se credea că sunt anumite femei care, din cauza unor blesteme, noaptea se dădeau de trei ori peste cap și se transformau, pentru câteva ore, în animale și stricau sau luau laptele de la vaci. Nu lipsesc nici poveștile despre strâgi împunse, pe când erau animal, care după ce se fac om, sunt recunoscute din cauza rănilor.

Despre cailor lui Sântoader, cei bățani azi au aflat de la moșii lor. Se spunea că aveau chip de feciori și că fetele doar într-un târziu le vedeau cozile de cal băgate în cizmă.

De asemenea se credea că unii oameni aveau „*spiriduș*”, care executa toate ordinele primite.

În sfârșit, în serile de marți, aflate sub controlul temutei Marți Sara, care le pedepsea pe fetele ce lucrau, nu se făceau șezători.

Azi nimeni nu poate descrie aceste ființe din „*altă lume*”, însă oamenii își amintesc cum moșii lor luau măsuri de protecție în cazul strigii sau a strigoiului și respectau interdicțiile de nelucrare pentru Sântoaderi și pentru Marți Sara.

Practica de a pune la Sf. Gheorghe *rug de strâgă* la ușa și la fereștile grajdurilor s-a păstrat până azi, chiar dacă niciunul din cei întrebați nu mai crede că în această noapte „*vine stâga să ia laptele de la vacă*”.

De asemenea credința în existența morților care se întorc acasă este încă puternică, ceea ce explică săvârșirea ritualului de destrigoire de către „*Pașcu Mitri*”, când verișoara lui i-a spus că bunica ei moartă s-a făcut strigoaie și vine în fiecare noapte acasă. Ca să o scape, s-au adunat șapte bărbați și au plecat cu un *lămpaș*, la 12 noaptea, în cimitir, au dezgropat moarta și i-au împlântat în piept o furcă cu un corn. Din noaptea aceea lucrurile s-au liniștit.

Practica este una cunoscută de întreaga comunitate din Șepreuș. La fel de eficient este și cuiul împlântat în inima mortului devenit strigoi. Preventiv, cei care se bănuia că nu-și vor găsi liniștea în mormânt erau arși la urechi cu fierul roșu,⁸⁷ se presară în jurul lor în sicriu

⁸⁶ bosorcă

⁸⁷ Culegere făcută în 1979. vezi Corpus de documente etnografice, Sărbători și obiceiuri, vol. II Banat, Crișana, Maramureș, Ed. Enciclopedică, Buc., 2002, p. 285

mac, li se pune cățel de usturoi în gură, le sunt *împetecate* (legate) picioarele cu rug.

Credințe și interdicții:

Unele credințe populare și interdicții se referă la anumite zile sau sfinți. Astfel de pildă vinerea nu se făcea pită și nu se ardea cuptorul, fiindcă era ziua „*Sfintei Maicii Vineri*” și trebuia ținută prin nelucrare.

Medicină magică și tratamente populare

Descântatul

Când pruncii nu se mai opresc din plâns li se sting cărbuni. Odinioară erau femei care știau să descânte dă sclintit, dă bube, dă orbanț. De deochi se descântă și azi.

Întorsu stomacului, pusul oaselor la loc

Ionu lu Pătraș știa să tragă oasele la animale și era chemat de toți din sat când aveau probleme.

De oameni se ocupă și azi Sofia Roați, care știe să întoarcă stomacul și să ungă și să pună la loc piciorul sclintit.

La *coptură*(puroi) oamenii puneau făină de mălai moiată și frunză de varză călită pe foc.

La *măndule*(amigdale) cârpă cu apă cu oțet.

Alimentația. Repertoriul culinar tradițional

Alimente rituale

Alimentele sfințite în biserică și consumate de localnici, în Șepreuș, sunt: „paștile”, prescura, coliva și „*pogacea din Vinerea Mare*”.

Mâncarea de post

Lângălau dă prune, must dă prune

Mâncarea cotidiană

Vara, la secere, „*mâncarea de bază era clisa*”

Iarna: șoanca de gâscă

Masa festivă (nunți, sărbători)

-Zama cu grițarași, sarme, papricaș de oaie

-Plăcinta coardă; plăcinta rățișe cu ludaie, curechi, mere,brânză.

Masa funerară(pomana)

Fasole sau „curechi“, făcute cu carne sau clisă.

Repertoriul folcloric

Repertoriul folcloric al satului a fost format din colinzi, strigături, bocete, horele mortului. O parte din acest repertoriu arhaic, cum sunt horele mortului, după decesului cantorului Mihai Turcuș, care le compunea și le cânta, nu se mai cântă în localitate. Altele precum strigăturile la nuntă, bocetele la înmormântare și colindele din seara de Ajun continuă să fie performate contextualizat.

Strigături

Descântec la recrutare

„Bate Doamne pă popa

Pă popa și pă birău

Cum o dat numele mneu

La domnii din Chișineu”

Descânțece de nuntă

Extrem de diverse și specializate pentru fiecare context (pentru nași, pentru socrii mici, pentru miri, etc.), descânțecele, cum sunt ele numite în Șepreuș, reprezintă și azi o componentă vie a patrimoniului imaterial local. Ele sunt spuse în graiul bihorean vorbit în localitate.

Descânțece pentru naș

„Dă-mi Doamne pă nașu mie

Că pă iel mi locomie

Nașa ducă-să inde- o vre

Că n-am ce face cu ie”

*„Nănașu nostu-i bogat
Culca-ne-om cu iel în pat
Duna și fie di pene
Nănașu fără izmene”*

*„La nănașu pă cotieț
Răsărit-o căstrăveți
Io mă duc să îi plivăscu
Iel mă-mbie și-l iubăscu”*

*„Nașule, nănașule
Umplutuț-ai punga bine
Să nu ne faci dă rușine”*

Descântec la casa miresii

*„Cine nu ne lasă-n casă
N-are ce pune pă masă
Numa o oală dă pisat
Și aceia dă căpătat. ”*

Descântec din partea nuntașilor miresii

*„Mireasa noastă-i dusă d-acasă
Și s-o dus pă dealu- n jos
Și-ș coate altu mai frumos. ”*

Răspus din partea nuntașilor mirelui

*„Dacă tot satu o umbla
Mai frumos tot nu-ș afla.”*

Cuvinte și expresii locale

În limbajul cotidian oamenii din localitate utilizează anumite cuvinte și expresii din graiul crișan. Împreună cu pronunția locală, ele fac parte din tezaurul lexical al comunei:

Aitură (sos de usturoi), *bădic* (capac), *bodilarăș* (pormoneu), *bodoarcă* (trifoi), *a buntuzî* (a răscoli), *căcădări* (măcieșe), *căput*

(poarta mare de căruțe), *ciumău* (pachet de tutun), *figheu* (capac de oală), *ghioabă* (butoi mic), *hoară* (păsări de curte), *hudă* (gură), *hunsut* (lingușitor), *huluit* (dărâmat), *jinchiiță* (caș cu zer), *jeb* (buzunar), *jeșcău* (pungă pentru tutun) *laboșă* (cratiță), *lud* (prost), *măndule* (amigdale) *misarăș* (măcelar), *a mijgura* (a ploua mărunț), *mișculanție* (șmecherie) *nălăut* (murdar), *nimuric* (mic de statură), *a nădăi* (a băuni), *oblu* (drept), *pirchiță* (bibilică), *poțoc* (șobolan), *pesmet* (magiun de prune), *pogan* (harnic), *perneu* (cenușă de paie), *pecar* (brutar), *rărunți* (rinichi), *rișcaș* (orez), *scoverzi* (clătite), *a sudui* (a înjura), *stupuș* (dop), *ștrimfi* (ciorapi), *șontorog* (șchiop), *șcățulă* (cutie), *șogor* (cumnat), *tută* (curcă), *tolchiș* (ulița principală), *a tăgăși* (a curăți), *a vândrăli* (a umbla hai hui), *zamă* (supă), *zdrăviat* (strănutat), *zăbunit* (năucit)⁸⁸.

Zicale

„Șepreș șapte uși”⁸⁹

„Să nu îți iei vacă din Apatcu și nevastă din Șepreș”

„pipirigu-plantă bună, să n-o ai nicări”

Viața cultural-artistică

Căminul cultural din localitate a fost dat în folosință în anul 1958. Una dintre cele două clădiri ale căminului a fost destinată pentru jocul duminical și pentru nunți, și este și azi cunoscută ca *sala de horă*, iar cealaltă cuprindea sala de spectacol, cu cinematograful sătesc, un club al tineretului, o bibliotecă comunală cu 8000 de cărți și săli de repetiții. În cadrul căminului cultural au activat, în timp, 11 formații artistice, însumând 100 de artiști amatori.

Formația de dansuri

În anul 1949 ia ființă prima formație de dansuri din comună, iar în 1950 a participat la primul concurs de dansuri, la Ineu. De la

⁸⁸ Ibidem, 117-120

⁸⁹ Zicala face trimitere la originea denumirii localității. Conform tradiției orale în Șepreș se putea ajunge din șapte direcții, adică pe șapte porți.

această dată, dansatorii din Șepreuș vor fi prezenți la diferite concursuri artistice la Oradea, Salonta, Chișineu-Criș. În anul 1966 echipa de dansuri din Șepreuș a luat locul 5 la Festivalul popular din Țara Crișurilor. În sfârșit, din 1972 până în 1989 vor fi prezenți la toate spectacolele organizate la Arad, cu ocazia Festivalului Județean „Primăvara Arădeană”.

Formația de dansuri populare a avut în anul 1988 următorii membrii: Suci Teodor (n. 1945), Suci Maria (n. 1950), Turcuș Mihai (n. 1945), Turcuș Maria (n. 1946), Stana Teodor (n. 1946), Stana Florica (n. 1947), Stana Petru (n. 1946), Stana Viorica (n. 1950), Nistor Iosif (n. 1945), Muntean Floare (n. 1949), Veliciu Gheorghe (n. 1946), Faur Ana (n. 1948), Pârvu Ioan (n. 1948), Pârvu Maria (1940), Lazăr Teodor (n. 1919). După 1990 formația de dansuri s-a desființat.

Repertoriul local de dansuri era format din *Raru de la Șepreuș*⁹⁰, cunoscut și sub numele de *P-a lungu*, *P-a lungu(ca din cimpoi)*, din *Mănuțălu* și din *Ramoșa*⁹¹, ultimul un joc *pă tri pași*. Toate aceste dansuri împreună constituiau suita tradițională.

Localitatea a continuat să aibă formație instrumentală până prin anii 1975-80. Principalele instrumente au fost vioara primă, vioara

Grup de dansatori

Formația de dansuri din „Șepreuș”

Pe scenă

⁹⁰ Ioan T. Florea, *Folclor muzical din județul Arad. 500 melodii de joc*, Arad, 1975, p. 47.

⁹¹ Mihai Barna, *op. cit.* p. 257-258.

contră și contrabas. În perioada 1972-1978, cânta la vioară Ioan Leucuța.⁹²

În 1998 localitatea încă mai avea un instrumentist, pe Covaci Ioan(n. 1945)⁹³.

Actualul director al Căminului cultural este Ioan Velici.

Mănuțălu

Raru de la Șepreuș

⁹² Ioan Leucuța, n. 1929.

⁹³ În 1998 au fost filmate dansurile din Șepreuș. La înregistrarea lor audio-video au apărut Viorel Nistor, Slobodan Pasculevici și Constantin Purcel de la Centrul Județean al Creației Populare Arad

Pe-a lungu lu' Ionu lu' Piticu

Leucuța Ioan, Șepreș

Ramoșa

CAPITOLUL V

Viața spirituală

Recensămintele din secolele XIX și XX consemnează, alături de ortodocși și o populație catolică, reformată, evanghelică, și mozaică. Românii au avut lăcaș de cult atestat încă din secolul al XVIII-lea. Alături de această biserică ortodoxă, familia Csárán va construi, în secolul XIX, o capelă iar mai târziu o biserică romano-catolică, care a fost demolată cândva prin 1980.

Structura religioasă a locuitorilor din Șepreuș în intervalul 1869-1910

Anul	Ortodocși	Gr.-cat.	Rom.-Cat.	Reformați	Evanghelici	Izraeliți
1869	3695	20	277	72	5	49
1880	3465	26	248	74	3	63
1900	3547	9	451	143	12	75
1910	3976	163	271	164	43	35

Din secolul XX în localitate apar și cultele neoprotestante: adventiștii de ziua a șaptea, baptiștii și penticostalii, care în timp își vor constitui comunități bisericești și își vor construi case de rugăciune sau biserici.

Structura confesională în prezent este următoarea:

Ortodocși :2340

Romano-catolici:11

Alte religii: 408

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

La mijlocul secolului al XVIII-lea localitatea figura cu o biserică de lemn veche, cu hramul „Sfinții Arhangheli.” După mutarea satului în actuala vatră și după sistematizarea localității, în anul 1780 ea a fost înlocuită cu o altă biserică de lemn, amplasată în centrul comunei⁹⁴, care funcționează până în 1854, când începe construcția la actuala biserică, din piatră și cărămidă, cu hramul „Bunavestire”. Lucrările de construcție au fost întrerupte până în 1861, din cauza dificultăților financiare apărute datorită calamităților. Biserica a fost executată în stil baroc. Turnul, la fel ca o parte din casele din localitate, a fost acoperit cu șindrilă. În 1884, cu bani de la credincioși, șindrila a fost înlocuită cu tablă zincată, iar mai târziu cu țiglă. În anul 1893 în turn s-a pus un clopot de aramă, care există și azi. Tot pe banii credincioșilor a fost înlocuită și pardoseala din lemn cu plăci de mozaic.

După al doilea război mondial, parohia a cunoscut o perioadă de înflorire, datorată bunăstării credincioșilor. Astfel, în 1962 s-a construit casa parohială iar în 1993 s-a început renovarea bisericii și pictarea ei în interior. Lucrările au fost gata în 1997, sfințirea făcându-se în prezența episcopului Aradului, P. S. P. Timotei Sevcicu

Cât privesc odoarele bisericii, o parte din ele datează din secolul XVIII, din vremea primei biserici de lemn. Satul a adunat cu multă nevoință bani, pentru a cumpăra cărțile de trebuință neamului. Unele din ele, precum Octoiul (Buc. 1720) 2 ex., Molitvenicul (Buc. 1722), Penticostarul (Râmnic, 1743), Liturghierul (Râmnic, 1747), Penticostarul (Râmnic, 1767), au fost aduse din Țara Românească, prin vămile cucului. Alături de acestea, în ani, s-au mai cumpărat un Strastnic (Blaj, 1753), o Evanghelie (Blaj, 1779), Adunarea Cazaniilor (Viena, 1793), cele 12 Mineie (Buda, 1804-1805) și două exemplare din Octoih cu Catavasier (Buda, 1826). Toate aceste cărți vechi românești fac azi parte din patrimoniul cultural național.

Tot din secolul XVIII-lea s-au păstrat și trei icoane pe lemn, un Isus Hristos, o Sf. Treime și Pogorârea Duhului Sfânt. La acestea se adaugă două potire din secolul al XIX-lea, din care unul de argint.

⁹⁴ Pavel, Vesa, *Biserici de mir arădene între tradiție și modernitate*, Editura, Arad, 2000, p. 170

Azi comunitatea ortodoxă română din localitate numără 2329 de credincioși. Pe lângă biserică funcționează un cor mixt și un cor de copii. Din 1990 religia a început să fie din nou studiată în școală.

Din șirul preoților care au servit la Parohia ortodoxă română din Șepreuș se numără:

Ioan Pavlov (1755)
Dumitru Popovici (1755,1767)
Ștefan Popovici (1767, 1791)
Ioan Pavelovici (1767)
Ieremia Popovici (1785)
Iov Gobriaș (1791)
Ioan Petrovici (1827)
Pavel Popovici (1827)
Petru Papp (1849)
Avram Ursuțiu (1849, 1877)
Mihai Sturza (1870-1890)⁹⁵
Teodor Petraș (1878-1925)⁹⁶
Ioan Stana (1892-1897)⁹⁷
Ursuț Cornel, preot protopop (1923-1924)⁹⁸
Goldiș Mihai(1923-1934)
Ștefănuț Ioan(1936)
Tau Ioan(1936)
Turic Ioan
Oprea Ioan
Craveț Călin

⁹⁵ A murit la doar 39 de ani.

⁹⁶ S-a născut la Șepreuș, în anul 1845. A funcționat preot aici vreme de 47 de ani, iar la 12 aprilie 1925 a trecut la cele veșnice. (Cf. Vesa Pavel, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități (1701-1918)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, p. 668.)

⁹⁷ Ioan Stana (1867-1942) s-a născut la Șepreuș și a absolvit liceul la Beiuș și Institutul Teologic din Arad, în anul 1892. A funcționat preot la Șepreuș (1892-1897), la Sarafola (1897-1921) și la Comlăuș (1921-1938). Se pensionează în anul 1938, iar la 26 ianuarie 1942, la vârsta de 75 de ani, trece la cele veșnice. Este fratele preotului Simion Stana, fost redactor al revistei „Biserica și Școala” (Cf. *Biserica și Școala*, an LXVI, nr. 5, din 1 februarie 1942, p. 38).

⁹⁸ Cornel Ursuțiu din Șepreuș a administrat Protopopiatul Inelui între anii 1897-1898), după moartea lui Ioan Cornea, până la venirea lui Constantin Gurban. (Cf. Vesa Pavel, *op. cit.* , p. 554.)

BISERICA ADVENTISTĂ DE ZIUA A ȘAPTEA

Cultul adventist de ziua a șaptea în Șepreuș a apărut în anul 1907. Primii care au îmbrățișat această credință au fost frații Axente și Petru Indricău, veniți în Șepreuș din Germania, unde emigraseră. În 1909, lor li se alătură familia Dudaș Ioan din Békéscsaba, Ungaria de azi. Apoi au fost botezate Cioltean Maria și Dudaș Iuliana, de către pastorul John H. Huenergardt, care, trimis de către Conferința Generală, i-a slujit și pe credincioșii din Șepreuș, în perioada 1895-1916. În sfârșit, în anul 1914 au fost botezați în pârâul Sarteș, zona Bărcuț, familiile: Petraș Gheorghe, Pârv Teodor, Ban Pavel, Ban Mihai, Ban Teodor.

La început, serviciul religios s-a desfășurat în casele credincioșilor Indricău Bella (1907-1916), Corpan(1916-1919), Brezu(1920-1923), Donoai(1924-1926) și Ban Teodor(1927-1933).

Numărul credincioșilor a crescut progresiv, ca după anul 2000 să înceapă să scadă.

Anul	Număr credincioși
1917	20
1933	100
1980	270
1999	370
2010	276

Creșterea numărului credincioșilor a determinat cumpărarea în 1933 a unei case de rugăciune proprii. La inaugurarea, care a avut loc în noiembrie 1933 a participat Președintele Bisericii Adventiste din România, Petre Paulinii. Între anii 1942-1944, când întrunirile nu au fost permise, casa de rugăciune a fost închisă și transformată în atelier de confecționat măști. Apoi serviciul religios a fost reluat până în martie 1982, când casa de rugăciune devenind neîncăpătoare, a fost demolată, și a început construirea unui nou lăcaș de cult. Lucrările

au întâmpinat mari greutăți în autorizare, însă în septembrie 1982 s-a ținut primul serviciu religios, deși clădirea nu era complet terminată. Festivitatea de sfințire a avut loc în 16 mai 1987, în prezența Președintelui Uniunii Adventiste, Popa Dumitru și a secretarului, Ioan Dumitrescu. Invitat de onoare a fost John Grant, directorul de tineret al conducerii Bisericii Mondiale Adventiste.

Corul bisericii adventiste a fost înființat în anul 1935. Între anii 1955-1958 a fost dirijat de Ioan Stana a Câmpului. Sub îndrumarea pastorului Folovenghi Dezideriu a luat ființă orchestra de muzică. Conducerea acesteia a fost preluată ulterior de soția pastorului Gheorghe Darvașan. În sfârșit, în 1970 a fost înființată fanfara bisericii, condusă la început de Sumă Gheorghe iar mai târziu de Florea Burcă din Arad și de Petraș Teodor și Ganea Traian din Șepreuș.

Dintre evenimentele mai importante din viața bisericii menționăm: Întâlnirea Fiilor Bisericii, din 1995 și Aniversarea a 90 de ani de biserică adventistă la Șepreuș, din 1997.

Conducerea bisericii

În trecut, din conducerea bisericii au făcut parte: Ban Teodor, Sturz Simion, Ștefan Ioan (Lăzăroi), Dudaș Matei și Stana Ioan.

Comitetul de conducere în 2001 a fost următorul:

Prezbiteri: Stana Gheorghe, Crișan Sorin, Stana Mihăiță

Secretar: Pârlog Florica

Prim Diacon: Stana Mihai

Casier: Pârv Mihai

Diriginte școală de sabat: Henț Florica

Responsabil evanghelizare: Ban Gheorghe

Responsabil viața de familie: Pârv Simion

Pastorii bisericii: John H Huenergat, Mateescu Tanase, Popescu, Herman Petru, Motorca, Cionca, Manhait, Raith, Toplici Constantin, Prevelitz Ioan, Roibescu, Tolan, Rădulescu, Crișan Pavel, Banciu Gheorghe, Sabian Petru, Deac Gliogor, Bastoreală, Doaga Gheorghe, Secui Petru, Roșca Viorel, Cazan Gheorghe, Darvașan Gheorghe, Samota Constantin, Maur Traian, Rusu Gheorghe, Jigau Dimitrie, Moldovan Aron, Ban Ionel, Poenaru Octavian, Danaiața Valentin, Floricel Lucian, Roman Liviu, Marcel Asanache.

BISERICA BAPTISTĂ

Cultul baptist este atestat în Șepreuș din anul 1900. Prima familie care a trecut la Biserica Creștină Baptistă a fost familia lui Sasu Ioan, originar din Șomoșcheș. În timp, numărul credincioșilor a crescut, ajungând în anul 1950 la 240 de membrii. Din acest an, membrii comunității baptiste au început să scadă, încât în anul 2000 erau 67 iar în 2010 mai sunt 35 de credincioși.

Lăcașul de cult a fost construit în anul 1928, până atunci serviciul religios desfășurându-se pe la casele unor credincioși. În același an ia ființă și corul mixt al bisericii. În sfârșit, în anul 1948 este cumpărată fanfara. În perioada 1941-1943 biserica a fost închisă, după care și-a continuat activitatea.

În timp, conducerea bisericii a fost următoarea: Sas Petru, Catrința Simion, Pitaș Petru, Stupan Ștefan, Roșca Ioan, Nistor Teodor, Marta Mihai, Stana Teodor, Simion Teodor.

Conducerea din anul 2001

Responsabil- prezbiter: Durcău Ioan

Secretar: Incicău Ioan

Membrii: Morar Ioan (A lui Nacu), Incicău Mihai (A lui Laura), Trif Mihai (A Trifului), Cionea Ioan (A lui Mujoaie)

Pastorii:

Sas Petru din Șomoșcheș, Oală Avram din Gurba, Victor Teodosie din Arad,

Catrința Simion din Șepreuș, Jula Vasi din Ineu, Ardelean Jacob din Pecica,

Chisăliță Avram din Arad, Morar Găvrilă din Cermei, Bradea Dumitru din Oradea

Stuparu Ștefan din Șepreuș.

Un eveniment important în viața bisericii a avut loc în anul 1999 când au fost botezate 6 persoane, care au trecut la credința baptistă.

BISERICA CREȘTINĂ PENTRICOSTALĂ

Cel mai nou cult în comună este cultul penticostal, adus în Șepreuș în 1990 de familia de rromi Stana Mihai(Cioata) din Covăsânț. Numărul de membrii ai bisericii penticostale a crescut de la o persoană în 1990 la 110 persoane în 1999. Credincioșii penticostali sunt în cea mai mare parte rromi căldărari.

Până la construirea, prin forțe proprii, în 1999, a bisericii penticostale din localitate, serviciul religios s-a ținut în casa lui Stana Mihai. Conducătorul bisericii este și azi Stana Mihai, cu toate că nu deține atestat de diacon sau prezbiter.

CAPITOLUL VI

Învățământul

Înființarea școlilor naționale în contextul reformismului habsburgic

Correspondența dintre Maria Terezia și fiul său ilustrează extrem de clar definiția pe care Iosif al II-lea o dă toleranței religioase: permisiunea acordată tuturor cetățenilor care sunt folositori statului să posede pământuri, să exercite meserii și diverse alte funcții care pot aduce avantaje materiale, indiferent de credința pe care o profesează. Altfel spus, teoriile absolutismului luminat au la bază și interese de ordin economic. Mai ales după vizita pe care o efectuează în Transilvania, în anul 1773, luând contact direct cu realitățile politice și religioase de aici, Iosif al II-lea abolește, gradual, toate practicile represive la adresa necatolicilor din imperiu și suspendă orice formă de cenzură civilă și religioasă.⁹⁹ Desigur, imperialii vizează întărirea poziției Vienei în Transilvania, opunând nobilimii maghiare tradiționaliste dezvoltarea economică, administrativă și culturală a sașilor și românilor. Una peste alta, libertatea religioasă și accesul la învățătură aveau să producă, treptat, o dezvoltare a conștiinței naționale pentru toate popoarele din imperiu.

Curtea vieneză a decis, la 10 octombrie 1786 să emită instrucțiuni mai amănunțite cu privire la funcționarea noilor școli. Înființarea școlilor a fost încredințată directoratului școlar din Oradea, care, în

⁹⁹ La 8 iunie 1782, Iosif al II-lea emite Patenta imperială de abolire a cenzurii. Cu un an înainte, acordase primul Edict de toleranță, în octombrie 1781 pentru Austria Superioară, la 25 octombrie pentru Ungaria, la 27 octombrie pentru Moravia și Styria, la 30 octombrie pentru Boemia, și la 3 noiembrie pentru Krajna, la 8 noiembrie pentru Transilvania, 10 noiembrie pentru Galiția, 12 noiembrie pentru Țările de Jos austriece, la 30 martie 1872 pentru Schleswig, iar la 30 mai 1872 pentru Lombardia. Toate aceste patente, adaptate provinciilor cărora se adresau, aparțin ansamblului coerent al politicii iosefine, cunoscut sub numele de *Toleranzpolitik*.

cooperare cu autoritățile locale și cu domnul de pământ, trebuiau să încheie un contract de parteneriat pentru edificarea și susținerea acestora. Se prevedea ca învățătorul să aibă pregătirea metodică necesară și să cunoască limba germană. Pregătirea metodică urma să fie asigurată prin cursuri specifice, desfășurate la Timișoara¹⁰⁰ și la Oradea.¹⁰¹ Salariul învățătorului era stabilit printr-un contract încheiat între direcția școlară comitatensă¹⁰² și antistia comunală¹⁰³ iar cuantumul acestuia nu se modifica nici dacă învățătorul se schimba pe parcurs. În contract se prevedea ca două-treimi din salariul învățătorului să fie plătit în natură – cereale, fructe, fân, lemne, carne, paie etc. – iar o treime în bani. Bunurile în natură erau achitate de către comună, evident, prin aportul comunității locale, iar banii erau asigurați de către domnii de pământ și de direcția școlară a comitatului.

Deosebit de interesant pentru acea perioadă era faptul că învățământul era obligatoriu. Conform instrucțiunilor din anul 1786, se prevedea necesitatea efectuării unui recensământ școlar, pentru a se cunoaște cu exactitate numărul copiilor de vârstă școlară. De asemenea, se menționa necesitatea construirii de școli, dar și obligativitatea părinților de a-și trimite copiii la școală. Mai mult, pentru că în mediul rural majoritatea copiilor erau folosiți de către părinți la muncă, autoritățile imperiale au dispus angajarea pentru fiecare localitate a unui păstor, care să se ocupe cu păstorirea animalelor, degrevându-i pe copii de această sarcină și dându-le astfel posibilitatea frecventării cursurilor școlare.¹⁰⁴

În comitatul Arad au fost înființate, cu această ocazie, un număr de patruzeci și opt de școli, începând cu luna martie a anului 1789, când împăratul Iosif al II-lea primește contractele privind constituirea acestora și semnează decretul imperial: Dud, Târnova, Taut, Drauț,

¹⁰⁰ Cursurile metodice de la Timișoara erau susținute sub conducerea lui Teodor Iankovics de Minevo.

¹⁰¹ La Oradea, cursurile metodice se desfășurau sub coordonarea lui Alexe Vizileci, directorul școlilor românești neunite, iar mai târziu a succesorului acestuia, Teodor Abramovici. Șepreușul, la fel ca toate localitățile din dreapta Mureșului – cu excepția Aradului Vechi – țineau de Oradea, iar cele din stânga Mureșului, de Timișoara.

¹⁰² Echivalentul Inspectoratului Școlar Județean de astăzi.

¹⁰³ Echivalentul Consiliului local de astăzi.

¹⁰⁴ Arhiva Arhiepiscopiei Arad, Ordinul nr. 50. 164 din anul 1786.

Nadăș, Măderat, Mâsca, Curtachier¹⁰⁵, Cherechi¹⁰⁶, Pâncota Veche, Agriș, Minișul de Sus, Luguzău, Chier, Gurba, Șicula, Ineu, Mănerău, Aldești, Bocsig, Zărând, Sinteia, Otlaca¹⁰⁷, Șiclău, Pilu Mare, Vârșand, Cintei, Nădab, Miniș, Cuvin, Radna, Covăsânț, Micălaca, Talpoș, Mișca, Cermei, **Șepreuș**, Apateu, Iosaș, Sebiș, Dezna, Dieci, Sâmbăteni, Semlac, Păuliș, Buteni, Bontăști și Almaș.¹⁰⁸ Au fost tipărite contracte școlare-tip, pentru toate școlile românești. În contract nu era trecut numele învățătorului, iar retribuirea acestuia era diferită de la o comună la alta, motiv pentru care învățătorii căutau să găsească școlile comunale cele mai rentabile, care ofereau salarii mai mari, condiții mai bune de cazare sau chiar suprafețe de pământ mai mari.

Însă, contrar politici și instrucțiunilor imperiale, congregația comitatensă¹⁰⁹ arădeană anulează toate contractele școlare încheiate până atunci, începând cu data de 1 mai 1790, blocând în bună măsură dezvoltarea școlilor românești din comitat. Era, pe de o parte, o politică a autorităților locale maghiare de a sabota reformele imperiale, care îi ridicau pe românii majoritari din statului de neștiutori de carte, iar pe de altă parte, o tendință de evitare a sarcinilor de a construi școli și a plăti învățători de către domnii de pământ și autoritățile locale din acea vreme. Efectul acestei măsuri a fost unul cât de poate de devastator pentru școlile românești de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, deoarece mulți învățători, nemaifiind plătiți, și-au abandonat școlile.

Începuturile școlii din Șepreuș

Abuzul congregației comitatense arădene nu a afectat școala din Șepreuș, unde, într-un document centralizator din anul 1791, aflat astăzi în arhivele Arhiepiscopiei Aradului, la poziția 69, găsim menționat primul învățător, Vasile Iacoș (Gacoș), care la acea dată avea 36 de ani și lucra în învățământ de 3 ani¹¹⁰.

¹⁰⁵ Chierul de astăzi.

¹⁰⁶ Caporal Alexa de astăzi.

¹⁰⁷ Grăniceriu de astăzi.

¹⁰⁸ Lupaș Ioan, *Iosif al II-lea și școlile românești din județul Aradului*, în *Studii, conferințe și comunicări istorice*, București, 1928, p. 19.

¹⁰⁹ Asemănător Consiliului Județean de astăzi.

¹¹⁰ A fost considerat de comisia școlară ca necorespunzător din punct de vedere profesional. Mențiunea de „necorespunzător” trebuie citită fie ca neavând studii corespunzătoare, mai ales că Preparandia arădeană încă nu se înființase, fie că nu vorbea limba maghiară etc.

Numărul elevilor care frecventau școala din Șepreuș la acea vreme a fost unul destul de mare – 160 de băieți și 60 de fete – disproporția dintre numărul băieților și fetelor având drept cauză mentalitatea din acea perioadă, conform căreia fetele n-ar avea prea mare nevoie de carte. Școala se găsea într-o stare destul de modestă, necesitând un spațiu mai mare sau renovarea celui existent, iar salariul învățătorului era de 120 de florini anual, lemne și carne de vită, asigurate din partea comunității.

În 12 noiembrie 1792 în localitate este numit un nou învățător, Florea Cociuban, originar din Ineu, care în primavara anului 1793 urmează cursurile de metodică organizate la Oradea.

Durata de școlarizare în această perioadă era de 6 ani, de la 6 la 12 ani, iar elevii erau împărțiți în două grupe.

La prima grupă se predă învățarea literelor, silabisirea, citirea literelor de tipar, scrierea literelor și silabelor, exerciții simple de aritmetică

La grupa a doua se predă religia, citirea, caligrafia, ortografia, dictarea, cunoștințe de morală, aritmetica și compunerea.

După 1810 școlile au cunoscut o nouă organizare. Elevii au fost împărțiți pe clase iar la fiecare clasă se studiau anumite materii:

Clasa I: Catehismul mic, Exerciții intelectuale, Cunoașterea literelor, Calculul oral, Scrierea, Orații din Octoih.

Clasa a II-a: Catehismul, Citirea din cărți morale și din Ceaslov, Citirea maghiară și germană, Exerciții intelectuale, Caligrafia, Gramatica, Ortografia, Dictare, Aritmetica.

Clasa a III-a: Catehismul, Istoria biblică, Explicarea Evangheliei, Psaltirea, Aritmetica, Caligrafia, Ortografia și scrierea dictando, Gramatica, Exerciții intelectuale, Concepte scrise.

În anul 1811 în Șepreuș învățau 17 elevi.¹¹¹

În 8 noiembrie 1816 la Școala din Șepreuș este numit primul director, Stana Teodor. În perioada 1818-1822 învățător în sat a fost Ion Iluța. În 1822 în localitate erau în evidențe 94 de băieți și 28 de fete de vârstă școlară. Cursurile au fost însă urmate de 35 de băieți.

¹¹¹ Popiangă, Vasile, *Un secol de activitate școlară românească în părțile Aradului. 1821-1821*, Arad, 1974, p. 179

Anii următori situația școlară în localitate este următoarea:

An școlar	Cl.I	Cl.II	Cl. III	Total	Frecv. regulată	Frecv. neregulată
1825/26	4	6	10	20	12	8
1834/35	14	8	8	30	10	20
1843/44	27	13	13	53		

Învățătorii:

1791-Vasile Iacoș

1792- Florea Cociuban

1810-Diaconu

1818-1822 –Ioan Iluța

1825-26-Moise Iovuța

1834-1844- Ioan Suci

Perioada școlară 1867-1918

În anul 1868, Șepreușul făcea parte din rețeaua școlară a Protopopiatului Chișineu Criș. La o populație ortodoxă de 3159 de suflete, școala din localitate, construită în 1854 avea înscriși 40 de elevi și funcționa cu un singur învățător, Meletie Suci absolvent al Preparandiei din Arad în 1865.

Peste 5 ani, în 1873 lucrurile s-au schimbat în bine din punct de vedere al școlarizării. Populația ortodoxă, ajunsă la 3915 de suflete, susținea financiar două școli mixte, cea veche și una nouă, într-o clădire provizorie .

Cele două școli erau frecventate de 100 de băieți și de 20 de fete. Localitatea avea și doi învățători, pe Meletie Suci cu o vechime de 8 ani în învățământ și pe Teodor Petraș, cu 2 ani vechime. Salariul primului învățător era, conform actelor de arhivă de 200 fl. + bunuri în natură în valoare de 558 fl iar al celui de al doilea de 250 fl. +bunuri în natură în valoare de 478fl. Director școlar local era Ioniță Pârv.¹¹²

¹¹² Popiangă, Vasile, *Școala românească din părțile Aradului în perioada în perioada 1867-1918*, Arad, 1976,p. 131

La fiecare sfârșit de an școlar elevii erau examinați de o comisie. În anul 1880/81 Șepreușul era centru de inspectorat pentru 8 localități, inspector fiind preotul Mihai Sturza¹¹³.

Totuși, după cum ne indică situațiile școlare ale vremii, până în 1918, promovabilitatea elevilor din Șepreuș a fost totuși una scăzută:

An școlar 1880/81	Frecv. b	Frecv. f	Total	Prez.ex. b	Prez.ex. f	Total	Înv.
Șepreuș I	63	40	103	18	2	20	Ioan Buștea
Șepreuș II	65	43	108	26	4	30	Meletie Suciu
An școlar 1904/5	Frecv. b	Frecv. f	Total	Prez.ex. b	Prez.ex. f	Total	Înv.
Șepreuș I	41	24	65	43	8	51	George Barna
Șepreuș II	55	30	85	50	14	64	George Sturza
An școlar 1917/18			Total elevi 6-12			Total elevi 6-12	* două posturi vacante
Șepreuș	-	-	510	-	-	41	George Sturza

Perioada școlară 1918-1947

O importanță deosebită în reorganizarea învățământului a avut-o după Unire Congresul învățătorilor din 1919 de la Sibiu prin care s-a elaborat un plan de învățământ și regulamente administrative unitare pentru toată țara.

După noul sistem, școlarizarea la cursul primar era de 8 clase, iar vârsta de școlarizare între 6 și 14 ani. De asemenea, anul școlar începea la 1 septembrie și se termina la 31 mai.

¹¹³ Arhiva Episcopiei Arad, IV-28-1881

În sfârșit, prin legea învățământului din 26 iulie 1924, școlarizarea începea la 7 ani, durata învățământului devenea de 7 ani iar planul de învățământ era unul unitar.

În anul școlar 1923/24 directorul școlii din Șepreuș a fost Teodor Ardelean. Potrivit foii matricole, materiile de studiu din acea vreme erau

Limba română – Scriere și exerciții gramaticale

- Citire
- Exerciții de memorie și liberă reproducere
- Exerciții de compunere
- Exerciții de intuiție

Matematică

Religie

Istorie

Geografie

Științele fizico-naturale

Dexterități - Caligrafie

- Desen
- Cântul
- Exerciții corporale și jocuri gimnastice
- Lucru manual băieți
- Lucrări practice
- Lucru de mână fete

Purtarea

Frecventarea

În anul școlar 1937/38 în Șepreuș funcționau 7 cadre didactice (Dragan Florica- Clasa. I, Mita Elena –Clasa II-a, Bălan Vasile- Clasa III-a, Cârstea Nicolae-Clasa IV-a, Henț Ioan- Clasa V-a, Tașcău Constantin-Clasa VI-a, Vizitiu Dumitru-Clasa VII-a) iar director era Andrei Guțu.

Școala era frecventată de 403 elevi din care au promovat 376 de elevi și au rămas repetenți 27. Pe clase, situația școlară a fost următoarea:

Clasa	Nr. elevi înscriși	% frecventau	% promovați
Clasa I	116	86,9%	84,9%
Clasa II-a	103	81%	88%
Clasa III-a	93	88,75%	97%
Clasa IV-a	83	81,5%	98 %
Clasa V-a	43	86 %	97 %
Clasa VI-a	15	96%	91%
Clasa VII-a	20	84,80%	92 %

În anii de război, școala a continuat să funcționeze. În anul școlar 1942/43 au fost înscriși 290 de elevi iar în anul școlar 1943/44, 319 elevi. Dintre aceștia au promovat anul 267 de elevi adică 83,69% iar 20 au abandonat școala.

Localitatea avea 12 cadre didactice: Cârstea Nicolae-învățător gr. I; Tașcău Constantin-învățător gr. II; Mita Elena-învățător gr. II; Vințan Olivia-învățătoare, Bălan Vasile-învățător definitiv; Popescu Petrina-învățător profesor; Stana Ioan-învățător definitiv; Halunga Stela-învățătoare; Dragalina Dumitru-învățător încredințat; Groza Nicolae-învățător încredințat.

Prin activitățile desfășurate cu multă dăruire, acești învățători au avut, alături de preot, un rol deosebit la ridicarea culturală a localității.

Funcționarea școlii în perioada comunistă

După instaurarea puterii comuniste, învățământul a suferit și el importante modificări impuse de noua politică de stat, care urmărea formarea omului nou și promova în acest scop în școli ateismul științific.

Prin reforma învățământului din august 1948, școlile confesionale și cele particulare au fost desființate, învățământul devenind unul de stat. Au fost scoase materii precum religia și introduse materii noi, menite să schimbe viziunea asupra lumii precum bazele darwinismului și marxism-leninismul. De asemenea în școli a început să se studieze limba rusă.

Situația școlară în primele decenii de comunism a fost următoarea:

Începând cu anul școlar 1961-62 învățământul general a devenit obligatoriu și gratuit și s-a prelungit la 8 ani. Ulterior învățământul general s-a prelungit la 10 clase.

Până în 1979 când a fost dată în folosință actuala școală, cursurile de țineau în 5 clădiri, la care se mai adăuga clădirea grădiniței, care funcționa cu un program prelungit.

Școala nouă cuprindea 9 săli de clasă, direcțiunea, secretariat, sală profesorală, contabilitate. La acestea se adăugau sala pentru materialul didactic, biblioteca și sala pentru păstrarea materialelor sportive.

În anii 1980-1982 în școală s-a introdus încălzirea centrală.

Anul școlar	Elevi înscriși	Promovați	Procente	Repetenți	Absențe abandon
1947/48	420	286	68%	36	98
1953/54	390	312	80%	50	28
1961/62	322	293	91%	-	-

Elevii efectuau în fiecare an practică agricolă la C. A. P. -ul din localitate iar banii primiți de școală pentru munca prestată erau folosiți la dotarea școlii.

Școala Generală Șepreuș, după 1989

După 1989 până în 1994 interesul elevilor din Șepreuș pentru școală a scăzut foarte mult. Acest lucru s-a reflectat atât în numărul mic de elevi înscriși cât și în situația lor școlară. Dacă până în 1989 școala funcționa la fiecare ciclu de învățământ cu câte 4 clase paralele, în care învățau cam 36 de elevi, s-a ajuns ca într-o clasă numărul de elevi să nu depășească 24 de elevi iar clasele paralele să dispară. De asemenea, în anul școlar 1989/90 din 314 elevi înscriși în clasele I-VIII, 111 nu au promovat clasa. În plus, slaba pregătire a elevilor a determinat orientarea celor mai mulți dintre absolvenți spre școli profesionale.

Situația a început să se redreseze după 1994, când numărul elevilor înscriși la școală, inclusiv al romilor crește din nou.

Astfel în anul școlar 1995/96 la clasele I-IV s-au înscris 153 de elevi iar la clasele V-VIII - 75. Din cei 228 de elevi au promovat

clasa 214. În anul școlar 1997/98 din 280 elevi înscriși în clasele I-VIII, au fost promovați 246.

În 2001 școala funcționa cu 8 profesori, 6 învățători și 4 institutoare. Director era Mladin Simion

În anul școlar 2009/ 2010 la Școală din Șepreș I-VIII sunt înscriși 62 preșcolari și 203 elevi. Unitatea de învățământ are ca angajați 8 institutori, 7 profesori și 1 o secretară bibliotecară și dispune de 7 săli de clasă, laborator de fizică-chimie, sală de sport și teren de sport.

Elevi desfășoară o serie de activități extracuriculare precum serbări școlare(la Crăciun, 1 Martie, 1 Decembrie, sfârșitul anului școlar), excursii, concursuri, întreceri sportive, dans modern, etc.

De asemenea elevii școlii din Șepreș au participat la olimpiade și concursuri școlare precum Eurojunior, Cangurul matematicii, Olimpiii cunoașterii, ProEducația.

CAPITOLUL VII

Viața sportivă

Echipa de fotbal

Terenul de fotbal al comunei a fost amenajat, la inițiativa unor tineri (Pavel Ioan, Pârvu Flore, Pârvu Gheorghe, Pârvu Simion, Pârvu Mihai, Suciul Aurel, Suciul Ioan, Mesaru Ioan, Stana Radu, Horga Mihai, Toma Petru și Nistor Petru) în vara anului 1948. Ei au făcut măsurători, au curățat terenul de scaieți și buruieni, au adus porțile cu carul cu boi.

După 1957 s-au făcut noi lucrări. Terenul a fost împrejmuit cu sârmă, au fost schimbate vechile porți cu altele noi din țevi groase, au fost construite vestiarele și grupul sanitar.

Primele meciuri de fotbal au fost fără competiție, organizate cu localitățile vecine: Satu-Nou, Vânători, Cermei, Mișca, Ineu, Chișineu-Criș, Zărand.

Componenta primei echipe de fotbal din Șepreș a fost următoarea: Pârvu Simion, Horga Mihai (portari), Eleneac - inginer GAC, Comandantul unității militare (fundași), Toma Petru, Pârvu Gheorghe, soldat de la unitatea militară, Pârvu Mihai, Suciul Aurel (mijlocași), Pârvu Flore, Nistor Ioan, Suciul Ioan, Stana Radu (înaintași). Susținătorul material al echipei a fost avocatul Pârvu Teodor.

Deplasările echipei la competiții în satele vecine se făceau cu căruțele.

După 10 ani de activitate, în 1957 echipa s-a desființat. Locul ei a fost luat de o nouă echipă formată din : Pintean Teodor, Stana Teodor (portari), Moș Simion, Suciul Simion, Igreț Nicolae, Corlea Ioan (fundași), Ganea Ioan, Rediș Simion, Suciul Ioan (mijlocași), Vălan Ioan, Vălan Mihai, Toma Petru (înaintași). Alături de aceștia au mai făcut parte din echipă Pintean Ioan, Săniuță Petru, Stana Ioan, Bulea Simion, Stana Simion, Rediș Petru, Ganea Dorel, Henț Dorel.

În perioada 1958-1967 activitatea sportivă din Șepreuș a fost condusă de Ban Gheorghe, Pârvu Gheorghe, Stana Ioan, Pinteana Ioan, Popa Simion.

După 1958 localitatea a avut pentru o vreme și echipă de hâmbal formată din elevi și din absolvenți, antrenată de profesorul de sport Hant Emerick, care a activat în județ.

În 1968 echipa locală de fotbal se schimbă din nou. Noua formație a avut următoarea componență: David Ioan, Veliciu Dan, Popa Simion (portari), Scrob Dorel, Sneider Doru, Petraș Mihai, Iovanovici Ioan (fundași), Mălăieși Ioan, Pârvu Ioan, Mladin Claudiu (mijlocași), Suciu Cornel, Mako Andraș (înaintași), Marius Ioan, Pavel Florin, Varga Cosmin (rezerve), Henț Cosmin, Țârla Ioan, Pinteana Ioan, Ardelean Florin (juniori).

Conducerea a fost formată din Stana Simion și Veliciu Dan iar sponsori au fost Stana Benedict și Incicău Ioan.

Activitatea sportivă din localitate a cunoscut performanțe și după 1990. În anul 1999 a fost înregistrată Asociația sportivă „Viitorul” Șepreuș, care are în dotare terenul de fotbal. Actuala echipă de fotbal „Viitorul Șepreuș” joacă în Liga 4 onoare. În ultimele meciuri din iunie-iulie 2010 a înregistrat o serie de victorii în meciurile jucate cu „Naționala” Sinteia Mare, „Dacia” Beliu și „Crișul Alb” Buteni, care au situat-o în clasament pe locul 7, cu 34 meciuri jucate, 16 victorii, 3 egaluri, 13 înfrângeri, 85:82 goluri și 47 puncte.

În 26 oct. 2008 a fost organizat pe terenul de fotbal din Șepreuș un concurs hipic la care au participat 11 concurenți, legitimați la cluburile hipice din Ungaria, Iratoșu, Arad și Oradea.

Se dorește pentru viitor amenajarea unui teren cu gazon artificial, cu nocturnă pentru minifotbal și un teren de tenis de câmp.

CAPITOLUL VIII

Personalități șepreșene

Memorandistul Mihai Veliciu (1846-1921)

Unul dintre fruntașii Partidului Național Român din Transilvania, care s-a impus atât în congregația comitatensă arădeană, cât și în elaborarea și susținerea Memorandului din 1892 a fost, cu siguranță, avocatul șepreșean Mihai Veliciu. Născut în localitatea Șepreș la data de 26 mai 1846, din părinți iobagi, Mihai Veliciu se impune de tânăr ca un intelectual de marcă, cu o profundă trăire românească. Alături de Vasile Mangra, Nicolae Oncu, Roman Ciorogariu, Ioan Slavici, Octavian Goga, Vasile Goldiș, Ioan Suci, Ștefan Cicio Pop și atâția alți lideri politici români din comitatul Aradului, Mihai Veliciu reușește să impună Aradul pe poziția de capitală politică a românilor transilvăneni, locul în care se luau cele mai importante decizii privitoare la lupta românilor pentru drepturi sociale și naționale. După terminarea studiilor de drept, Mihai Veliciu se reîntoarce în satul natal, la Șepreș, unde funcționează ca și notar comunal. De pe această poziție, militează neînterupt pentru respectarea drepturilor sătenilor și, mai ales, pentru folosirea exclusivă a limbii române în administrația locală. Exact din acest motiv este și destituit din funcția de notar comunal, în anul 1876, după care se orientează înspre profesia liberală de avocat, mult mai puțin dependentă de abuzurile administrației maghiare. Evident, și de pe această poziție apără interesele românilor asupriți, pledând de foarte multe ori fără nici un fel de onorariu pentru țăranii sau comercianții români din comitat. Apogeul carierei sale politice îl constituie Memorandul din 1892, pe care românii transilvăneni îl înaintează împăratului la Viena. Este condamnat în procesul Memorandului și, alături de ceilalți memorandiști români transilvăneni, este condamnat la ani grei de temniță. Este închis la Vaș, alături de Ioan Rațiu, Gheorghe Pop de

Băsești, Vasile Lucaciu, Teodor Mihali, Aurel Suciu și alții. Întemnițați la 27 iulie 1894, detenția memorandiștilor se va încheia la 15 septembrie 1895, când vor fi grațiați de către împărat. În semn de mulțumire pentru actul grațierii – cu toate că făcuseră aproape un an și jumătate de temniță – memorandiștii sunt îndemnați să alcătuiască o scrisoare de mulțumire adresată împăratului. Acest îndemn venea și dinspre București, deoarece se considera că regele Carol I avusese un rol major în eliberarea memorandiștilor, grație intervențiilor sale pe lângă împăratul Franz Iosif în urma întâlnirii celor doi de la Ischl, din 9-10 august 1895. Singurul memorandist care refuză această umilintă este Mihai Veliciu, toți ceilalți semnând scrisoarea de mulțumire. Șepreușeanul Mihai Veliciu vedea lucrurile altfel, cu mai multă demnitate, și nu înțelegea de ce trebuie să-i mulțumească aceluiși împărat care, la momentul 1892, refuzase să-i primească pe petiționarii români cu Memorandul la tron și îi lăsase „la mână” autorităților de la Budapesta. Revenit în libertate, avocatul Mihai Veliciu se implică mai departe în luptele politice ale românilor transilvăneni, inclusiv în ultimii ani de viață când, imobilizat într-un scaun cu roțile, este consultat totdeauna în marile decizii politice, culturale sau economice de către noua generație de conducători ai Partidului Național Român. Trece la cele veșnice în data de 26 aprilie 1921, ajungând să trăiască împlinirea visului pentru care a luptat vreme de o viață, înfăptuirea Unirii celei Mari de la 1 Decembrie 1918.

Pornit de jos, dintr-o familie de iobagi șepreușeni, Mihai Veliciu urcă treptele ierarhiei sociale până aproape de vârf, fără să uite nici o clipă locul și, mai ales, starea din care a plecat. Mărinimos cu cei năpăstuiți, ferm cu semenii de luptă politică și intransigent cu rivalii politici, Mihai Veliciu rămâne în istoriografia românească ca fiind singurul memorandist care nu s-a închinat nici măcar împăratului. Un șepreușean get-beget, care, știindu-se cu dreptatea în mână, preferă să cadă pe câmpul de luptă, decât să facă fel de fel de concesii umilitoare dușmanului. La fel ca și predecesorii săi, iobagii șepreușeni de la 1824, pe măsura alegătorilor șepreușeni, contemporani lui, din 1903, pe care îi apără gratuit în interminabilele procese și recursuri la care au fost supuși, sau după cum îi vor urma pilda și descendenții săi, șepreușenii neînduplecați din august 1949. Iată de ce, Mihai

Veliciu rămâne o personalitate emblematică pentru locuitorii comunei Șepreuș și este păstrat la loc de cinste în memoria contemporanilor.

Preoteasa Ersilia Sturza (1853-1937)

Așa cum am menționat deja, de numele Ersiliei Sturza, soția preotului Mihai Sturza din Șepreuș se leagă începuturile activismului feminin românesc în județul Arad. Ersiliei Sturza i se datorează colecta făcută pentru ostașii de la Plevna din timpul războiului de independență, din anul 1877, în care intrase România. După modelul apelului lansat de femeile din Sibiu, această preteasă de țară din Șepreuș a publicat în presa arădeană un apel intitulat „*Adresă filantropică către femeile române*” în care arată că, „*lupta o țin românii și noi suntem române*”, îndeamnând așadar „*pe fiecare română adevărată să facă sacrificii și să ofere după putință pentru ajutorarea bravilor ostași din România*.”¹¹⁴

Organizate într-un comitet, activitatea femeilor din zonă, de înjurătorare a răniților români de peste Carpați, apare consemnată în revista „Gura satului”¹¹⁵. Printre cele care au răspuns apelului, făcând donații individuale, s-au numărat Zoe Mihălțan, Ileana Roșu și Iudita¹¹⁶, soția vice notarului comitatens Gheorghe Secula. Ca recunoaștere a acestei activități de colectare de materiale pentru ostași, preoteasa Elena Țăranu din Lipova și Ana Moga, născută Bologa, din Arad au fost decorate în 1879 de Crucea Roșie din România cu „Crucea Doamna Elisabeta”¹¹⁷. Pentru gestul ei, în semn de recunoștință, la aniversarea a 120 de ani de la războiul de independență, a fost bătută o medalie cu chipul Ersiliei Sturza.

În spatele acestui patriotism românesc al Ersiliei, inoculat în casa părintelui ei, preotul Magdu din Șoimoș, se ascundea însă și o mamă care, rămasă în 1891 văduvă, s-a luptat, din puțina-i avere să-i ridice și să le dea o educație românească. Fiul ei cel mare, Marius Sturza își

¹¹⁴ Biserica și școala din 5/ 17 iunie 1877. vezi Alexandru Roz, *Ecoul războiului de independență din 1877-1878 în părțile Aradului*, în Ziridava, V, Arad, 1975, p. 46.

¹¹⁵ Gura satului nr. 9, din 15/27 mai 1877, p. 33

¹¹⁶ Fiica preotului Petru Truță din Crica, unul dintre tribunii lui Axente de la 1848-1849.

¹¹⁷ Biserica și școala, anul III, nr. 3 din 13/25 ian. 1879, p 22-23.

amintea, peste ani : „Iubirea de neam și jertfa pentru neam era temelia pe care se baza toată educația noastră de acasă (...) mama ne alinta, liniștea, și încuraja, când nu mai putea cu cântece și povești din popor”.

Prof. univ. dr. Marius Sturza(1876-1954)¹¹⁸

Marius Sturza, cel mai mare dintre cei șapte copiii ai preotului Mihaiu Sturza și al Ersiliei Sturza, s-a născut în anul în 27 aug. 1876 în satul Șepreuș. Primele clase l-a făcut în școlile românești și ungurești din localitate și din satul vecin Vădas. Rămas orfan de tată, la 14 ani, a fost ajutat în formarea sa profesională de unchiul său- fratele adoptiv al mamei- medicul Ioan Hozan, care îi va fi un adevărat model: „Eu am trăit în apropierea sa, în familia sa, de la vârsta de 10 ani, din anul 1886 până în anul 1901... El mi-a fost educator, părinte, îndrumător, dar înainte de toate-prieten. ”¹¹⁹

De la 15 ani până la terminarea universității a beneficiat de burse de studii, mai întâi de la fundația Elena Ghiba Birta iar în continuare de la fundația Gojdu. Liceul l-a început la Freiwaldau în Silizia, unde trăia unchiul său, Ioan Hozan, dar după un an „este adus acasă” fiindcă începea să uite limba românească și își continuă studiile la Liceul românesc din Beiuș, și la vestita școală șaguniană de la Brașov unde face anii III-VIII și își susține, în 1895, bacalaureatul. La acea vreme românii din imperiu considerau Brașovul „focarul naționalismului intransigent”, școala de aici fiind pe lista opțiunilor cărturarilor ardeleni.¹²⁰

Studiile de medicină le-a făcut la Viena, unde a luat contact cu colonia românească și cu tineretul grupat în jurul „României June”:

„În timpul studiilor mele universitare tinerimea română de pretutindenea, în special însă cea din Transilvania, se găsea în faza de ascensiune și afirmare națională, la care luau parte cu mare entuziasm și studenții din Viena. În jurul României June se grupase tot ce era mai bun și mai select din tinerimea de acolo. Membrii

¹¹⁸ Gh. Mamularu, *Marius Sturza-35 de ani de la moartea sa*, Viața medicală, vol. XXXVI, 1989, nr. 11, p. 523-526

¹¹⁹ Prof. univ. dr. medicină Marius Sturza, *Doctorul Ioan Hozan. Schiță biografică*, Ediție îngrijită de Dan Demșea, Arad. 1996. p. 36

¹²⁰ Și sora lui Marius Sturza, Ersilia Sturza apare în anul 1888/89 ca internă la școala andreiană din Brașov. Vezi Tribuna, 1-15 iulie 1889, nr. 13-14, Sibiu.

societății, între care se găsea în acel timp și Iuliu Maniu, dezvoltau o activitate foarte intensă și lăudabilă pe teren național și politic. Luam parte dimpreună cu colegii mei la cele mai multe adunări politice... Erau vremuri frumoase și înălțătoare. ”

În urma activității desfășurate a fost ales secretar, casier iar în anul 1898/ 1899 președinte al Societății literare România Jună.

După 1900, când s-a înființat Clubului Român din Viena, Marius Sturza va ține și aici numeroase conferințe cu subiecte naționale, sociale și medicale.

În anul 1901 obține titlul de doctor în medicină și după o încercare nereușită de a primi numirea de medic secundar la spitalul din Arad, rămâne în Austria unde preia conducerea sanatoriului Wällichhof. Locuiește însă la Viena, unde continuă să se implice în viața comunității românești.

Astfel, în anii 1906-1908, alături de alți intelectuali români din capitală, a făcut demersuri pentru înființarea unei capele și ridicarea unei biserici ortodoxe române la Viena. Capela a luat ființă în anul 1907 într-un palat de pe Löwelstrasse,¹²¹ Marius Sturza fiind numit secretarul și casierul comitatului parohial.

Prin colecte au adunat 150. 000 coroane iar primarul Vienei le-a oferit un teren viran pentru construirea bisericii însă războiul a împiedicat realizarea acestui vis al celor din colonia română.

În februarie 1919 Marius Sturza lasă totul și se pune la dispoziția Consiliului dirigent din Sibiu, care îl numește consilier de resort în probleme sanitare. În această calitate se va ocupa, vreme de 3 ani, împreună cu prof. Hațeganu de organizarea sanitară a Ardealului. Dar din 1922 lucrurile se schimbă. Omul care a lasat o carieră strălucită la Viena pentru a-și servi cu cunoștințele sale neamul se vede numit medic secundar la Aiud. Dezamăgit și bolnav se întoarce la Viena, cu posibilitatea de a conduce pe timp de vară stațiunea Sovată, pe care o modernizează.

În 1934 ajunge prin concurs profesor titular la Catedra de Balneologie și Fizeoterapie a Universității din Cluj.

¹²¹ Informațiile provin dintr-un curriculum vitae scris de Marius Sturza, utilizat de autorul articolului. vezi Valeriu L. Bologa, „Un medic român ardelean: Profesorul Marius Sturza, Transilvania, Sibiu, 1942, p. 37-58

Academia Română, a cărei membru devine între timp îi dă sarcina ca împreună cu Cezar Popovici să instaleze serviciul fizioterapeutic la spitalul Elias din București.

De-a lungul vieții a scris numeroase studii de specialitate. Pentru meritele sale pe lângă titlul de membru al Academiei Române, a fost numit membru al Academiei de Medicină și al Societății Internaționale de Hidrologie.

Este o mândrie pentru țara și pentru localitatea în care s-a născut.

CAPITOLUL IX

Șepreușul azi

Schimbările care au avut loc în ultimii ani 20 de ani determină o permanentă reconfigurare a localităților atât din punct de vedere economic cât și cultural.

Desființarea C. A. P. -ului

Desființarea C.A.P.-ului s-a făcut în comună în decembrie 1989. Comisia de lichidare a avut ca președinte pe Vidican Ioan, secretar pe Stana Florica și membrii Incicău Petru, Velici Ioan.

Clădirea CAP-ului a fost predată primăriei, bunurile materiale au fost vândute la licitație locuitorilor comunei, iar animalele din inventar au fost predate membrilor coperatori, cotă parte din patrimoniul CAP. La fel și banii rezultați din vânzarea bunurilor materiale.

Aplicarea Legii fondului funciar Nr. 18/91

La 31 ianuarie 1991 s-a constituit și la nivelul comunei Șepreuș o comisie comunală formată din 28 de persoane, din care unii nominalizați de lege, prin funcțiile pe care le dețineau și alții aleși, care să pună în aplicare legea de restituire a pământului foștilor proprietari.

După preluarea cererilor și analizarea balanței fondului funciar s-a trecut la întocmirea anexelor cu persoanele îndreptățite să primească teren conform legii. În urma unei adunări populare din septembrie 1991 s-a hotărât punerea în posesie a foștilor proprietari pe cât posibil pe fostele amplasamente. În absența unor topografi s-a mai hotărât ca provizoriu să se parceleze suprafața comunei în iugăre, ca persoanele îndreptățite să-și poată lucra pământul. Această

situație s-a prelungit până în 1996, când în urma alegerilor comisia comunală de aplicare a Legii fondului funciar a fost reactualizată. În sfârșit din 1996 au început măsurătorile terenului comunei cu oameni specializați, întâi cu unul, iar din 1997 cu doi topometriști, pe lângă Jula Ioan și Dudău Sebastian, în urma activității cărora s-a început punerea oamenilor îndreptățiți la pământ în posesie definitivă.

În anul 2001 situația fondului funciar al comunei Șepreuș a fost următoarea:

Teren agricol: 5271 ha din care teren arabil: 4057 ha

pășuni : 1051 ha

fânețe : 163 ha

Fond forestier: 4,15 ha

Vatra satului: 269 ha, din care zonă construită: 119 ha

Ape, bălți, drumuri: 238 ha

Din aceste suprafețe :

Proprietatea Primăriei: 1180 ha

Proprietatea cultelor: 5 ha

Proprietatea Ministerului Educației: 3 ha

Proprietate privată individuală: 4083 ha.

Proprietatea asupra fondului funciar:

Suprafața pusă definitiv în posesie 3191 ha - 80%

Titluri eliberate: 366 - 20%

Revitalizarea economiei

Agricultura

După retrocedarea pământurilor, în Șepreuș s-a înființat și o Societate agricolă cu personalitate juridică care a avut în exploatare între 50- 850 ha, însă aceasta pe parcurs s-a desființat.

Tot după 1990 s-a înființat în localitate S. C. Agromec S. A. care deținea în 2001 16 tractoare și mașini agricole și 11 combine, deservite de 16 angajați. O parte din utilajele existente la înființare au fost vândute producătorilor individuali.

Șepreușenii își lucrează propriile pământuri, de 2,5-5 ha individual însă costurile de chimizare și achiziționarea de semințe selecționate se ridică pentru 1 ha la peste 200 roni, pe care foarte rar îi scot din producția obținută.

Activitățile specifice au rămas agricultura, legumicultura, creșterea animalelor și apicultura.

Efectivele animale în comună sunt următoarele:

Bovine 913

Porcine 3087

Ovine 3458

Comuna are 2 tauri de montă, 6 vieri de montă și 2 armăsari de montă

Întreprinderi mici și mijlocii, prestări de servicii, comerț

În urma privatizării în localitate au apărut o serie de întreprinderi mici și mijlocii, unități de prestări servicii și unități comerciale, care asigură locuri de muncă pentru o parte din locuitorii comunei.

Întreprinderile de producție:

Romimplet- profilată pe împletituri de nuiete cu 15 salariați

Romprestări(moara) cu 3 salariați-a funcționat până în 2006

Agromec SA- prestări servicii agricole cu 15 salariați

Tricotex Orizont SRL- confecții tricotate cu 13 salariați

Alix Impex- confecții tricotate cu 10 salariați

Secția Prodmed- 50 salariați

Ovinex Prod S. R. L. -carne ovine

Amina Comptext SRL- în 2008 7 salariați

Comerț și alimentație publică

SC. Cris- 8 angajați

SC Iris-8 angajați

SC Venus-2angajați

SC Drill-3 angajați

EVENTIMENTE IMPORTANTE

Vizita președintelui Traian Băsescu la Șepreuș

La invitația primarului Incicău Simion, în 22 august 2009, cu ocazia comemorării Rebeliunii anticomuniste din Șepreuș, din 1949, localitatea a fost vizitată de președintele României, Traian Băsescu.

Președintele României, Traian Băsescu la "Șepreuș"(2009)

În urmă cu 60 de ani, 5 șepreușeni au fost împușcați, 57 au fost arestați, 40 au fost condamnați la ani grei de temniță iar 2 familii au fost deportate în Dobrogea.

În memoria celor care s-au opus colectivizării, plătind cu viața sau cu libertatea, P. S. Timotei, Arhiepiscopul Aradului, împreună cu un sobor de preoți și diaconi, a ținut o slujbă de pomenire, la care a participat și președintele țării. El a propus șepreușenilor să întocmească un memoriu pentru ca Șepreușul să devină localitate martir. Totodată s-a sfințit fundația viitorului monument al martirilor rebeliunii anticomuniste.

Președintele României a primit din partea șepreușenilor o diplomă de cetățean de onoare al Șepreușului și o iconiță.

În prezența a 2000 de oameni, ziua a continuat cu un spectacol la care au participat mai mulți soliști și formații de dansuri populare.

ANEXE

Anexa 1

Conscriptio Domestica Inclyti Comitatus Aradiensis etquidem Processus Zarandiensis Anno 1746 (Fascicul I, Anexa II)

Sepros

1. Judex: **Faor Gavrilla**

2. **Szabo Vaszilie**, iobag, are 2 fii de peste 16 ani, are 2 vaci, 2 cai și 14 porci și 20 de cubuli de semănătură. Are și 10 stupi de albine.

3. **Mik Ignat**, iobag, are 2 boi, 2 vaci, 3 porci și 16 cubuli de semănătură.

4. **Pintye Gyorgy**, iobag, are un frate major, care locuiește cu el în gospodărie, 3 vaci, 2 cai, 4 juninci, 2 porci și 7 cubuli de semănătură.

5. **Zaha Lazăr**, iobag, are 4 boi, 4 vaci, 2 cai, 5 porci și 25 cubuli de semănătură. Are 2 stupi de albine și 2 mori pe apă, cu o roată fiecare.

6. **Mokan Togyer**, iobag, menționat și ca subhospites, are 1 bou, 2 porci și 11 cubuli de semănătură.

7. **Prf Petro**, iobag, menționat și ca subhospites, are un frate major care locuiește cu el în gospodărie, 4 boi, 3 vaci, 2 cai, 2 junici, 6 porci și 27 cubuli pentru semănătură. Are și 10 stupi de albine.

8. **Roska Ilie**, iobag, are un frate major care locuiește cu el în gospodărie, 2 boi, 1 vacă, 1 cal, 3 porci și 12,5 cubuli de semănătură. Are 1 stup de albine.

9. **Mik Jooan**, are un fiu peste 16 ani, 2 boi, 1 vacă, 3 porci și 17 cubuli de semănătură.

10. **Ganya Joon**, iobag, are 1 vacă, 1 cal, 1 junincă și 8 cubuli de semănătură.

11. Borka Ignat, iobag, are 1 vacă, 1 cal, 3 porci și 12 cubuli de semănătură.

12. Perf Gabor, iobag, menționat și ca subhospites, are 2 boi, 3 vaci, 3 cai, 3 junci, 3 porci și 19 cubuli de semănătură.

13. Poan Miklos, iobag, are un fiu peste 16 ani, 2 boi, 1 vacă, 1 cal, 4 porci și 16 cubuli de semănătură.

14. Szturz Milinko, iobag, are 2 vaci și 5 cubuli de semănătură.

15. Laza Domitro, iobag, are 2 boi, 2 vaci, 2 porci și 13 cubuli de semănătură. Laza Domitro are și un cazan de fiert țuică.

16. Szucs Onyika, iobag, are un fiu peste 16 ani, 2 boi, 2 vaci, 1 cal, 1 junincă, 6 porci și 17 cubuli de semănătură.

17. Petrucz On, iobag, are 1 vacă și 1 cubul de semănătură.

18. Petrucz Ursz, iobag, are 1 bou, 2 vaci, 2 porci și 11,5 cubuli de semănătură.

19. Philip Joon, iobag, menționat și ca subhospites, are 2 boi, 2 vaci, 2 porci și 8 cubuli de semănătură.

20. Martha Mihaly, iobag, are 2 vaci, 1 junincă și 3 cubuli de semănătură.

21. Argylan Iszpasz, iobag, are 2 cubuli de semănătură.

22. Burka Oon, iobag, are 1 junincă, 1 porc și ½ cubuli de semănătură.

23. Stursz Jion, iobag, are 2 boi, 2 vaci, 1 cal, 6 porci și 116 cubuli de semănătură.

24. Halingo Gyorgy, iobag, are 2 boi, 1 vacă și 2 cubuli de semănătură.

25. Szelecsan Titila, iobag, are 2 boi, 1 vacă și 2 cubuli de semănătură.

26. Kozma Domitro, iobag, are un fiu peste 16 ani, 1 vacă, 1 cal, 1 junc, 3 porci și 2 cubuli de semănătură.

27. Toma Mihaly, iobag, are un fiu peste 16 ani, 2 boi, 3 vaci, 1 cal, 3 junci și 11 cubuli de semănătură.

28. Forkos Mihaly, iobag, are 2 vaci, 2 porci și 5 cubuli de semănătură.

29. Hencz Mihaly, iobag, are un frate major care locuiește în gospodărie, 2 boi, 2 vaci, 1 cal, 5 porci și 11 cubuli de semănătură.

30. Velan Petro, iobag, are 1 vacă.

31. Zaha Petro, iobag, are un fiu peste 16 ani, 1 vacă, 1 junincă, 4 porci și 3 cubuli de semănătură.

32. Miszto Kosztin, iobag, are un fiu peste 16 ani, 1 junincă, 2 porci și 4 cubuli de semănătură.

33. Perf Mihok, iobag, are 1 cal, 1 porc și 2 cubuli de semănătură.

34. Argylan Gavrilla, iobag, menționat și ca subhospites, are 2 boi, 1 vacă, 1 junc, 1 porc și 5 cubuli de semănătură.

35. Velis Kosztyin, iobag, are un fiu peste 16 ani, 2 boi, 1 cal, 1 junincă, 2 porci și 6 cubuli de semănătură. Are și 1 stup de albine.

36. Szelecsan Toma, iobag, are 1 vacă, 1 porc și 2 cubuli de semănătură.

37. Burka On, iobag.

38. Bogya Gavrilla, iobag, este menționat și ca subhospites, are 1 bou, 1 vacă, 1 cal și 4 cubuli de semănătură.

39. Szabo Domitro, iobag, are un fiu peste 16 ani, 2 boi, 2 vaci, 2 porci și 7 cubuli de semănătură.

40. Sztana Jurka, iobag, are 2 boi, 1 cal, 1 juncă, 5 porci și 7 cubuli de semănătură.

41. Szelesian Simeon, iobag, are 1 vacă, 2 cai, 3 porci și 7 cubuli de semănătură.

42. Hora Gyorgy, iobag, are un frate major, care locuiește cu el în gospodărie, 2 boi, 1 vacă, 1 cal, 4 porci și 8 cubuli de semănătură. Are și 3 stupi de albine.

43. Groza Joon, iobag, are 1 vacă și 7 cubuli de semănătură.

44. Martha Joon, iobag, are 2 boi, 1 vacă, 1 cal și 6 cubuli de semănătură.

45. Sztur Szav, iobag, are un frate major, care locuiește cu el în gospodărie, 2 boi, 1 vacă și 4 cubuli de semănătură.

46. Mersze Szav, iobag, are un fiu peste 16 ani, 2 boi, 1 vacă, 1 porc și 6,5 cubuli de semănătură.

47. Morgus Joon, iobag, are 1 porc și 9 cubuli de semănătură.

48. Vigykan Joon, iobag, are 2 boi, 1 vacă, 2 porci și 9 cubuli de semănătură.

49. Sztana Petro, iobag, are 2 boi, 1 vacă și 5 cubuli de semănătură.

50. Heregyo Kracson, iobag, are 2 vaci, 1 cal și 1 cubul de semănătură.

51. Dubo Mark, iobag, are 2 boi și 1,5 cubuli de semănătură.

52. Morar Joon, iobag, are 1 vacă, 1 cal, 4 porci și 2 cubuli de semănătură.

53. Mercse Matyoc, inquilini.

54. Mercse Joon, inquilini, are 1 cal.

55. Sztana Mark, iobag, menționat și ca subhospites, are 2 boi, 3 vaci, 1 cal, 2 junci, 2 porci și 17 cubuli de semănătură.

Total Șepreuș: 51 de iobagi menționați, 7 subhospites, 2 inquilini, 6 frați care locuiesc împreună, 12 copii peste 16 ani, 61 de boi, 68 de vaci, 32 de cai, 24 de junci, 112 porci și 385,5 cubuli de semănătură. (Spre comparație, Apateul este menționat cu 46 de iobagi, 2 subhospites, 1 inquilin, 4 copii peste 16 ani, 2 frați care locuiesc împreună, 39 de boi, 58 vaci, 23 cai, 3 junci, 82 porci și 232 cubuli de semănătură).

Anexa 2

Documente de arhivă¹²²

Comuna SEPREUS

ISTORICUL REBELIUNII DIN COMUNA ȘEPREUȘ

Și în această comună, acțiunea de rebeliune a fost organizată de burghezie care a infiltrat agitația în rândurile oamenilor săraci, care fiind îndopați cu băutură au participat în ceva măsură și ei la această acțiune.

Această acțiune a fost bine organizată având legătură cu comunele Apateu, Somoscheș și cu celelalte care au fost în acțiune.

În fruntea acțiunii au fost următorii:

Stana Simion, zis Nanci, **Stana Ioan**, zis Bândeț, **Pârțan Petru** al părtanului, **Selejan Ioan**, **Purcă Teodor**, **Engheldorf Adam**, **Horga Mihai**, **Sârbu Ioan**, **Stana Petru**, **Incicău Mihai**, **Pârvu Ioan**, **Pârvu Teodor** și **Stana Ioan**.

Aceștia, conduși de avocatul Pârvu, un epurat și preotul ortodox Ștefanuț Ioan, care a fost PNT și au avut legături cu burghezii din comunele vecine care era în legătură cu ceva partizani din munți.

Capii mai sus amintiți au avut ședință pentru a pregăti acțiunea lor, duminică dimineața. Aici s-a spus ca să nu se dea nici o cotă și când va veni cineva din partea partidului ca să prelucreze colectările, să nu fie lăsați, ci să se înceapă acțiunea.

Aceasta s-a și întâmplat căci în după masa zilei de 31 VII 1949 în timp ce un delegat prelucra felul cum vor urma să fie plătiți muncitorii de la batoză, capii instruiți pentru acțiune au început a împinge lumea peste delegat. Reacțiunii i-a reușit ca să antreneze și masele sărace în acțiunea lor și nu au lăsat delegatul să vorbească.

Stana Simion, zis Nanci, a început să bată pe delegatul comitetului județean, care a scăpat fugind, dar a fost prins din nou, bătut și schingiuit și apoi aruncat într-o apă, crezând că este mort.

Reușind acest început, oamenii fiind cu capul plin de beutură căci capii rebeliunii au avut grijă să le dea de băut și oamenilor săraci, au început să strige pe stradă lozinci cu caracter fascist.

¹²² Documente de arhivă puse la dispoziție de Dr. Lucian Petraș

Apoi s-a procedat la dezarmarea miliției, au rupt firele de telefon, au rupt mâna la acea femeie; apoi au mers și au spart cooperativa, devastând-o, iar băutura din cooperativă au dat-o populației sărace pentru a o îmbăta. Apoi masele cu Stana în frunte au mers la ferma de stat și i-au dat foc. Apoi au devastat locuința notarului, a fostului primar. De aici au mers la secretariatul org. de bază din comună învățătorul Lupu Ioan, care abia a scăpat el și cu soția din ghearele lor. De aici au plecat la Primărie, au scos portretele conducătorilor regimului actual și arhiva și i-au dat foc.

Venind armata în camioane, fiind bine organizați, au tras clopotele în semn de alarmă, și au ținut piept acestora, reușind să-i dezarmeze.

Vinovații nu au putut să fie prinși decât abia la ziuă, dar mulți dintre capii acestora au scăpat fugind, și sunt puși în urmărire. Armata care a venit ulterior a reușit să-i liniștească și să prindă pe mulți vinovați dintre comună.

CUM A DECURS REBELIUNEA ÎN COMUNA ȘEPREUȘ

În ziua de 31 iulie 1949, la orele 3 după masă, a fost convocat Sindicatul Agricol, în vederea stabilirii muncitorilor angajați la batoze.

Ședința s-a ținut în localul Primăriei. La această ședință s-a putut observa că a luat parte o sumedenie de chiaburi și codițele lor de topor care căutau să dezbine și să-i încurajeze pe muncitorii angajați la batoze. În acest timp a venit o nuntă la primărie pentru a se cununa tineri. Plecând nunta, s-a împrăștiat toată adunarea sindicaliştilor.

Delegatul din partea județenei, tov. Balaș a plecat spre casă, în drum lângă fierăria lui Korpanai Iosif l-a întâmpinat o gloată de oameni, care se legau de anumite probleme, strigând în gura mare că nu au pâine. La un moment dat, au apărut în fața lor angajați ai Gospodăriei de Stat și atunci întreaga gloată a ridicat pumni în sus, înjurându-i și strigând că le vine trândul acuși. N-a durat 5 minute până când delegatul tov. Bălaș, văzând situația, a luat-o la fugă spre Primărie și spre ieșirea din sat la moară. În acel moment, întreaga gloată s-a luat după dânsul, mobilizând tot tineretul de la sala de joc prin capul de rebeliune Stana Simion zis Nanci și fost proprietar al sălii de joc Stana Ioan cărciumarul, iar la strigătele lor „După el” și „Jos Comuniștii” a apărut de pe toate străzile lume, bărbați și femei, care alergau toți spre locul unde bătea pe tov. Balaș lângă podul de la moară.

În acel moment, miliția fiind anunțată, a venit o patrulă de 3 milițieni călări dinspre Chișineu Criș, iar rebelii văzându-i printr-o manevră, i-au înconjurat, dezarmându-i și luându-i la bătaie, le-au luat caii și s-a îndreptat tot convoiul spre Gospodăria Agricolă de Stat, în fruntea lor era Stana Ioan, zis Băndeț, Stana Simion, zis Nanci, Ianoș Ioan a lui Dolgoiu, Roșca Floare a Gogoji, Laza Teodor nr. 117, Blidar Teodor nr. 9, Roșca Flore a Gâscuță nr. 915, Stana Petru zis Băndeț și tot convoiul după el unde s-a început devastarea. După ce a terminat cu C. A. S., a pornit spre Cooperativă, poștă și primărie unde a făcut devastări complete, dând foc arhivei la primărie, distrugând telefoanele, iar în cooperativă au furat tot ce s-a găsit.

S-au format apoi echipe de agitație în comuna unde a pornit cu toba, iar unii au tras clopotele în dungă pentru alarmă. Toată noaptea au cutreierat satul, devastând pe Stana Gheorghe, Stana Teodor, Ban Mihai și Compas Iuliu, fost notar. În acea noapte, lumea fura lucrurile de la C. A. S. Cooperativă, de la tov. de mai sus, iar o parte erau agitatori unde striga facem lume nouă și cine nu va veni mâine dimineață cu: sapă, furcă, topor, coasă să omorâm pe comuniști va fi împușcat pe loc.

Tot în acea noapte, fostul cântăreț de la biserică, Sas Ioan, care acum este arestat, a avut o echipă care cânta pe străzi „Deșteaptă-te române” și „Trăiască regele”.

Iar dimineața au început să tragă clopotele din nou de alarmă și oameni cu unelte s-au adunat în locul pieței pentru a aștepta armata unde erau și femei care îi ajutau să plece. Au plecat spre moară unde i-a întâmpinat armata cu foc de arme. Comuna a fost înconjurată de armată, iar rebelii au fost toți strânși și puși la cercetări, iar Stana Simion, zis Nanci, Stana Petru și Stana Ioan, zis Băndeț, au fost fugiți după 3 zile s-a prezentat rebelul Stana Petru, zis Băndeț, cap de rebeliune însă ceilalți 2 frați ai lui nu s-au mai prezentat.

Cei pe care a constatat Securitatea vinovați au fost ridicați și duși la Arad pentru cercetări mai amănunțite, unii au fost lăsați liberi, iar alții au fost duși în judecată.

În momentul de față, spiritele oamenilor se găsesc astfel: pe față se manifestă alături de noi, dar până ce nu va fi prinși cei doi fugari tot mai trag speranță la ei și pe chestia lor scot anumite zvonuri, care dăunează în munca noastră.

Sepreuș, la 15 aprilie 1950.

54/1949

COMANDAMENT UNIC ARAD

TABEL NOMINAL

de indivizi instigatori în rebeliune identificați și reținuți din
comuna ȘEPREUȘ, jud. Arad.

ORGANIZATORI

1.	ȘTEFĂNUȚ IOAN:	preot, posedă 8 jug. pământ, este vechi luptător manist.
2.	PÂRVU TEODOR:	avocat, fiu de chiabur, vechi luptător manist.
3.	ROȘCA TEODOR:	crâsnic, este omul lui Ștefănuț, a susținut rebeliunea, dând cheia de la clopotniță numitului Suciu Mihai.
4.	HANGHELS DORFER ADAM	german, expropriat, fost chiabur. S-a exprimat către avocatul Pârvu că a sosit și vremea lui – când rebeliunea era în toi.
5.	TASCĂU:	învățător, vechi luptător manist.
6.	BAN TEODOR:	chiabur, posedă 13 jug. pământ și cazan de țuică. Susținător moral al rebelilor.
7.	STANA IOAN:	posedă pământ, prăvălie și cazan de țuică. Susținător moral al rebelilor.
8.	GARAI IOAN:	proprietar a 6 jug. pământ și batoză. Susținător moral al rebelilor.
9.	PÂRVU IOSIF:	tatăl avocatului Pârvu Teodor, chiabur posedă cca. 100 jug. de pământ, împărțit pe la fiii. La el s-a organizat desfășurarea rebeliunii.
10.	PÂRVU PETRA:	soția lui Pârvu Iosif. A făcut legătura între perceptorul Ardeleanu și familia lor.

CAPII AGITATORI, REBELI ORDINARI

1.	SÂRBU IOAN:	invalid. Agitator la maxim, conducătorul rebelilor alături de frații Stana. A participat la toate devastările din comună.
2.	BURCA MARCU, a Brezului:	participant activ la rebeliune, atacatorul cooperativei și devastatorul ei.
3.	IANCICĂU PETRU:	posedă trei jugăre de pământ, meseriaș cizmar, a fost agitatorul și devastatorul locuinței agentului agricol din comună.
4.	SUCIU TEODOR, a lui Jumară:	participant activ la rebeliune, atacatorul miliției. S-a găsit la el un pistol.
5.	FAUR MITROI, zis Piribic:	Posedă 4 jug. pământ, meseriaș muzicant. A fost în capul rebeliunii de la început.
6.	PETRAȘ MIHAI:	Jefuitorul cel mai ordinar al cooperativei și atacatorul ostașilor grăniceri. Posedă 4 jug. de pământ.
7.	SUCIU MIHAI, a Dorului:	A luat cheia de la preot pentru a deschide biserica și a trage clopotele. În timpul rebeliunii, cu o furcă de fier a pus toate actele primăriei pe foc.
8.	CHIRILĂ IOAN, a Miscalui:	Se face vinovat de tentativă de omor contra agentului agricol, membru de Partid.
9.	ROȘCA GHEORGHE:	Rebel. A bătut membrii de Partid și le-a devastat locuințele.
10.	BABUTAU IOAN, zis Pama:	Se face vinovat de tentativă de omor contra soției secretarului Sfatului Popular.
11.	IANOS TEODOR:	Prietenul intim a lui Stana Simion, zis Nanci, participant activ la rebeliune și devastare.

12	PÂRVU IOAN:	Fratele avocatului Pârvu Teodor, chiabur, posedă peste 30 jug. de pământ, fost fugar după rebeliune, prins în 2 August 1949.
13	GABOR TEODOR:	Agitator, a îndemnat populația contra membrilor de partid.
14	STANA IOAN:	Agitator. Participant activ la rebeliune.
15	BAN GHEORGHE:	Adventist, bănuir de legătură cu Macea, deoarece în aceeași zi pe numitul... sub pretext că ar fi tot adventist.
16	PITAȘ PETRU DTRU	Adventist. A fost în acea zi în comuna Șiclău, de unde a revenit seara, participând la rebeliune.
17	CATRINȚA SIMION	Chiabur, posedă 9 jug. de pământ, proprietar de batoză, fost legionar.
18	BAN TEODOR:	din Deta. Participant la rebeliune și bănuir că face legătura cu jud. Timiș.
19	BLIDAR TEODOR, zis Delea lui Spiriduș:	Participant activ la rebeliune și devastator.
20	CORPONAI ZOLTAN:	Participant activ la rebeliune și devastatorul casei Secretarului Sfatului Popular.
21	IANCICĂU MIHAI:	chiabur. Posedă peste 30 jug. pământ. Organizator al rebeliunii. Este socrul lui Stana Simion, zis Nanci.
22	SEIVELT NANDOR:	Posedă 13 jug. de pământ, are Băcănie. Nu a participat la rebeliune, dar a aprobat-o și a susținut-o.
23	PÂRVU PETRU:	Militar demisionat, în anul 1947 (deblocat). Participant activ la rebeliune și devastare. Cunoaște organizarea rebeliunii.

24	PÂRVU LIVIU:	Fiul lui Pârvu Petru, participant la rebeliune.
25	STANA SIMION, a lui Ioan:	Chiabur, tatăl fugarilor Stana, participant activ la rebeliune, rudă cu preotul Ștefănuț și avocatul Pârvu.
26	PÂRVU GHEORGHE:	Agent sanitar, agitator și îndemnător la rebeliune.
27	ARDELEAN MARIA:	Soția perceptorului Ardelean care a făcut legătura între familia avocatului Pârvu.
28	PARTAN IOAN:	Țăran mijlocăș. A participat la rebeliune și devastare.
29	VELICI MIHAI:	Țăran mijlocăș, participant la rebeliune.
30	TURCUȘ TEODOR:	Țăran mijlocăș, participant la rebeliune, devastare și furt.
31	GABOR PETRU:	Țăran mijlocăș, participant la rebeliune, devastare și furt.
32	GABOR SIMION:	Țăran mijlocăș, participant la rebeliune, devastare și furt.
33	GABOR IOSIF:	Țăran mijlocăș, participant la rebeliune, devastare și furt.
34	GABOR IOSIF:	Țăran mijlocăș, participant la rebeliune, devastare și furt.
35	GABOR IOSIF, fiul:	Țăran mijlocăș, participant la rebeliune, devastare și furt.
36	SUCIU SIMION:	Țăran mijlocăș, participant la rebeliune. Bănuț de legătură cu alte comuni. Cunoaște desfășurarea rebeliunii.
37	PARTAN IOAN:	Participant rebel.
38	PETRU IOAN:	Agitator rebel.
39	DEHELEANU IOAN, zis Pricina	Participant activ rebel.
40	BLIDAR PETRU	Participant activ la rebeliune. Jefuitor ordinar.
41	RUS SIMION	Participant la rebeliune și jefuitorul cooperativei.

42	CHIRILĂ IOAN:	Rebel ordinar.
43	IANCU SIMION:	Rebel ordinar.
44	STANA IOAN:	Învățător. Nu a participat la rebeliune, dar cunoaște organizarea acesteia.
45	STANA SIMION, zis Ciuncuț:	Agitator, a strigat ca toți membrii de Partid să fie omorâți.
46	CISMAȘ TEODOR:	Jefuitor ordinar, participant activ la devastarea autorităților și rebeliunii. Bănuț că a furat 300 mii lei de la delegatul Sindicatului Agricol.
47	NISTOR IOAN:	Chiabur, posedă peste 30 jug. de pământ, a întreținut elementele rebeliunii.

ELEMENTE IDENTIFICATE ÎNSĂ NEREȚINUTE

1.	STANA IOAN, lui Băndețu:	Fiu de chiabur, fugar, nereținut, a atacat delegatul Comisiei de colectare și dezarmat trei Milițieni călări, luându-le caii, șei și armele.
2.	STANA TEODOR, lui Băndețu:	Fiu de chiabur, aceeași activitate ca și a fratelui său.
3.	STANA SIMION, zis Nanci a lui Băndețu:	Conducătorul rebelilor. Aceeași activitate ca și frații lui de mai sus.
4.	SELEJAN IOAN, a Hohului:	Participant activ la rebeliune și distrugătorul telefoanelor, este un om care a rupt mâna telefonistului.
5.	STANA PETRU, lui Băndețu:	Fiu de chiabur, frate cu cei de mai sus, participant activ la rebeliune.
6.	BOTAȘ IOAN	
7.	MIHUȚA lui tândală, fiul lui Morar Teodor:	Agitator.

8.	ROȘCA FLOREA, a Dorului:	Agitator și jefuitor.
9.	ROȘCA TEODOR, a Glihi:	Jefuitor.
10.	STANA MIHAI, zis Haita Flancului:	Jefuitor, devastator.
11.	TURCUȘ IOAN, a Bonții:	Jefuitor, devastator.
12.	TOMA IOAN:	Jefuitor, devastator.
13.	HORGA TEODOR, a Iții:	Jefuitor, devastator.
14.	SUCIU MIHAI, a Ciulului:	Jefuitor, devastator.
15.	MORGOȘ IOAN, a Lerii:	A bătut toba în sat în timpul rebeliunii ca toată lumea să iasă cu furci, topoare, pe locul pieții, iar cine nu va ieși și va fi găsit acasă, va fi împușcat.
16.	ROȘCA IOAN, a Dodii:	Agitator.
17.	IANCICĂU IOAN, zis Ceapă:	Devastatorul lui Stana Simion, ag. agricol.
18.	TORSAN IOAN:	A spart geamurile localului Primăriei.
19.	ROȘCA CORNEL:	Fierar, a tras clopotele și a alarmat populația, adunându-i la rebeliune.
20.	SASU IOAN:	Cantor bisericesc, a cântat fostul Imn regal, Hora Unirii și Deșteaptă-te române, îndemnând rebelii care l-au secondat.
21.	SUCIU AUREL:	Elev, membru UTM, bănuie că a dat foc la ferma de Stat în momentul când se întorcea de la nuntă, aprinzând o saltea.

4 august 1949

Către
Direcțiunea Generală a Securității Poporului
București
- A se preda tovarășului Director General –

În ziua de 31 iulie, anul curent, populația din comuna Șepreuș, județul Arad, la circa 5 km Sud de comuna Apateu, a început acte de dezordine și agitație ca și în celelalte două comune, pe același motiv, întrebuițând aceleași lozinci huliganice.

Adunarea populației s-a făcut prin tragere de clopote. S-au format grupuri înarmate cu ciomege, furci și arme de foc, într-un număr aproximativ de 400 [de] cetățeni și au trecut la acte huliganice prin devastarea Cooperativei comunei, unde au consumat întreaga băutură, au devastat ferma de stat, au incendiat sediul Sfatului Popular, arzând întreaga arhivă, au tăiat firele telefonice, au dezarmat și bătut o patrulă călare compusă din trei milițieni și au format posturi de pândă în jurul satului, pentru a împiedica intrarea în comună a autorităților.

De remarcat, că și în comuna Berechiu și Apateu s-a rupt firul telefonic prin scoaterea aparatelor din priză, întrerupându-se legătura telefonică.

Măsuri luate:

Măsurile luate pentru restabilirea ordinii în cele patru comune:

În noaptea de 32 iulie 1949 m-am deplasat personal la Arad, unde, studiind situația, am cerut forțe pentru a putea interveni cu eficacitate. Nu s-a putut interveni cu maximum de urgență din cauza lipsei de forțe și din cauza greutăților întâmpinate cu aprobarea întrebuițării forțelor existente în județul Arad (Batalionul de Grăniceri din Radna) care în repetate rânduri a fost aprobat și [s-a] revenit asupra aprobării.

În comuna Șepreuș s-a restabilit ordinea cu [un] efectiv de 40 [de] milițieni și 40 de grăniceri, încă de la orele 13, ziua de 1 august 1949 și unde au avut loc și schimburi de focuri, fiind răniți doi ostași grăniceri, în celelalte comune nu s-a tras nici un foc.

Au fost reținuți pe comune:

Comuna Șepreuș: 57, dintre care 13 chiaburi, 28 mijlocași, 8 țărani săraci și 8 mici burghezi.

Au fost executați pe loc, următorii:

1. Iancicău Mihai, născut în anul 1899, țăran cu 30 de hectare de pământ, una casă, doi boi, una vacă, neîncadrat politicește nici înainte și nici după 23 August 1944, fiind un cap instigator;

2. Pârvu Teodor, fost avocat, născut în 1913 în comuna Șepreuș, posedă 9 hectare de pământ, una casă, fost manist, cunoscut propagandist cu influență în masă;

3. Stana Ioan, născut în 1883, fost cârciumar, posedă 4 hectare de pământ, una casă, fost în trecut liberal, cap instigator;

4. Pârvu Ioan, țăran, posedă 11 hectare de pământ, 2 cai, o casă mare, fost liberal și cap agitator.

Locotenent Colonel de Securitate,
Ambruș Coloman

Maior de securitate,
Moiș Aurel

Teodor Stanca, *Răscoalele țărănești din 1949 din județul Arad, reflectate în documentele organelor de represiune, în Analele Sighet*, nr. 7, Fundația Academia Civică, București, 1999, p. 676-680.

54/1949

Tabel

de evacuării din Stația Cermeiu îmbarcați azi 3 Aug. 1949
În vagonul Nr. 162. 702.

21. Stana Natalia din com. Sepreuş – 40 jug.
22. Stana Ecaterina “
23. Stana Floarea “
24. Stana Ionel copil “
25. Stana Valeria “
26. Stana Anuța “
27. Stana Floarea, copil “
28. Stana Simion “
29. Pârv Emilia “
30. Iancicău Catita “
31. Rosca Floarea “
32. Stana Ana “
33. Pârvu Ana “ – 30 jug.

3/1950

(copie)

Republica Populară Română

Tribunalul Militar

Timișoara

Dos. Nr. 1343/49

1684/49

SENTINȚA Nr. 866 (EXTRAS)

Tribunalul Militar Timișoara a pronunțat următoarea sentință:

Pentru motivele cuprinse în corpul sentinței și în unire cu concluziunile Domnului Procuror Militar:

ÎN NUMELE LEGII HOTĂRĂȘTE:

Cu unanimitate de voturi declară culpabili pe STANA IOAN zis Bardet și STANA SIMION zis Nanci din comuna Sepreuş Reg. Arad pentru CRIMA DE RĂZVRĂTIRE p. p. art. din C. P. comb. cu D. L. 856/938 pentru – prevăzut și pedepsit de art... ..

Asemenea cu unanimitate de voturi, că sunt circumstanțe atenuante în favoarea lor.

Făcând aplicațiunea art. 210 C. P. comb. cu D. L. 856/938 157 C. P. cu unanimitate de voturi îl condamnă pe Stana Ioan zis Bandet la 14 (patrusprezece) ani temniță grea, 5 (cinci) ani degradare civică și pe Stana Simion zis Nanci la 16 (șasesprezece) ani temniță grea, 8 (opt) ani degradare civică.

În baza art. 304 al. I CJM obligă pe fiecare la 10. 000 (zece mii) lei cheltuieli de judecată.

Se compută detenția prevăzută dela data arestării conf. Art. 463 CJM.

Data și cetită în ședință publică, astăzi anul 1951, luna Iulie, ziua 19.

Președinte (ss)

Căpitan Magistrat Merca Sebastian

Membri (ss)

În conformitate cu originalul

Locot. Maj. Damian Bicolae

Locot. Sigheti Ștefan

Locot. Tisoaică Dumitru

Locot. Grigoraș Ioan

(*grefier*), (ss)

Andronic Ilie.

Starea civilă a numitului este; porecle și pseudonime
... .., anul,
luna și ziua nașterii... .. locul
nașterii, fiul lui... ..
... .. și al
... .., fiul lui... ..
... .. și al
... .., profesiunea...
... ..,
naționalitatea căsătorit,
... .., numărul
copiilor.

Grefier,

PROCES-VERBAL

Dresat astăzi anul una mie nouă sute cinci zeci și un luna Aprilie ziua trei sprezece în Arad.

Noi Locotenent de Securitate Dumitrașcu Nicolae; din Direcția Generală a Securității Statului

Încheiind cercetările cu privire la anumiții:

- CHEBELEU IOAN
- SAS IOAN
- HALANGAU IOAN
- ORADEAN TEODOR și

- PINTEA PETRU, cari începând din anul 1949 au găzduit și alimentat pe fugarii STANA SIMION și STANA IOAN dispăruți de la domiciliu din anul 1949 luna August, ca fiind conducători ai rebeliunii chiaburești din com. Sepreuș Reg. Arad, condamnați în lipsă. Primul la 20 ani muncă zilnică și al doilea la 15 ani muncă zilnică, cu scopul de ai aduce pe aceștia, până la o eventuală schimbare a regimului de democrație populară din R. P. R., fiind determinați de faptul că o parte din ei au o situație materială bună, pe care intenționau de a menține printr-o schimbare a regimului, am constatat următoarele:

1. / CHEBELEU IOAN, arestat la data de 21 martie 1951, născut la 1 Noembrie 1913, în comuna Ianoșda Reg. Bihor, fiul lui Gheorghe și Iuliana, căsătorit cu 3 copii, originea socială țăran mijlocăș, în prezent posedă 2 ha. pământ arabil și un tractor, carte știe 3 clase primare, serviciul militar satisfăcut la Reg. 12 Călărași Contingentul 1935 având gradul de sergent, cetățean român de naționalitate română, religie adventist, condamnat nu a fost, locuiește în com. Sepreuș Nr. 439 Reg. Arad.

Susnumitul în luna Decembrie 1949 a intrat în legătură cu fugarii Stana Simion și Stana Ion pe care ia dus la el acasă și ia adăpostit începând din luna Decembrie 1949 până în iunie 1950. În tot acest timp au fost alimentați de el, ținându-i în continu ascunși în podul casei. Tot susnumitul ia dus și la Hălângău Ioan din aceeași comună. Iar în timpul cât au fost ascunși la acesta ia ajutat cu 50 kgr. făină,

întrucât Hângălău Iosn nu mai avea cu ce să-i alimenteze. Le-a întărit existența și din punct de vedere moral pentru că mergea la ei acolo unde erau adăpostiți și le spunea că trebuie să se schimbe încurând regimul și vor scăpa iarăși liberi.

Cel în cauză a avut cunoștință că STANA SIMION și STANA IOAN, au fost urmăriți de autorități pentru participarea lor la Rebeliunea chiaburească din com. Sepreuș în anul 1949 luna Iulie ca inițiatorii rebeliunii.

2. / SAS IOAN, arestat la data de 7 Aprilie 1951, născut în anul 1907 luna noemvrie ziua 15 în comuna Somoșchești Reg. Arad, fiul lui Petru și Elena, căsătorit cu 5 copii, de profesie agricultor, posedă 33 ha. pământ, este de origine socială chiabură care știe 4 clase primare, serviciul militar satisfăcut la Reg. 13 Călărași Aradul nou, cetățenie și naționalitate român, religie baptist, condamnat sau judecat nu a fost, domiciliază în com. Sepreuș Nr. 270 Reg. Arad.

Susnumitul în luna Octomvrie 1950 s-a dus la Hălângău Ioan acasă, unde erau adăpostiți fugarii Stana Ioan și Stana Simion cu care a intrat în legătură, discutând cum au scăpat și până în acel moment. Ia întărit spunându-le că încurând regimul democratic se va schimba. El vede această schimbare prin desfășurarea unui nou războiu de către Anglo-americani, și iarăși vor veni regimurile trecute, iar prin aceasta vor fi salvați și fugarii. Pentru acest motiv ia ajutat cu 100 kgr. grâu și 1 kg. slănină pentru existență.

SAS IOAN cunoscuse cauza pentru ce sunt ei urmăriți, că au luat parte activă la rebeliunea chiaburească din com. Sepreuș Reg. Arad în anul 1949 Iulie. Cauza care l-a determinat să ia legătură cu acești fugari a fost că este chiabur și nu vedea cu ochi buni acest regim democratic din R. P. R., tot odată având intenția că după schimbare i-se vor crea condițiuni bune de cei ce vor veni la conducere.

3. / HALANGAU IOAN, arestat la data de 21 martie 1951 născut în anul 1913 luna Iunie ziua 8, în comuna Sepreuș Reg. Arad, fiul lui Ioan și Floare, este căsătorit cu doi copii, de profesie agricultor, carte știe 4 clase primare, serviciul militar satisfăcut la Reg. 1 Grăniceri pază București, având gradul de soldat, cetățean și de naționalitate român, religie adventist, are domiciliul în comuna Sepreuș Nr. 760 Reg. Arad.

Susnumitul în luna Octomvrie 1950 a stat de vorbă cu CHEBELEU IOAN care ia spus despre fugarii STANA SIMION și STANA IOAN, unde sunt adăpostiți, propunându-i tot odată de ai primi la el pentru ai adăposti. Ia ținut ascunși din luna Oct. 1950 până în luna Februarie 1951. În perioada aceasta de timp au fost alimentați de către susnumitul, primind dela Chebeleu 50 kgr. făină, iar dela Sas Ioan 100 kgr. grâu și 1 kgr. slănină pentru alimentarea fugarilor frați STANA.

La el în casă fugarii au luat legătura cu SAS IOAN din acea comună, care l-a ridicat moralul fugarilor prin acea că le spunea; că a auzit la radio că se va începe războiul și americanii îi vor scăpa, prin restaurarea regimului de democrație populară din R. P. R.

Susnumitul a avut cunoștință încă din anul 1949 că STANA SIMION și STANA IOAN sunt urmăriți de autorități pentru activitatea depusă de ei în timpul rebeliunii chiaburești din comuna Sepreuş Reg. Arad. Aceasta a căutat săi adăpostească ca atunci când vor fi liberi prin schimbarea regimului să fie și el ajutat de către ei.

4. / ORĂDAN TEODOR, arestat la data de 7 Aprilie 1951 născut la 14 August 1920 în comuna Sinte mare Reg. Arad, fiul lui Adam și Ana, este căsătorit fără copii, de profesie agricultor, carte știe 4 clase primare, serviciul militar satisfăcut la Reg. 1 Roșiori Turnu Măgurele, cu gradul de soldat, condamnat sau judecat nu a fost, este cetățean și de naționalitate român cu domiciliul în comuna Sinte Mare Nr. 282 Reg. Arad.

Cel în cauză în anul 1949 luna August a adăpostit pe STANA SIMION și STANA IOAN timp de o lună de zile fiind și alimentați de el. A avut cunoștință despre cauza care sunt ei urmăriți, din momentul când au venit prima dată la el în curte dar nu a ținut cont de aceasta și totuși a căutat săi ascundă.

A discutat cu fugarii Stana Ioan și Stana Simion schimbarea regimului și părerea lui era că trebuie să se schimbe acest regim de democrație populară din R. P. R.

5. / PINTEA PETRU, arestat la data de 21 Martie 1951, născut în anul 1923, luna și ziua nu o știe, în comuna Sepreuş Raionul Criș reg. Arad, fiul lui Ioan și Maria, este căsătorit cu 2 copii, de profesie agricultor, carte nu știe, serviciul militar satisfăcut la Reg. 5 Artilerie Antiaeriană Caransebeș, a avut gradul de soldat, de cetățenie și

naționalitate român, religie ortodox, cu domiciliul în comuna Sepreuş Nr. 960 Reg. Arad.

Susnumitul în luna August 1950 a primit pentru a găzdui pe fugarii STANA SIMION și STANA IOAN timp de una lună de zile, fiind tot odată și alimentați tot de el. În acest timp a luat legătură cu fugarii numi Chebeleu Ioan care îi adusesese cu căruța la el. A mai ajutat pe fugari în momentul când au fost plecați dela el dându-le prin Chebeleu alimente.

Faptul ce l-a determinat să adăpostească și alimenteze pe acești fugari, a fost în primul rând că aceștia aveau o influență asupra lui, fiind moale și tot odată gândindu-se că în schimbarea regimului democratic din R. P. R. cu ajutorul anglo-americanilor, aceștia vor scăpa de executarea pedepsei la cari sunt condamnați pentru faptele comise.

Drept pentru care am dresat prezentul proces-verbal spre cele legale.

Lt. de Securitate
Dumitrașcu Nicolae

Anexa 3.

STEMA COMUNEI ȘEPREUȘ, JUDEȚUL ARAD¹²³

DESCRIEREA ȘI SEMNIFICAȚIILE elementelor însumate ale stemei comunei Șepreuș, județul Arad

Descrierea stemei:

Stema comunei Șepreuș se compune dintr-un scut triunghiular, cu marginile rotunjite, tăiat de o fascie undată, albastră.

În primul cartier, pe fond roșu se află castelul din localitate, de argint.

În al doilea cartier, pe fond roșu, se află Monumentul eroilor, de argint.

Scutul este timbrat de o coroană murală de argint, cu un turn crenelat.

Semnificația elementelor însumate:

Castelul face referire la sediul Primăriei din localitate.

Monumentul cu cruce face aluzie la rolul locuitorilor în evenimentele ce au avut loc în zonă în 1949.

Coroana murală cu un singur turn crenelat semnifică faptul că localitatea are rangul de comună

¹²³ Descrierea stemei realizată de Dr. Augustin Mureșan

Bibliografie

*** *Anuarul României pentru comerț, industrie, meserii și agricultură*, Ed. Rudolf Mosse S. A., București, 1925-26.

****Anuarul „Socec” al României- Mari*, vol. II –Provincia. 1923-1924, Editura „Socec &Co. ”, București

Barna, Mihai, *Folclor muzical din Câmpia Crișului Alb*, Editura Mirador, Arad, 2004

Bologa, Valeriu L., *Un medic român ardelean: Profesorul Marius Sturza*, Transilvania, Sibiu, 1942, p. 37-58

Ciuhandu, Gheorghe, *Românii din Câmpia Aradului de acum două veacuri*, Arad, 1940

Fábián Gábor, *Arad vármegye leirása historiai, geographiai és statistikai tekinteten. Geographiai leirása. 1835*, mss.

Fenyés Elek, *Magyarországi geographiai szótára*, III, Pest, 1851

Florea, Ioan T., *Folclor muzical din județul Arad. 500 melodii de joc*, Arad, 1975

Gaal Jenő, *Aradvármegye és Arad Szabad Királyi Város közgazdasági, közigazgatási és közművelődési állapotának leirása*, Arad, 1898

Istoria României, Compendiu, Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan, coordonatori, Institutul Cultural Român, Cluj-Napoca, 2004,

Kovács Géza, *Dezvoltarea agriculturii în comitatul Arad după reglementarea urbarială din 1771/1772*, în Studii, revistă de istorie, nr. 4, 1960, pp. 239-256.

Levy, R., *Gloria și decăderea Anei Pauker*, Iași, Ed. Polirom, 2002

Lupaș Ioan, *Iosif al II-lea și școalele românești din județul Aradului*, în Studii, conferințe și comunicări istorice, București, 1928

Mamularu, Gheorghe *Marius Sturza-35 de ani de la moartea sa*, Viața medicală, vol. XXXVI, 1989, nr. 11, p. 523-526

Márki Sándor, *Aradvármegye és Arad Szabad Királyi Város története*, Első rész, Arad, 1892

Mihalca, Alexandru *Aspecte din istoria agrară a județului Arad*, II, Arad, 2001

Pârvu, Florin, *Șepreuș- vatră de inimă și suflet. Monografie*, Ed. Viața Arădeană, Arad, 2001

Petraș Lucian, *Politică și demers național în comitatul Arad (1895-1916)*, Editura Brumar, Timișoara, 2008

Popiangă, Vasile, *Un secol de activitate școlară românească în părțile Aradului. 1821-1821*, Arad, 1974

Popiangă, Vasile, *Școala românească din părțile Aradului în perioada 1867-1918*, Arad, 1976

***Repertoriul arheologic al Mureșului Inferior. Județul Arad, Ed. Orizonturi universitare, Timișoara, 1999, p. 121

Roz Alexandru, *Ecoul războiului pentru independență din 1877-78 în părțile Aradului*, în Ziridava, V, 1975

Roz Alexandru - Kovách Géza, *Dicționarul istoric al localităților din județul Arad*, Editura Universității „Vasile Goldiș” Arad, 1997, p. 231

Sinaci Doru, *Aradul – capitală politică a românilor transilvăneni, în Aradul și Marea Unire din 1918*, culegere de studii, Vasile Goldiș University Press, Arad, 2008, Grec Marius, Boia Stelean Ioan coord., pp. 27-30

Somogyi Gyula, *Arad Szab. Kir. Város és Arad vármegye községeinek leirása*, Arad, 1913

Studia Censualia Transsilvanica. *Recensământul din 1900. Transilvania*, Editura Staff, Cluj Napoca, 1999

Studia Censualia Transsilvanica. *Recensământul din 1910. Transilvania*, Editura Staff, Cluj Napoca, 1999

Sturza, Marius, *Doctorul Ioan Hozan. Schiță biografică*, Ediție îngrijită de Dan Demșea, Arad. 1996

Taylor A. J. P., *Monarhia Habsburgică 1808-1918*, Ed. ALLFA, București, 2000

Vesa, Pavel, *Biserici de mir arădene între tradiție și modernitate*, Editura, Arad, 2000.

Vesa Pavel, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități. (1701-1918)*, Presa universitară clujană, Cluj-Napoca, 2006.

Publicații

Biserica și școala, nr. 5/ 17 iunie 1877, Arad

Concordia, anul 4, nr. 45, din 4/16 iunie 1864

Flacăra Roșie, 25 iunie 1950, Arad

Flacăra Roșie, 14 iulie 1951, Arad

Gazeta Transilvaniei, nr. 25, din 2 martie 1861

Tribuna, nr. 23, din 18 februarie 1905

Lista persoane interviewate

Incicău Petru, n. 1924
Incicău Simion, primar
Covaci Lenuța, n. 1959
Laza Maria, n. 1957
Pintean Ioan, viceprimar
Rus Floare n. Goldiș, 1926
Stana Floare, n. 1947
Stana Ioan (Pașcu Mitrii), n. 1934
Veliciu Floare, n. 1945
Veliciu Ioan, director Cămin cultural

Cuprins

Cuvânt înainte	5
CAPITOLUL I	
Cadrul natural	7
Condițiile geografice	7
Condițiile geologice	8
Relieful	9
Condițiile climaterice	10
Condițiile hidrografice	12
Condițiile biogeografice	13
CAPITOLUL II	
Istoria așezării	15
Atestări documentare	15
Șepreușul în contextul istoric al secolului al XVIII-lea	16
Revolta din anul 1824	19
Viața politică a comunei Șepreuș (1900-1945)	23
Anii de comunism	28
Revolta anticomunistă din luna august, 1949	29
Procesul colectivizării agriculturii în comuna Șepreuș ³⁴	35
CAPITOLUL III	
Populația	42
CAPITOLUL IV	
Viața tradițională	45
Habitatul	45
Ocupațiile tradiționale	52
Ocupații casnice-gospodărești	58
Meșteșugurile	62

Portul popular	67
Ocazii de socializare	69
Obiceiuri calendaristice	72
Obiceiuri fără o dată fixă	78
Obiceiuri de familie	78
Obiceiuri legate de casă	86
Repertoriul de narative	87
Mitologie populară	87
Alimentația. Repertoriul culinar tradițional	89
Repertoriul folcloric	90
Cuvinte și expresii locale.	91
Viața cultural-artistică	92
CAPITOLUL V	
Viața spirituală	96
CAPITOLUL VI	
Învățăământul	103
CAPITOLUL VII	
Viața sportivă	113
CAPITOLUL VIII	
Personalități șepreușene	115
CAPITOLUL IX	
Șepreușul azi	121
Anexe	125
Bibliografie	148
Listă persoane intervievate	151